

**UJEDINJENI
NARODI**

Medunarodni sud za krivično gonjenje
lica odgovornih za teška kršenja
medunarodnog humanitarnog prava
pocinjena na teritoriji bivše Jugoslavije
od 1991. godine

Predmet br.: IT-96-23&
IT-96-23/1-A
Datum: 12. juni 2002.
Original: francuski

PRED ŽALBENIM VIJECEM

U sastavu: sudija Claude Jorda, predsjedavajući
sudija Mohamed Shahabuddeen
sudija Wolfgang Schomburg
sudija Mehmet Güney
sudija Theodor Meron

Sekretar: g. Hans Holthuis

Presuda od: 12. juna 2002.

**TUŽILAC
protiv
DRAGOLJUBA KUNARCA
RADOMIRA KOVACA
i
ZORANA VUKOVICA**

PRESUDA

Tužilaštvo:

g. Anthony Carmona
gđa Norul Rashid
gđa Susan Lamb
gđa Helen Brady

Odbrana:

g. Slaviša Prodanovic i g. Dejan Savatic za
optuženog Dragoljuba Kunarca
g. Momir Kolesar i g. Vladimir Rajic za
optuženog Radomira Kovaca
g. Goran Jovanovic i gđa Jelena Lopicic za
optuženog Zorana Vukovica

Pečat Medunarodnog suda ?

SADRŽAJ

I. UVOD	2
A. NALAZI PRETRESNOG VECA.....	2
1. Dragoljub Kunarac.....	2
2. Radomir Kovac	4
3. Zoran Vukovic	5
B. ŽALBA.....	6
1. Dragoljub Kunarac.....	7
(a) Proglašenje krivim.....	7
(b) Odmjeravanje kazne.....	7
2. Radomir Kovac	7
(a) Proglašenje krivim.....	7
(b) Odmjeravanje kazne.....	8
3. Zoran Vukovic	8
(a) Proglašenje krivim.....	8
(b) Odmjeravanje kazne.....	8
C. ZAKLJUCCI ŽALBENOG VIJECA.....	8
1. Proglašenje krivim	8
2. Odmjeravanje kazne	9
II. STANDARDI PREISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU	10
III. ZAJEDNICKE ŽALBENE OSNOVE KOJE SE ODOSE NA CLAN 3 STATUTA	15
A. ARGUMENTACIJA STRANA.....	15
1. Žalioci	15
2. Respondent.....	16
B. DISKUSIJA.....	17
1. Postojanje oružanog sukoba i neksus s tim sukobom.....	17
2. Materijalni doseg clana 3 Statuta i zajednickog clana 3 Ženevskih konvencija	21
IV. ZAJEDNICKE ŽALBENE OSNOVE KOJE SE ODOSE NA CLAN 5 STATUTA	23
A. ARGUMENTACIJA STRANA.....	23
1. Žalioci	23
2. Respondent.....	24
B. DISKUSIJA.....	27
1. Neksus s oružanim sukobom prema clanu 5 Statuta	27
2. Pravni uslov postojanja "napada"	27
3. Napad mora biti usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva	29
4. Napad mora biti rasprostranjen <i>ili</i> sistematski.....	30
5. Nužnost postojanja programa ili plana i neksus sa napadom	31
6. <i>Mens rea</i> za zlocine protiv covjecnosti.....	33

V. ŽALBENE OSNOVE KOJE SE ODOSE NA DEFINICIJU KRIVICNIH DJELA KOJU JE DALO PRETRESNO VIJECE.....	35
A. DEFINICIJA KRIVICNOG DJELA POROBLJAVANJA (DRAGOLJUB KUNARAC I RADOMIR KOVAC).....	35
1. Argumentacija strana	35
(a) Žalioci (Kunarac i Kovac).....	35
(b) Respondent	36
2. Diskusija.....	37
B. DEFINICIJA KRIVICNOG DJELA SILOVANJA	40
1. Argumentacija strana	40
(a) Žalioci.....	40
(b) Respondent	40
2. Diskusija.....	41
C. DEFINICIJA KRIVICNOG DJELA MUCENJA (DRAGOLJUB KUNARAC I ZORAN VUKOVIC).....	44
1. Argumentacija strana	44
(a) Žalioci (Kunarac i Vukovic).....	44
(b) Respondent	46
2. Diskusija.....	47
(a) Definicija mucenja koju je dalo Pretresno vijece	47
(b) Postojanje bola i patnje	49
(c) Element svijesti.....	50
D. DEFINICIJA KRIVICNOG DJELA POVREDE LICNOG DOSTOJANSTVA (RADOMIR KOVAC).....	51
1. Argumentacija strana	51
(a) Žalilac (Kovac).....	51
(b) Respondent	52
2. Diskusija.....	52
(a) Definicija djela koja mogu predstavljati povredu licnog dostojanstva	53
(b) Element svijesti	53
VI. KUMULATIVNE OPTUŽBE.....	55
VII. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE.....	55
A. OPŠTI PRINCIPI.....	55
B. OSUĐUJUĆE PRESUDE U O VOM PREDMETU	57
1. Kumulativne osuđujuće presude prema članovima 3 i 5 Statuta	57
2. Kumulativne osuđujuće presude prema članu 5 Statuta	58
(a) Silovanje i mučenje	58
(b) Silovanje i porobljavanje	61
3. Član 3 Statuta	62
(a) Područje primjene člana 3 Statuta	62
(b) Kumulativne osuđujuće presude prema članu 3 Statuta	62
4. Zasebna žalbena osnova žalioca Kovaca	66

VIII. NAVODI O POGREŠNO UTVRĐENOM CINJENICNOM STANJU (DRAGOLJUB KUNARAC)	67
A. ALIBI.....	67
1. Argumentacija strana	67
(a) Žalilac (Kunarac).....	67
(b) Respondent	68
2. Diskusija.....	68
B. OSUDE PO TACKAMA OD 1 DO 4	69
1. Silovanje FWS-75 i D.B.	69
(a) Argumentacija strana	69
(i) Žalilac (Kunarac).....	69
(ii) Respondent	70
(b) Diskusija	71
2. Silovanje FWS-95	73
(a) Argumentacija strana	73
(i) Žalilac (Kunarac).....	73
(ii) Respondent	73
(b) Diskusija	74
C. OSUDE PO TACKAMA 9 I 10- SILOVANJE FWS-87.....	76
1. Argumentacija strana	76
(a) Žalilac (Kunarac).....	76
(b) Respondent	76
2. Diskusija.....	77
D. OSUDE PO TACKAMA 11 I 12 – SILOVANJE I MUCENJE FWS-183	78
1. Argumentacija strana	78
(a) Žalilac (Kunarac).....	78
(b) Respondent	79
2. Diskusija.....	79
E. OSUDE PO TACKAMA 18 DO 20– SILOVANJE I POROBLJAVANJE FWS-186 I FWS-191	80
1. Argumentacija strana	80
(a) Žalilac (Kunarac).....	80
(b) Respondent	81
2. Diskusija.....	82
F. ZAKLJUCAK	83
IX. NAVODI O POGREŠNO UTVRĐENOM CINJENICNOM STANJU (RADOMIR KOVAC).....	84
A. IDENTIFIKACIJA	84
1. Argumentacija strana	84
(a) Žalilac (Kovac).....	84
(b) Respondent	84
2. Diskusija.....	85
B. OKOLNOSTI U STANU RADOMIRA KOVACA	85
1. Argumentacija strana	85
(a) Žalilac (Kovac).....	85

(b) Respondent	86
2. Diskusija.....	86
C. KRIVICNA DJELA POCINJENA PROTIV FWS-75 I A.B.....	87
1. Argumentacija strana	87
(a) Žalilac (Kovac).....	87
(b) Respondent	87
2. Diskusija.....	88
D. KRIVICNA DJELA PROTIV FWS-87 I A.S.	89
1. Argumentacija strana	89
(a) Žalilac (Kovac).....	89
(b) Respondent	90
2. Diskusija.....	91
E. POVREDA LICNOG DOSTOJANSTVA	92
1. Argumentacija strana	92
(a) Žalilac (Kovac).....	92
(b) Respondent	92
2. Diskusija.....	93
F. PRODAJA FWS-87 I A.S.....	93
1. Argumentacija strana	93
(a) Žalilac (Kovac).....	93
(b) Respondent	93
2. Diskusija.....	93
G. OSUDE ZA SILOVANJE.....	94
H. ZAKLJUCAK.....	94
X. NAVODI O POGREŠNO UTVRĐENOM CINJENICNOM STANJU	
(ZORAN VUKOVIC)	95
A. NAVODNI PROPUSTI U OPTUŽNICI IT-96-23/1.....	95
1. Argumentacija strana	95
(a) Žalilac (Vukovic).....	95
(b) Respondent	95
2. Diskusija.....	96
B. SILOVANJE FWS-50	97
1. Argumentacija strana	97
(a) Žalilac (Vukovic).....	97
(b) Respondent	98
2. Diskusija.....	99
C. PITANJE IDENTIFIKACIJE.....	100
1. Argumentacija strana	100
(a) Žalilac (Vukovic).....	100
(b) Respondent	101
2. Diskusija.....	102
D. DISKUSIJA O OSLOBAĐAJUCIM DOKAZIMA.....	103
1. Argumentacija strana	103
(a) Žalilac (Vukovic).....	103
(b) Respondent	104

2. Diskusija.....	104
E. ZAKLJUČAK.....	106
XI. ŽALBENE OSNOVE U VEZI S ODMJERAVANJEM KAZNE.....	107
A. ŽALBA NA KAZNU ŽALIOCA DRAGOLJUBA KUNARCA	107
1. Da li je jedinstvena kazna u skladu sa Pravilnikom?.....	107
(a) Argumentacija strana	107
(i) Žalilac (Kunarac)	107
(ii) Respondent	108
(b) Diskusija	108
2. Oslanjanje na sudsku praksu sudova bivše Jugoslavije prilikom odmjeravanja kazne.....	110
(a) Argumentacija strana	110
(i) Žalilac (Kunarac)	110
(ii) Respondent	111
(b) Diskusija	111
3. Otežavajuće okolnosti	112
(a) Argumentacija strana	112
(i) Žalilac (Kunarac)	112
(ii) Respondent	112
(b) Diskusija	113
4. Olakšavajuće okolnosti	116
(a) Argumentacija strana	116
(i) Žalilac (Kunarac)	116
(ii) Respondent	116
(b) Diskusija	116
5. Priznavanje vremena provedenog u pritvorskoj jedinici	117
(a) Argumentacija strana	117
(i) Žalioci (Kunarac)	117
(ii) Respondent	118
(b) Diskusija	118
6. Zaključak.....	119
B. ŽALBA NA KAZNU ŽALIOCA RADOMIRA KOVACA.....	119
1. Pitanje jedinstvene kazne i strogosti kazne.....	119
(a) Argumentacija strana	119
(i) Žalilac (Kovac).....	119
(ii) Respondent	120
(b) Diskusija	120
2. Oslanjanje na opštu praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji prilikom odmjeravanja kazne.....	122
(a) Argumentacija strana	122
(i) Žalilac (Kovac).....	122
(ii) Respondent	122
(b) Diskusija	122
3. Otežavajuće okolnosti	123
(a) Argumentacija strana	123

(i) Žalilac (Kovac).....	123
(ii) Respondent	124
(b) Diskusija	124
4. Olakšavajuće okolnosti	125
(a) Argumentacija strana	125
(i) Žalilac (Kovac).....	125
(ii) Respondent	125
(b) Diskusija	126
5. Priznavanje vremena provedenog u pritvorskoj jedinici	127
(a) Argumentacija strana	127
(i) Žalilac (Kovac).....	127
(ii) Respondent	127
(b) Diskusija	127
6. Zaključak.....	127
C. ŽALBA NA KAZNU ŽALIOCA ZORANA VUKOVICA	127
1. Izricanje jedinstvene kazne zbog retroaktivne primjene Pravilnika	128
(a) Argumentacija strana	128
(i) Žalilac (Vukovic)	128
(ii) Respondent	128
(b) Diskusija	129
2. Oslanjanje na sudsku praksu sudova bivše Jugoslavije prilikom odmjeravanja kazne.....	129
(a) Argumentacija strana	129
(i) Žalilac (Vukovic)	129
(ii) Respondent	130
(b) Diskusija	130
3. Otežavajuće okolnosti	131
(a) Argumentacija strana	131
(i) Žalilac (Vukovic)	131
(ii) Respondent	131
(b) Diskusija	131
4. Olakšavajuće okolnosti	132
(a) Argumentacija strana	132
(i) Žalilac (Vukovic)	132
(ii) Respondent	132
(b) Diskusija	132
5. Priznavanje vremena provedenog u pritvoru.....	133
(a) Argumentacija strana	133
(i) Žalilac (Vukovic)	133
(ii) Respondent	133
(b) Rasprava	133
6. Zaključak.....	134
D. ZAKLJUČAK.....	134
XII. DISPOZITIV	135
A. ŽALBA DRAGOLJUBA KUNARCA NA OSUĐUJUĆE PRESUDE I KAZNU	135

1. Osudjuce presude	135
2. Kazna	135
B. ŽALBA RADOMIRA KOVACA NA OSUĐUJUĆE PRESUDE I KAZNU	136
1. Osudjuce presude	136
2. Kazna	136
C. ŽALBA ZORANA VUKOVICA NA OSUĐUJUĆE PRESUDE I KAZNU	136
1. Osudjuce presude	136
2. Kazna	137
D. IZVRŠENJE KAZNE.....	137
DODATAK A: ISTORIЈAT POSTUPKA.....	139
DODATAK B: GLOSAR	144

Žalbeno vijeće Međunarodnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. rješava po žalbama na presudu koju je 22. februara 2001. donijelo Pretresno vijeće II u predmetu *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovaca i Zorana Vukovica*.

Razmotrivši usmene i pismene podneske strana Žalbeno vijeće

OVIM DONOSI PRESUDU.

I. UVOD

A. Nalazi Pretresnog vijeća

1. Žalbeno vijeće općenito potvrđuje sljedeće zaključke Pretresnog vijeća.
2. Od aprila 1992. pa najranije do februara 1993. područje Foče bilo je poprište oružanog sukoba između bosanskih Srba i bosanskih Muslimana. Civili nesrbi su ubijani, silovani ili na drugi način zlostavljani, što je bila direktna posljedica oružanog sukoba. Žalioci su, kao vojnici, aktivno učestvovali u izvodenju vojnih akcija boreći se za jednu od strana u oružanom sukobu, tj. na strani bosanskih Srba, dok nijedna od žrtava zločina za koje su proglašeni krivima nije učestvovala u neprijateljstvima.
3. U okviru tog sukoba vojska i paravojne grupe bosanskih Srba sistematski su napadali nesrpsko civilno stanovništvo na području opštine Foča. Ta kampanja, čiji cilj je bio čišćenje područja Foče od nesrba, ostvarila je svoj cilj. Posebna meta napada bile su muslimanske žene, koje su bile zatocene na mjestima kao što su škola u Kalinoviku, srednja škola u Foci i sportska dvorana "Partizan", u kojima su vladali nepodnošljivi higijenski uslovi i gdje su bile izložene raznim zlostavljanjima, uključujući i višestruka silovanja. Žalioci su znali da je područje Foče poprište vojnog sukoba. Takođe su znali da je u toku sistematski napad na nesrpsko civilno stanovništvo i da su njihovi zločinački postupci sastavni dio tog napada.
4. Žalbeno vijeće će sada prijeti na nalaze Pretresnog vijeća za svakog pojedinog žalioca.

1. Dragoljub Kunarac

5. Dragoljub Kunarac je rođen 15. maja 1960. u Foci. Pretresno vijeće je konstatovalo da je tokom relevantnog razdoblja Kunarac bio na čelu izvidacke jedinice u sastavu lokalne focanske taktičke grupe. Kunarac je bio dobro obaviješten vojnik budući da je imao pristup najvišoj razini vojnog komandovanja u toj zoni i da je bio zadužen za prikupljanje informacija o neprijatelju.¹ Odbacivši alibi koji je Kunarac iznio za neka tačno određena razdoblja, Pretresno vijeće ga je proglasilo krivim po jedanaest tačaka optužnice za zločine kažnjive po članovima 3 do 5 Statuta, odnosno za kršenje zakona i običaja ratovanja (mučenje i silovanje) i

---

¹ Prvostepena presuda, par. 582.

za zločine protiv čovječnosti (mucenje, silovanje i porobljavanje).² Pretresno vijeće je konstatovalo da su sljedeće činjenice utvrđene van svake razumne sumnje.³

6. Što se tice tacaka optužnice 1 do 4 [zločini protiv čovječnosti (mucenje i silovanje) i kršenja zakona i običaja ratovanja (mucenje i silovanje)], utvrđeno je da je krajem jula 1992. Kunarac odveo FWS-75 i D.B. u svoj štab u ulici Osmana Đikica 16, gdje je silovao D.B. te je pomagao i podržavao nekoliko svojih vojnika u grupnom silovanju FWS-75. Dana 2. augusta 1992. Kunarac je odveo FWS-87, FWS-75, FWS-50 i D.B. u ulicu Osmana Đikica 16, gdje je silovao FWS-87 te je pomagao i podržavao druge vojnike u mucenju i silovanju FWS-87, FWS-75 i FWS-50. Nadalje, između 20. jula i 2. augusta 1992. Kunarac je odveo FWS-95 iz sportske dvorane "Partizan" u ulicu Osmana Đikica 16, gdje ju je silovao.⁴

7. Što se tice tacaka optužnice 9 i 10 [zločin protiv čovječnosti (silovanje) i kršenje zakona i običaja ratovanja (silovanje)] dokazano je da je Kunarac odveo FWS-87 u jednu prostoriju na gornjem katu kuće "Karaman" u Miljevini i prisilio je na polni odnos znajući da ona na to ne pristaje.⁵

8. Što se tice tacaka optužnice 11 i 12 [(kršenje zakona i običaja ratovanja (mucenje i silovanje)] dokazano je da su jedne večeri sredinom jula 1992. Kunarac i još dva vojnika odveli FWS-183 na obalu Cehotine u Foci, nedaleko od Veleceva. Ondje je, prijeteci da će ubiti i nju i njenog sina, Kunarac pokušao da od FWS-183 dobije informacije ili priznanja u vezi sa porukama koje je ona tobože slala muslimanskim snagama te o tome gdje je sakrila svoje dragocjenosti. Tom prilikom Kunarac je silovao FWS-183.⁶

9. I naposljetku, što se tice tacaka optužnice 18 do 20 [zločini protiv čovječnosti (porobljavanje i silovanje) te kršenje zakona i običaja ratovanja (silovanje)], utvrđeno je da je 2. augusta 1992., u jednoj napuštenoj kući u Trnovacama, Kunarac silovao FWS-191 te da je pomagao i podržavao vojnika DP-6 u silovanju FWS-186. FWS-186 i FWS-191 bile su

² Kunarac je proglašen krivim po sljedećim taccama optužnice IT-96-23: tacka 1, zločin protiv čovječnosti (mucenje); tacka 2, zločin protiv čovječnosti (silovanje); tacka 3, kršenje zakona i običaja ratovanja (mucenje); tacka 4, kršenje zakona i običaja ratovanja (silovanje); tacka 9, zločin protiv čovječnosti (silovanje); tacka 10, kršenje zakona i običaja ratovanja (silovanje); tacka 11, kršenje zakona i običaja ratovanja (mucenje); tacka 12, kršenje zakona i običaja ratovanja (silovanje); tacka 18, zločin protiv čovječnosti (porobljavanje); tacka 19, zločin protiv čovječnosti (silovanje); tacka 20, kršenje zakona i običaja ratovanja (silovanje).

³ Prvostepena presuda, par. 630 do 745.

⁴ *Ibid.*, par. 630 do 687.

⁵ *Ibid.*, par. 699 do 704.

zatocene u toj kuci u Trnovacama otprilike šest mjeseci. Kunarac je onamo povremeno odlazio i silovao FWS-191. Tokom zatocenja FWS-191 i FWS-186 u toj kuci, Kunarac i DP 6 su ih potpuno lišili kontrole nad vlastitim životom te su s njima postupali kao sa svojim vlasništvom. Zajedno sa DP 6, Kunarac je stvorio uslove u kojima su živjele FWS-191 i FWS-186 i oni su obojica osobno pocinili zlocin porobljavanja. Doprinoseci stvaranju uslova života u toj kuci, Kunarac je takode pomagao i podržavao DP 6 u porobljavanju FWS-186.⁷

10. Pretresno vijece je osudilo Kunarca na jedinstvenu kaznu od 28 godina zatvora.

2. Radimir Kovac

11. Radimir Kovac je rođen 31. marta 1961. u Foci. Pretresno vijece je konstatovalo da se on tokom oružanog sukoba na području Foce borio na strani bosanskih Srba, u vojnoj jedinici koja se ranije zvala jedinica "Dragan Nikolic", pod komandom DP 2. Pretresno vijece je proglasilo Kovaca krivim po cetiri tacke optužnice za krivicna djela kažnjiva po članovima 3 i 5 Statuta "kršenja zakona i obicaja ratovanja (silovanje i povreda licnog dostojanstva) i zlocini protiv covjecnosti (silovanje i porobljavanje)". Pretresno vijece je konstatovalo da su sljedece cinjenice utvrđene van svake razumne sumnje.⁸

12. Što se tice opšteg konteksta Pretresno vijece je konstatovalo da su 30. oktobra 1992. ili otprilike tog datuma FWS-75, FWS-87, A.S. i A.B. prebacene u Kovacev stan u zgradi "Lepa Brena", u kojem je živio i izvjesni Jagoš Kostic. Za vrijeme dok su bile zatocene u tom stanu, te djevojke su bile silovane, ponižavane i degradirane. Morale su obavljati kucanske poslove, kuhati i cistiti i nisu smjele izlaziti iz stana, osim u pratnji Kovaca ili Kostica. Radimir Kovac uopšte nije vodio brigu o prehrani i higijenskim uslovima za djevojke.

13. Što se tice tacke optužnice 22 "zlocin protiv covjecnosti (porobljavanje)", utvrđeno je da su FWS-75 i A.B. bile zatocene u Kovacevom stanu otprilike sedmicu dana, od kraja oktobra ili od pocetka novembra 1992., dok su FWS-87 i A.S. ondje bile zatocene tokom otprilike cetiri mjeseca. Kovac je ondje zatocio te cetiri djevojke i nad njima je *de facto*, po sopstvenom nahodenju, koristio pravo vlasništva. Kovac je smišljeno sa FWS-75, FWS-87, A.S. i A.B. postupao kao da mu pripadaju.

⁶ *Ibid.*, par. 705 do 715.

⁷ *Ibid.*, par. 716 do 745.

⁸ *Ibid.*, par. 745 do 782.

14. Što se tice tacaka optužnice 23 i 24 ?zlocin protiv covjecnosti (silovanje) i kršenje zakona i obicaja ratovanja (silovanje)?, dokazano je su FWS-75 i A.B. tokom citavog perioda njihovog zatoceništva silovali Kovac i drugi vojnici. Tokom zatoceništva tih djevojaka u Kovacevom stanu, on je silovao FWS-87, dok je Kostic silovao A.S.

15. Kovac je imao polne odnose sa FWS-75, FWS-87 i A.B. znajuci da one na to ne pristaju. U velikoj mjeri je drugim vojnicima pomagao da ih siluju, kao i da siluju A.S., dozvoljavajuci im da kod njega navracaju ili borave i da tu siluju djevojke, ili ih poticuci da to ucine, te dajuci djevojke drugim muškarcima svjestan toga da ce ih oni silovati.

16. Što se tice tacke optužnice 25 ?kršenje zakona i obicaja ratovanja (povreda licnog dostojanstva)?, utvrdeno je da su tokom zatoceništva u Kovacevom stanu FWS-75, FWS-87, A.S. i A.B. stalno ponižavane i degradirane. Jednog neutvrdenog datuma, između otprilike 31. oktobra i 7. novembra 1992., Kovac je prisilio FWS-87, A. S. i A.B. da nage plešu na stolu dok ih je on gledao. Pretresno vijeće je zakljucilo da je Kovac znao da je to za njih bolno i ponižavajuće iskustvo, utoliko više što su bile veoma mlade.

17. U decembru 1992. Kovac je prodao A.B. izvjesnom Dragecu za 200 njemackih maraka, a FWS-75 je dao DP1 i Draganu Zelenovicu Zelji. Otprilike 25. februara 1993. Kovac je prodao FWS-87 i A.S. crnogorskim vojnicima, za po 500 njemackih maraka za svaku od njih. Pretresno vijeće je smatralo da je prodaja djevojaka predstavljala narocito tešku povredu njihovog dostojanstva.

18. Pretresno vijeće je osudilo Kovaca na jedinstvenu kaznu od 20 godina zatvora.

3. Zoran Vukovic

19. Zoran Vukovic je roden 6. septembra 1955. u selu Brusna, u opštini Foca. Pretresno vijeće je konstatovalo da je on tokom oružanog sukoba bio pripadnik snaga bosanskih Srba koje su se borile protiv snaga bosanskih Muslimana na podrucju Foce. Vukovic je bio pripadnik iste vojne jedinice kao i žalilac Kovac. Pretresno vijeće ga je proglasilo krivim po cetiri tacke optužnice za krivicna djela kažnjiva po clanovima 3 do 5 Statuta ?(kršenje zakona i obicaja ratovanja (mucenje i silovanje) i zlocin protiv covjecnosti (mucenje i silovanje)?). Pretresno vijeće je konstatovalo da su sljedece cinjenice utvrdeno van svake razumne sumnje.

20. Što se tice dokaza odbrane koje je izveo Vukovic, cini se nemogucim da je optuženi u vrijeme pocinjenja krivicnih djela za koja ga se tereti bio impotentan zbog povrede testisa ili skrotuma. Zbog toga je argument da Vukovic u to vrijeme nije bio sposoban za polne odnose odbacen.

21. Što se tice tacaka optužnice 33 do 36 ?zlocini protiv covjecnosti (mucenje i silovanje) i kršenje zakona i obicaja ratovanja (mucenje i silovanje)?, utvrđeno je da su jednoga dana sredinom jula 1992. Vukovic i još jedan vojnik odveli FWS-50 iz sportske dvorane "Partizan" u jedan stan u blizini, gdje ju je Vukovic silovao. Vukovic je tacno znao, kad je prisilio FWS-50 na polni odnos, da ona ima samo 15 godina i da na to ne pristaje.⁹

22. Pretresno vijece je osudilo Vukovica na jedinstvenu kaznu od 12 godina zatvora.

B. Žalba

23. Sva tri žalioca su uložila žalbu na proglašenje krivim i na kaznu na koju ih je osudilo Pretresno vijece. Žalbeno vijece je zakljucilo da su neke žalbene osnove zajednicke za najmanje dva od tri žalioca i njih razmatra u poglavljima III do VII ove presude. Svaka žalbena osnova koju je iznio samo jedan od žalilaca predmet je zasebnog poglavlja.

24. Dragoljubu Kunarcu, Radomiru Kovacu i Zoranu Vukovicu zajednickih je pet žalbenih osnova. Oni tvrde da je Pretresno vijece pogriješilo u sljedecem: i) zakljucivši da se clan 3 Statuta odnosi na njihova djela; ii) zakljucivši da se clan 5 Statuta odnosi na njihova djela; iii) u svojoj definiciji krivicnih djela za koja se terete; iv) kumuliranjem optužbi; i v) kumuliranjem osuda.

25. Žalbeno vijece ce sada za svakog pojedinog žalioca razmotriti zasebne žalbene osnove protiv proglašenja krivim i kazne.

1. Dragoljub Kunarac

(a) Proglašenje krivim

26. Kunarac je uložio žalbu na proglašenje krivim na temelju pet zasebnih žalbenih osnova. On tvrdi da je Pretresno vijece pogriješilo u sljedecem: i) odbacivši alibi koji je naveo;

---

⁹ *Ibid.*, par. 811 do 817.

ii) u ocjeni dokaza koji se odnose na tacke optužnice 1 do 4 i u zakljuccima u vezi s tim; iii) u zakljuccima koji se odnose na tacke optužnice 9 i 10; iv) u ocjeni dokaza koji se odnose na tacke optužnice 11 i 12, narocito u vezi sa izjavama pojedinih svjedoka; i v) u zakljuccima koji se odnose na tacke optužnice 18 do 20.

(b) Odmjeravanje kazne

27. Kunarac je uložio žalbu na kaznu na temelju pet zasebnih žalbenih osnova. On tvrdi da je Pretresno vijeće: i) trebalo, u skladu sa Pravilnikom, izreci zasebne kazne za svako krivicno djelo za koje je proglašen krivim; ii) pogriješilo kad mu je izreklo kaznu koja prelazi gornju granicu raspona kazni koji se primjenjuje na sudovima u bivšoj Jugoslaviji; iii) pogrešno ocijenilo neke otežavajuće okolnosti; iv) pogriješilo što nije vodilo racuna o nekim olakšavajućim okolnostima; i v) na nejasan način primijenilo neke od odredbi pravila 101 Pravilnika koje se odnose na oduzimanje od kazne vremena provedenog u pritvoru.

2. Radomir Kovac

(a) Proglašenje krivim

28. Kovac je uložio žalbu na proglašenje krivim na osnovu osam zasebnih žalbenih osnova. On tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u sljedecem: i) prihvativši identifikaciju od strane nekih svjedoka; ii) u svojim konstatacijama vezanim za uslove koji su vladali u njegovom stanu; iii) u svojim konstatacijama vezanim za krivicna djela pocinjena nad FWS-87 i A.B.; iv) u svojim konstatacijama vezanim za krivicna djela pocinjena nad FWS-87 i A.S.; v) u svojim konstatacijama vezanim za povrede licnog dostojanstva; vi) u svom zakljucku da je on prodao FWS-87 i A. S.; vii) u svojim konstatacijama u vezi sa upotrebom sile prilikom pocinjenja silovanja; i viii) u tome što ga je proglasilo krivim i za silovanje i za povredu licnog dostojanstva prema clanu 3 Statuta.

(b) Odmjeravanje kazne

29. Kovac je uložio žalbu na kaznu na temelju pet zasebnih žalbenih osnova. On tvrdi da je Pretresno vijeće: i) povrijedilo njegova prava retroaktivnom primjenom pravila 101 Pravilnika; ii) pogriješilo u tome što nije vodilo racuna o rasponu kazni primjenjivom na sudovima bivše Jugoslavije; iii) pogrešno ocijenilo neke otežavajuće okolnosti i; iv) pogriješilo

u tome što nije vodilo racuna o nekim olakšavajućim okolnostima te; v) da bi Pretresno vijeće povrijedilo njegova prava ako ne bi umanjilo njegovu kaznu za vrijeme provedeno u pritvoru.

3. Zoran Vukovic

(a) Proglašenje krivim

30. Vukovic je uložio žalbu na proglašenje krivim po četiri zasebne žalbene osnove. On tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u sljedećem: i) u pogledu navodnih previda u optužnici IT-96-23/1; ii) oslonivši se na nepouzdana svjedočenje svjedokinje FWS-50 kao osnov za to da ga proglasi krivim za silovanje i mučenje te svjedokinje; iii) prihvativši identifikaciju od strane nekih svjedoka; iv) odbacujući njegove oslobadajuće dokaze u vezi sa silovanjem FWS-50.

(b) Odmjeravanje kazne

31. Vukovic je uložio žalbu na kaznu po pet zasebnih žalbenih osnova. On tvrdi da je Pretresno vijeće: i) pogriješilo kad je retroaktivno primijenilo pravilo 101 Pravilnika; ii) pogriješilo u tome što nije vodilo racuna o praksi izricanja kazni na sudovima bivše Jugoslavije; iii) krivo ocijenilo neke otežavajuće okolnosti; iv) pogriješilo u tome što nije vodilo racuna o nekim olakšavajućim okolnostima; i v) nije jasno navelo da li će kazna biti umanjena za vrijeme koje je proveo u pritvoru.

C. Zaključci Žalbenog vijeća

1. Proglašenje krivim

32. Žalbeno vijeće smatra da Pretresno vijeće nije pogriješilo ni prilikom ocjene dokaza ni u svojim konstatacijama koje se osporavaju na osnovu gorenavedenih žalbi. Prema tome, Žalbeno vijeće odbacuje žalbe protiv proglašenja krivim svakog od optuženih ponaosob, kao i sve žalbene osnove koje su im zajednicke.

2. Odmjeravanje kazne

33. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće trebalo uzeti u obzir porodičnu situaciju žalilaca Kunarca i Vukovica kao olakšavajuću okolnost. Međutim, te greške nisu dovoljno ozbiljne da bi se zbog njih trebale mijenjati kazne koje je izreklo Pretresno vijeće. Žalbeno

vijeće odbacuje ostale žalbe Kunarca i Vukovica protiv njihovih kazni, kao i sve Kovaceve žalbe, smatrajući da je Pretresno vijeće donijelo razumne zaključke i da u njima nisu pronađene nikakve greške.

34. Iz razloga navedenih dalje u ovoj presudi, Žalbena vijeće je odlučilo kao u dispozitivu u poglavlju XII dolje.

II. STANDARDI PREISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU

35. U članu 25 Statuta iznose se okolnosti pod kojima strane mogu uložiti žalbu na presudu koju je donijelo pretresno vijeće. Strana koja se poziva na neku konkretnu osnovu za žalbu mora tačno navesti grešku za koju smatra da je učinjena, pri čemu treba imati na umu da ta greška mora biti obuhvaćena članom 25, kojim se predviđa sljedeće:

1. Žalbeno vijeće razmatra žalbe osoba koje su osudila pretresna vijeća i žalbe tužioca na sljedećim osnovama:
  - a) greška u primjeni prava koja odluku čini nevažećom, ili
  - b) greška u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog koje je došlo do neostvarenja pravde
?...?

36. U presudi po žalbi u predmetu *Kupreškic*¹⁰ Žalbeno vijeće je na sljedeći način opisalo područje preispitivanja u okviru žalbenog postupka:

Kao što je Žalbeno vijeće u više navrata izjavilo, žalbeni postupak nije prilika da strane ponovo brane svoje teze. To nije sudenje *de novo*. U žalbenom postupku strane moraju ograničiti svoje argumente na pitanja koja ulaze u okvir člana 25 Statuta. Opšte pravilo jeste da Žalbeno vijeće neće razmatrati argumente koji ne sadrže navode bilo o grešci u primjeni prava koja presudu čini ništavnom, bilo o grešci u utvrđivanju činjeničnog stanja zbog koje je došlo do neostvarenja pravde, osim u izuzetnim slučajevima kad neka od strana potakne pitanje koje je od opšteg značaja za praksu Međunarodnog suda. Samo u takvim rijetkim slučajevima Žalbeno vijeće može smatrati primjerenim da učini iznimku od opšteg pravila.

37. Statutom Međunarodnog suda i njegovom ustaljenom sudskom praksom predviđeni su različiti standardi preispitivanja u žalbenom postupku za greške u primjeni prava i za greške u utvrđivanju činjeničnog stanja.

38. Kad jedna strana tvrdi da je neko pretresno vijeće učinilo grešku u primjeni prava, Žalbeno vijeće mora, u svom svojstvu konačnog presuditelja o pravu koje se primjenjuje na Međunarodnom sudu, utvrditi da li je došlo do materijalnopravne ili formalnopravne greške. Međutim, Žalbeno vijeće može odluku nekog pretresnog vijeća poništiti ili izmijeniti samo u slučaju greške u primjeni prava "koja odluku čini nevažećom". Prema tome, sve greške u primjeni prava ne dovode nužno do poništenja ili izmjene odluke pretresnog vijeća.

¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškic*, par. 22 ?fusnote ispuštene?.

39. Isto tako, samo greške u utvrđivanju činjenicnog stanja zbog kojih je "došlo do neostvarenja pravde" mogu dovesti do toga da Žalbeno vijeće poništi odluku pretresnog vijeća.¹¹ Strana koja podnosi žalbu zbog greške u utvrđivanju činjenicnog stanja mora, dakle, tacno pokazati ne samo to da je navodna greška učinjena, nego i to da ona za sobom povlaci neostvarenje pravde,¹² odnosno "izrazito nepravican ishod sudskog postupka, kao npr. kada je optuženi osuđen, iako nisu postojali dovoljni dokazi u vezi s nekim osnovnim elementom krivičnog djela".¹³ Prvenstveno je na pretresnom vijeću da ustanovi činjenice i da procijeni dokaze. Kao što je ocijenilo Žalbeno vijeće u presudi u predmetu *Kupreškic*:¹⁴

U skladu sa sudskom praksom Međunarodnog suda, zadatak saslušanja, procjenjivanja i odvagivanja dokaza koji se izvode na sudenju primarno je povjeren pretresnom vijeću. Stoga se Žalbeno vijeće mora odnositi prema činjenicnom stanju koje je utvrdilo Pretresno vijeće s određenom dozom uvažavanja. Žalbeno vijeće može zamijeniti nalaz pretresnog vijeća svojim nalazom samo u slučajevima gdje dokaze na koje se oslonilo Pretresno vijeće ne bi prihvatio nijedan razuman presuditelj o činjenicama ili tamo gdje je procjena dokaza "potpuno pogrešna". Valja imati na umu da dva sudije koji oba postupaju razumno na osnovu istih dokaza mogu doći do različitih zaključaka.

40. U presudi Žalbenog vijeća u predmetu *Kupreškic* između ostalog stoji i sljedeće:¹⁵

Razlog zbog kojeg Žalbeno vijeće neće olako zadirati u činjenicne nalaze nekog pretresnog vijeća dobro je poznat. Pretresno vijeće ima prednost da svjedočenje svjedoka može promatrati neposredno i zbog toga je u boljem položaju od Žalbenog vijeća da procijeni pouzdanost i vjerodostojnost dokaza. Shodno tome, pretresno vijeće je najpozvanije da utvrdi da li je svjedok vjerodostojan i da odluci kojem će svjedočenju dati prednost, a da pri tom ne mora nužno artikulirati svaki korak u rezonovanju koje ga je dovelo do odluke o tim pitanjima.

41. Shodno članu 23(2) Statuta pretresno vijeće je obavezno da obrazloži svoju odluku. U drugostepenoj presudi u predmetu *Furundžija* Žalbeno vijeće je ocijenilo da se članom 23 Statuta optuženom daje pravo da dobije obrazloženu odluku, a to pravo jedan je od elemenata uslova pravicnog sudenja, zacrtanog u članovima 20 i 21 Statuta. Taj element, *inter alia*, omogućuje osobi koja je proglašena krivom da na svrsishodan način ostvari pravo na žalbu koje joj stoji na raspolaganju.¹⁶ Osim toga, samo obrazložena odluka će Žalbenom vijeću omogućiti da razumije i donese sud o nalazima pretresnog vijeća, kao i o njegovoj procjeni dokaza.

¹¹ *Ibid.*, par. 29.

¹² *Ibid.*

¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 37, gdje se citira Black's Law Dictionary (7. izdanje, St. Paul, Minn. 1999). Vidi, između ostalog, 6. izdanje iz 1990. godine.

¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškic*, par. 30

¹⁵ *Ibid.*, par. 32.

¹⁶ Vidi *Hadjianastassiou v Greece*, Evropski sud za ljudska prava, br. 69/1991/321/393, ?1992? ECHR 12945/87, drugostepena presuda od 16. decembra 1992., par. 33.

42. Rasudivanje na kojem se temelji presuda Žalbenog vijeća mora biti jasno izloženo. U pogledu obrazloženja, norme kojih se treba pridržavati Žalbena vijeća razlikuju se od onih koje važe za pretresna vijeća. Član 25 Statuta ne nalaže Žalbenom vijeću da obrazloži svoje odluke kao što to mora učiniti pretresno vijeće. Samo se u pravilu 117(B) Pravilnika propisuje da presudu prati "pismeno obrazloženje". Toj odredbi nije cilj da osigura uvid u razmatranja Žalbenog vijeća kako bi se omogućilo preispitivanje njegovih konačnih nalaza i zaključaka. Žalbena vijeća mora dovoljno jasno izložiti osnove na kojima temelji svoju odluku.¹⁷ Međutim, ta obaveza se ne može tumačiti kao zahtjev za detaljnim odgovorom na svaki argument.¹⁸

43. Žalbena vijeća svoj zadatak, kako je definisano u članu 25 Statuta, može djelotvorno vršiti samo ako strane izlože precizne zaključke.¹⁹ U sistemu koji je po svojoj biti kontradiktoran,²⁰ kakav se primjenjuje na Međunarodnom sudu, tijelo koje odlučuje razmatra predmet na temelju iznesenih argumenata strana. Dakle, na stranama je da svoju argumentaciju iznesu na jasan, logican i iscrpan način, kako bi Žalbena vijeća moglo izvršiti svoju zadaću na efikasan i ekspeditivan način. Ne može se od Žalbenog vijeća očekivati da detaljno razmatra stavove strana ako su oni nerazumljivi, protuslovni ili neodređeni, ili ako očigledno pate od drugih formalnih nedostataka.²¹ No, u svakom slučaju, Žalbena vijeća je obavezno obezbijediti da optuženi uživa pravico sudenje.²²

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Vidi *García Ruiz v Spain*, Evropski sud za ljudska prava, ECHR br. 30544/96, presuda od 21. januara 1999., par. 26.

¹⁹ Kao što primjećuje Žalbena vijeća u paragrafu 27 drugostepene presude u predmetu *Kupreškic*: "...strana koja tvrdi da je Pretresno vijeće učinilo grešku u primjeni prava mora barem identifikovati navodnu grešku i iznijeti argumente u prilog toj tvrdnji. Ne smije se dozvoliti da se žalbeni postupak izrodi u pitalicu za Žalbena vijeća. U nedostatku smjernica žalioaca, Žalbena vijeća će razmatrati greške u primjeni prava samo tamo gdje je Pretresno vijeće učinilo očiglednu grešku. Ako strana nije u stanju da barem identifikuje navodnu grešku u primjeni prava, onda ne bi trebalo da taj argument uopšte iznosi u žalbenom postupku. Nije dovoljno naprosto ponoviti argumente koji su već iznijeti pred Pretresnim vijećem bez pokušaja da se razjasni kako ti argumenti idu u prilog tezi da je Pretresno vijeće učinilo grešku u primjeni prava".

²⁰ Ova primjedba vrijedi i za neke sisteme u okviru kontinentalnog prava. Vidi, npr., član 344 II njemackog Zakona o krivičnom postupku (*Strafprozessordnung*), koji žalioacu nameće striktnu obavezu da jasno pokaže kako je došlo do navodnog neostvarenja pravde. Prema njemackom zakonu, proceduralni prigovor je nedopustiv ako nije jasno izložen u podnescima žalioaca; jedno jedino spominjanje navodne proceduralne greške u jednom od podnesaka ne čini prigovor prihvatljivim. To je prihvaćena stalna praksa krivičnog odsjeka njemackog Saveznog suda (*Bundesgerichtshof*) od 1952. godine; vidi, npr., BGHSt., sv. 3, str. 213 i 214.

²¹ Vidi drugostepenu presudu u predmetu *Kayishema*, par. 137. U drugom dijelu tog paragrafa stoji sljedeće: "Jedan od aspekata tereta dokazivanja ?tj. da se pokaže da nalazi pretresnog vijeća nisu razumni? sastoji se od toga da žalilac mora Žalbenom vijeću skrenuti pažnju na onaj dio žalbenog spisa koji po njegovom mišljenju ide u prilog njegovoj tvrdnji. U praktičnom smislu to znači da je na žalioacu da jasno pokaže na koje se konkretno dokaze oslanja. Tvrdnje koje nisu potkrijepljene takvim preciznim pozivanjem na relevantne

44. Dakle, žalilac mora jasno iznijeti osnove za žalbu i argumente u prilog svakoj osnovi. Osim toga, ovisno o vrsti nalaza koji se dovodi u pitanje, žalilac mora pokazati na koji način je navodna greška obeskrjepila odluku ili dovela do neostvarenja pravde. Uz to, mora i tačno upozoriti Žalbeno vijeće na koje se dijelove žalbenog spisa oslanja pri iznošenju svoje teze. Žalbenom vijecu treba navesti paragrafe presude i stranice transkripta na koje se žalilac poziva, kao i dokazne predmete ili druge izvore, pri čemu uvijek valja precizirati datum dokaznog predmeta ili teksta o kojem se govori, te broj stranice, odnosno paragrafa.

45. Isto tako, respondent mora jasno i iscrpno iznijeti argumente na koje se oslanja u svojim tvrdnjama. Obaveza da se Žalbenom vijecu dostave tačni navodi u vezi sa svim pripadnim elementima žalbenog spisa u istoj mjeri vrijedi i za respondenta. Osim toga, respondent mora žalbeni postupak pripremiti tako da Žalbeno vijeće može donijeti odluku o predmetu, a da pritom ne mora tražiti, na primjer, dokazne predmete ili navedene izvore.

46. Iz gorenavedene uvriježene sudske prakse slijedi da se u proceduralnom smislu članom Statuta 25(1)(b) Žalbeno vijeće obavezuje da pismeno obradi samo one žalbe na činjenične nalaze koje ukazuju na mogućnost da je došlo do greške u utvrđivanju činjeničnog stanja, koja je dovela do neostvarenja pravde. Prema tome, Žalbeno vijeće će se, generalno uzevši, baviti samo onim pitanjima za koja je jasno pokazano da su se stekli gorenavedeni uslovi.

47. U skladu s utvrđenom praksom, Žalbeno vijeće raspolaže inherentnim diskrecionim ovlaštenjem da se bavi samo onim argumentima strana koji zaslužuju "pismeno obrazloženje". Ne može se od Žalbenog vijeca očekivati da opsežno i u pismenom obliku obrazlaže svoj stav u vezi s evidentno neutemeljenim argumentima. Samo takav pristup dopušta Žalbenom vijecu da se usredotoci na bitna pitanja žalbe.

---

dijelove žalbenog spisa obično se neće održati, i to stoga što žalilac nije ispunio svoju obavezu dokazivanja". Obaveza da žalilac jasno ukaže na što se oslanja sada je i izricito navedena u pravilu 108 Pravilnika. Osim toga, Uputstvom o formalnim uslovima za žalbu na presudu (IT/201) predviđene su odgovarajuće sankcije za situacije u kojima neka strana nije ispunila uspostavljeni standard: "17. Kada jedna od strana ne ispuni uslove navedene u ovom Uputstvu ili kada je tekst nekog podneska nejasan ili dvosmislen, imenovani predžalbeni sudija ili Žalbeno vijeće mogu, u skladu sa svojim diskrecionim pravom, odlučiti o odgovarajućoj sankciji, npr. tako što će donijeti nalog kojim se traži pojašnjenje ili novi podnesak. Žalbeno vijeće može takode odbaciti podnesak ili u njemu iznesene tvrdnje".

²² Što se tiče uticaja člana 6(1) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda na jednu drugostepenu odluku, vidi *Hirvisaari v. Finland*, Evropski sud za ljudska prava, br. 49684/99, ECHR, presuda od 27. septembra 2001., par. 30 do 32.

48. Žalbeno vijeće će stoga u principu bez detaljnih obrazloženja odbaciti one navode žalioaca iznesene u podnescima ili tokom žalbenog pretresa koji su očigledno neutemeljeni. Prigovori će biti odbaceni bez detaljnog objašnjenja u sljedećim slučajevima:

1. argument žalioaca je očigledno irelevantan;
2. očigledno je da je razumni presuditelj o činjenicama mogao doći do zaključka koji osporava žalilac; ili
3. žalilac se poziva na argument kojim na neprihvatljiv način pokušava vlastitom procjenom dokaza zamijeniti procjenu pretresnog vijeća.²³

---

²³ Taj test formulisan je, između ostalog, u drugostepenoj presudi u predmetu *Kupreškic* (par. 30) na sljedeći način: "Žalbeno vijeće može zamijeniti nalaz Pretresnog vijeća svojim nalazom samo u slučajevima gdje dokaze na koje se oslonilo Pretresno vijeće ne bi prihvatio nijedan razuman presuditelj o činjenicama ili tamo gdje je procjena dokaza potpuno pogrešna".

III. ZAJEDNICKE ŽALBENE OSNOVE KOJE SE ODNOSU NA CLAN 3 STATUTA

A. Argumentacija strana

1. Žalioci

49. Prvi argument koji su žalioци iznijeli u pogledu člana 3 Statuta jeste taj da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je zaključilo da je u dvije Foci susjedne opštine, tj. u opštinama Gacko i Kalinovik, postojao oružani sukob.²⁴ Žalioci prihvataju da je područje Foce u relevantno vrijeme bilo poprište oružanog sukoba, da su to znali, te da su sva trojica aktivno učestvovali u tom sukobu izvršavajući vojne operacije kao vojnici Vojske Republike Srpske.²⁵ Međutim, oni ističu da na sudu nije dokazano da je u relevantno vrijeme u opštinama Gacko i Kalinovik postojao oružani sukob, te da je spriječen njihov pokušaj da Vijeću dokažu da u tim opštinama nije postojao oružani sukob.²⁶ Kao posljedica toga žalioци su smatrali da to pitanje izlazi iz okvira spora među stranama.²⁷ Oni tvrde da to predstavlja ključno pitanje jer po njima član 3 Statuta zahtijeva postojanje oružanog sukoba na mjestu gdje su zločini navodno počinjeni.²⁸

50. Žalioci takođe tvrde da, čak i ako su optužbe na njihov račun dokazane, njihova djela nisu u dovoljnoj mjeri povezana sa sukobom da bi se moglo smatrati da u smislu člana 3 Statuta postoji "bliski neksus" sa tim sukobom.²⁹ Po njima, taj uslov podrazumijeva da zločini ne bi mogli biti počinjeni da nije bilo oružanog sukoba, pa je za svaki zločin za koji se terete potrebno utvrditi taj uslov.³⁰ Oni smatraju da puko postojanje oružanog sukoba, činjenica da su u njemu učestvovali kao vojnici te da su navodne žrtve bile civili nisu dovoljni.³¹

²⁴ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 5 do 7 i 11 do 15; Vukovicev žalbeni podnesak, par. 17 i 46 i Kovacev žalbeni podnesak, par. 9, 33 i 34. Vidi takođe transkript žalbenog postupka, str. 46 do 48, 65 i 68.

²⁵ Transkript žalbenog postupka, str. 47.

²⁶ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 13 i Vukovicev žalbeni podnesak, par. 61 do 65. Vidi takođe transkript žalbenog postupka, str. 46 do 48.

²⁷ Transkript žalbenog postupka, str. 48. Vidi npr. Kovacev žalbeni podnesak, str. 22.

²⁸ Transkript žalbenog postupka, str. 64 do 68.

²⁹ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 8 do 10 i Vukovicev žalbeni podnesak, par. 50 do 53. Vidi takođe transkript žalbenog postupka, str. 48 i 61 do 68 i Kovacev žalbeni podnesak, par. 35 do 37.

³⁰ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 8 i Vukovicev žalbeni podnesak, par. 51. Vidi takođe transkript žalbenog postupka, str. 61 do 63.

³¹ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 10 i Vukovicev žalbeni podnesak, par. 53.

51. Naposljetku, žalioци tvrde da se član 3 Statuta odnosi isključivo na konačan skup zaštićenih interesa, odnosno zaštitu imovine i legitimnu upotrebu dozvoljenog oružja, te da štiti samo prava zaracjenih strana, a ne i prava i interese pojedinaca.³² Oni nadalje tvrde da taj član Statuta ne obuhvata kršenja zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija.³³

2. Respondent

52. Respondent tvrdi da je Pretresno vijeće ispravno presudilo da je postojanje oružanog sukoba na mjestima i u vrijeme na koje se odnosi optužnica dovoljno, te da je nebitno da li je sukob postojao samo u Foci ili se proširio i na susjedne opštine Gacko i Kalinovik.³⁴ On navodi da je u svakom slučaju na području citave Bosne i Hercegovine u to vrijeme vladao oružani sukob i podsjeća da su se žalioци prije početka suđenja saglasili da je na području Foce postojao oružani sukob.³⁵ Respondent tvrdi da se, jednom kada je utvrđeno postojanje oružanog sukoba, međunarodno humanitarno pravo primjenjuje na citavu teritoriju pod kontrolom jedne strane u sukobu bez obzira da li se na određenom mjestu vode borbe, a nastavlja se primjenjivati i nakon okončanja neprijateljstava, sve do sklapanja opšteg mira.³⁶ Respondent takođe podsjeća da su opštine Gacko i Kalinovik susjedne opštine sa kojima opština Foca granici, te da se u stipulacijama o kojima su se strane sporazumjele prije početka suđenja govori o području Foce, a ne isključivo o teritoriji te opštine.³⁷ Respondent dodaje da na suđenju nikada nije rečeno da je činjenica da se, geografski posmatrano, oružani sukob protezao na tri opštine predmet spora između strana, te da se taj prigovor prvi put pojavio tek u ovoj žalbi.³⁸

53. Respondent smatra da je zaključak Pretresnog vijeća o traženom neksusu između djela optuženog i oružanog sukoba besprijekoran. On ističe da se takva veza može ustanoviti tako da se dokaže da su zločini u tijesnoj vezi s oružanim sukobom u cjelini, kao što je to uradilo Pretresno vijeće.³⁹ Respondent tvrdi da je kriterij koji su žalioци ponudili neprihvatljiv, te da za

³² Transkript žalbenog postupka, str. 88.

³³ Vidi, npr. *Kovacev* žalbeni podnesak, par. 131 do 133 i Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 2.2 do 2.4.

³⁴ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 3.6.

³⁵ *Ibid.*, par. 3.5 i 3.6. Vidi takođe transkript žalbenog postupka, str. 214 i 215.

³⁶ Transkript žalbenog postupka, str. 216.

³⁷ *Prosecution Submission Regarding Admissions and Contested Matters*, 1. februar 2000., str. 4. Vidi takođe transkript žalbenog postupka, str. 215.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 3.31. Vidi takođe transkript žalbenog postupka, str. 218.

njega ne postoji nikakav presedan u sudskoj praksi.⁴⁰ On smatra da je taj kriterij neprihvatljiv zato što bi njegova primjena isključila iz polja primjene člana 3 Statuta sve zločine koji bi mogli biti počinjeni van ratnog konteksta i u potpunosti obesnažila zajednički član Ženevskih konvencija.⁴¹

54. Na kraju, respondent istice da je polje primjene člana 3 Statuta puno veće od onoga koje navode žalioци.⁴² On podsjeća da je Žalbeno vijeće u Odluci po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadic* zaključilo da član 3 predstavlja rezidualnu odredbu koja obuhvata sva kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja nisu obuhvaćena članovima 2, 4 ili 5 uključujući i krivična djela nad osobama. Respondent se poziva i na presudu u predmetu *Celebici* u kojoj je Žalbeno vijeće zaključilo da član 3 Statuta obuhvata kršenja zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija.⁴³

B. Diskusija

1. Postojanje oružanog sukoba i neksus s tim sukobom

55. Za primjenu člana 3 Statuta moraju biti ispunjena dva opšta uslova: prvi, postojanje oružanog sukoba i drugi, krivična djela optuženog moraju biti u tijesnoj vezi sa tim sukobom.⁴⁴

56. Smatra se da oružani sukob postoji "svuda gdje se pribjeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države."⁴⁵

57. Područje na kojem se konkretno odvijaju borbe ne poklapa se nužno sa geografskom zonom na koju se primjenjuje ratno pravo. Ono se primjenjuje na citavoj teritoriji zaraceni država, odnosno, u slučaju internih oružanih sukoba, na citavoj teritoriji pod kontrolom jedne od strana, nezavisno od toga da li se na tom mjestu stvarno vode borbe, sve do zaključenja mira ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, sve dok se ne pronade mirno rješenje.⁴⁶ Dakle kršenja zakona i običaja ratovanja mogu se počinuti u vrijeme i na mjestu gdje se ne vode nikakve

⁴⁰ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, str. 3.33 do 3.35. Vidi takode transkript žalbenog postupka, str. 221 i 222.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 2.2 do 2.5. Vidi takode transkript žalbenog postupka, str. 213 i 214.

⁴³ Vidi takode transkript žalbenog postupka, str. 213 i 214.

⁴⁴ Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu *Tadic*, par. 67 i 70.

⁴⁵ *Ibid.* par. 70.

borbe. Kao što je napomenulo Pretresno vijeće, između djela optuženih i oružanog sukoba može postojati tijesna veza, čak i ako zločini nisu počinjeni u vrijeme aktualnih borbi ili na samom mjestu njihovog odvijanja.⁴⁷ Da bi taj uslov bio zadovoljen, dovoljno je, na primjer, da su navodni zločini u tijesnoj vezi sa neprijateljstvima koja su se odvijala na drugim dijelovima teritorije pod kontrolom strana u sukobu.⁴⁸

58. Ono po čemu se u krajnjoj konsekvenci ratni zločin razlikuje od običnog krivičnog djela koje podliježe nacionalnom zakonodavstvu jeste to da su ratni zločini određeni kontekstom u kojem su počinjeni - oružanim sukobom - ili pak o njemu ovise. Ratni zločin nije nužno neko planirano djelo niti plod neke politike. Ne traži se uzročno-posljedična veza između oružanog sukoba i počinjenja zločina, ali se u najmanju ruku traži da je postojanje oružanog sukoba u znatnoj mjeri utjecalo na sposobnost počinioaca da počinu zločin, njegovu odluku da ga počinu, način počinjenja zločina ili cilj s kojim je počinjen. Stoga je za zaključak da su krivična djela usko povezana s oružanim sukobom dovoljno ako se utvrdi, kao što je ovdje slučaj, da je počinilac djelovao u službi oružanog sukoba ili pod okriljem oružanog sukoba. Zaključak Pretresnog vijeća o tom pitanju je neosporiv.

59. Da bi utvrdilo da li je određeno djelo u dovoljnoj mjeri povezano s oružanim sukobom, Pretresno vijeće može, između ostalog, uzeti u obzir sljedeće faktore: činjenicu da je počinilac zločina borac, da žrtva nije borac, da žrtva pripada suprotstavljenoj strani, da se može smatrati da je to djelo u funkciji ostvarenja krajnjeg cilja vojnog pohoda, te da počinjenje zločina proizlazi iz službenih dužnosti počinitelja ili spada u njihov okvir.

60. Argument žalilaca da se ratnim pravom zabranjuju isključivo krivična djela koja konkretno proizlaze iz ratnih situacija je pogrešan. Ratno pravo se često može odnositi na djela koja, doduše, nisu počinjena na mjestu gdje su vodene operacije ali su suštinski povezana sa sukobom. Ratno se pravo može primijeniti na dvije vrste krivičnih djela. Žalbenom vijeću se čini da žalilac ustvari tvrdi da, ako neko djelo može biti predmet krivičnog gonjenja u doba mira, onda to djelo ne može biti predmet krivičnog gonjenja u doba rata. To ukazuje na krivo shvaćen odnos između ratnog prava i domaćih zakonodavstava koja se primjenjuju u doba mira. Ratno pravo nužno ne zamjenjuje zakone koji su na snazi u vrijeme mira: ono im može pridodati neophodne elemente zaštite koja se mora pružiti žrtvama u vrijeme rata.

---

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Vidi prvostepenu presudu, par. 568.

⁴⁸ Odluka u vezi s nadležnošću Suda u predmetu *Tadić*, par 70.

61. Što se tice argumenta žalilaca da su bili spriječeni da podastru dokaze o tome da u opštinama Gacko i Kalinovik nije postojao oružani sukob, Žalbeno vijeće napominje da strana u postupku koja nije zatražila razmatranje problema koji je očito postojao u vrijeme prvostepenog postupka ne može sebi uzimati za pravo da to cini onda kada joj zaključak ne ide u prilog.⁴⁹ Ako bi strana u postupku propustila da Pretresnom vijeću uputi prigovor, Žalbeno vijeće će, u odsustvu vanrednih okolnosti, zaključiti da se ta strana odrekla svog prava da taj razlog koristi kao valjanu osnovu žalbe.⁵⁰ Na isti je način neprihvatljivo ako bi strana u postupku pitanje koje smatra važnim za svoju tezu pokrenula tek u fazi postupka kada suprotna strana više nije u mogućnosti da na to pitanje iscrpno odgovori.

62. U ovom slučaju, žalioци su pitanje postojanja oružanog sukoba u opštinama Gacko i Kalinovik prvi puta pokrenuli tek u završnom podnesku odbrane, i nisu svoj argument detaljno obrazložili, čime su tužioca lišili svake mogućnosti da na njega iscrpno odgovori.⁵¹ Žalbeno vijeće smatra takav stav neprihvatljivim. Ako je to pitanje toliko važno za tezu odbrane koliko žalioци daju naslutiti, trebali su ga pokrenuti u ranijoj fazi postupka: na taj bi način tužilac bio blagovremeno obaviješten i imao bi vremena da pripremi iscrpan i adekvatan odgovor u okviru kojeg bi mogao svoje svjedoke ispitati o tom pitanju. Žalioци nisu s tim u vezi ništa poduzeli. Vec to predstavlja dovoljan razlog da se ta osnova žalbe odbaci.

63. Osim toga, Žalbeno vijeće konstatuje, suprotno tvrdnjama žalilaca, da ih Pretresno vijeće nikada nije sprecavalo da pokrenu bilo koje pitanje relevantno za izvođenje dokaza odbrane. U prilog svog argumenta, žalioци pominju incident koji se dogodio 4. maja 2000. Oni tvrde da je tog dana Pretresno vijeće spriječilo odbranu da ospori postojanje oružanog sukoba u opštinama Gacko i Kalinovik.⁵² Međutim, iz transkripta je vidljivo da, suprotno tvrdnjama koje su iznijeli u žalbenom postupku, žalioци nisu pokušali osporiti postojanje oružanog sukoba u Gackom i Kalinoviku i da ih u toku postupka uopšte niko nije sprecavao da postavljaju pitanja o tome.⁵³

⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 640 i drugostepena presuda u predmetu *Kayishema*, par 91. Vidi takode drugostepenu presudu u predmetu *Kambanda*, par. 25 i drugostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 361.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Vidi prvostepenu presudu, par 12., fusnota 27.

⁵² Vidi transkript žalbenog postupka, str. 47 i 48.

⁵³ Relevantne strane transkripta sa sudenja pokazuju da je Kunarceva braniteljica upravo unakrsno ispitivala svjedoka o broju kafica u Gackom kada ju je predsjedavajući sudija Pretresnog vijeća prekinuo da bi se uvjerio u relevantnost njezinih pitanja. Na molbu da pojasni na koji je način ta serija pitanja relevantna, dotična je odgovorila da ona samo provjerava vjerodostojnost tog svjedoka. Tom istom prilikom, jedan od

64. Naposljetku, žalioци su prihvatili činjenicu da je "na području Foče" u relevantno vrijeme postojao oružani sukob, da su znali za taj sukob, te da su u njemu učestvovali.⁵⁴ Naknadno su izjavili da je taj oružani sukob postojao samo na teritoriji "opštine Foca".⁵⁵ Žalbeno vijeće napominje da su opštine Gacko i Kalinovik susjedne opštini Foca s kojom granice. Ono smatra, između ostalog, da generalno uzevši dužnost tužioca nije bila da postojanje oružanog sukoba dokazuje za svaki kvadratni centimetar tog područja. Postojanje oružanog sukoba nije ograničeno samo na dijelove teritorije na kojima se konkretno odvijaju borbe već postoji na citavoj teritoriji pod kontrolom zaradenih strana. Žalbeno vijeće smatra da su pred Pretresnim vijećem izvedeni brojni dokazi da je u relevantno vrijeme u opštinama Gacko i Kalinovik postojao oružani sukob.⁵⁶ Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je zaključilo da su tri opštine bile poprište oružanog sukoba niti kada je zaključilo da su djela žalilaca u tijesnoj vezi s oružanim sukobom.⁵⁷

65. Dakle, Pretresno vijeće je ispravno zaključilo da je na mjestima i u vrijeme na koje se odnose optužnice postojao oružani sukob te da su djela žalilaca usko povezana sa sukobom, kako to traži član 3 Statuta. Žalbeno vijeće odbacuje argument žalilaca da se ratno pravo odnosi isključivo na krivična djela koja su počinjena u toku samih borbi. Umjesto toga, dovoljno je dokazati da je neko djelo usko povezano s oružanim sukobom, kao što je Pretresno vijeće ispravno zaključilo. Stoga, zajedničke osnove žalbe žalilaca nisu u tom dijelu prihvatljive.

2. Materijalni doseg člana 3 Statuta i zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija

66. Da bi neko krivično djelo postalo predmetom krivičnog gonjenja pred Međunarodnim sudom na osnovu člana 3 Statuta, moraju biti zadovoljena četiri uslova:⁵⁸ i) kršenje mora predstavljati povredu pravila međunarodnog humanitarnog prava, ii) pravilo mora biti dio

---

sudija podsjetio ju je da mora postavljati relevantna pitanja, odnosno da se pitanja moraju odnositi na neku od spornih činjenica ili na vjerodostojnost svjedoka. Ona je odgovorila da pokušava utvrditi, da li su, kao što je u prethodnoj izjavi tvrdio svjedok, "na srpskoj strani u Gackom cvali nacionalistički osjećaji." Iako nije znala obrazložiti na koji su način pitanja koja postavlja relevantna, predsjedavajući Pretresnog vijeća joj je dozvolio da nastavi ispitivanje *na način na koji želi* (T., str. 2985 do 2990).

⁵⁴ Transkript žalbenog postupka, str. 46 i 47. Vidi takođe *Prosecution Submission Regarding Admissions and Contested Matters*, 1. februar 2000. i *Prosecution Submission Regarding Admissions and Contested Matters regarding the Accused Zoran Vukovic*, 8. mart 2000.

⁵⁵ Završna riječ odbrane, par. L. c. 1 do L. c. 3.

⁵⁶ Vidi npr. prvostepenu presudu, par. 22, 23, 31, 33 i 44.

⁵⁷ *Ibid.* par. 567.

⁵⁸ Odluka u vezi s nadležnošću Suda u predmetu *Tadić*, par 94. i drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par 20.

obicajnog prava ili, ako spada u konvenciono pravo, moraju biti ispunjeni traženi uslovi; iii) kršenje mora biti teško, odnosno mora predstavljati povredu pravila koje štiti važne vrijednosti, i ta povreda mora rezultirati teškim posljedicama po žrtvu i iv) kršenje pravila mora, u skladu s obicajnim pravom ili na osnovu konvencionog prava, povlaciti za sobom individualnu krivicnu odgovornost pocinioca.

67. Koje krivicno djelo se može kvalifikovati kao ratni zlocin određuje stepen razvoja zakona i obicaja ratovanja na snazi u vrijeme pocinjenja krivicnog djela za koje se tereti optužnicom. Kao što je vec receno, "ti zakoni nisu staticni, oni se neprekidno prilagodavaju potrebama svijeta koji se mijenja".⁵⁹ Neosporno je da ratno pravo zabranjuje i inkriminiše djela poput silovanja (kao što je obrazloženo u paragrafu 195), mucenja i povreda licnog dostojanstva, te da su ona vec u vrijeme na koje se odnose optužnice bila kvalifikovana kao zlocini.

68. Clan 3 Statuta je opšta rezidualna odredba koja obuhvata sva teška kršenja medunarodnog humanitarnog prava koja nisu obuhvacena clanovima 2, 4 ili 5 Statuta.⁶⁰ Taj clan, između ostalog, obuhvata teška kršenja zajednickog clana 3 koji se ustvari smatra dijelom medunarodnog obicajnog prava⁶¹ i svako teško kršenje te odredbe automatski ispunjava cetiri gorenavedena uslova.⁶²

69. Zbog prethodno navedenog, Žalbeno vijece odbacuje neargumentovanu tvrdnju žalilaca prema kojoj se clan 3 Statuta bavi iskljucivo zaštitom dobara i zakonitom upotrebom dozvoljenog oružja, ne obuhvata teška kršenja zajednickog clana 3, te štiti iskljucivo prava zaracenih strana, a ne prava pojedinaca. Pravno gledano to nije tako. Stoga se zajednicke žalbene osnove žalilaca koje se odnose na clan 3 Statuta u tom dijelu odbacuju.

70. Tri argumenta iznesena u prilog zajednickih žalbenih osnova koje se odnose na clan 3 Statuta se stoga odbacuju, a takode i žalba na tumacenje tog clana.

⁵⁹ Sudenje pred Medunarodnim vojnim sudom, svezak I, Nürnberg, 14. novembar 1945. - 1. oktobar 1946. str. 233.

⁶⁰ Odluka u vezi s nadležnošću Suda u predmetu *Tadic*, par. 89 do 91 i drugostepena presuda u predmetu *Celebici*, par 125.

⁶¹ Odluka u vezi s nadležnošću Suda u predmetu *Tadic*, par. 98 i prvostepena presuda, par. 408.

⁶² Odluka u vezi s nadležnošću Suda u predmetu *Tadic*, par 134; drugostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 125 i prvostepena presuda, par. 408.

IV. ZAJEDNICKE ŽALBENE OSNOVE KOJE SE ODOSE NA CLAN 5 STATUTA

A. Argumentacija strana

1. Žalioci

71. Žalioci su iznijeli cijeli niz prigovora na interpretaciju Pretresnog vijeca u vezi s elementima navedenima u uvodnom dijelu clana 5 Statuta. Kao prvo, žalioci naglašavaju da njihova djela, čak i da su dokazana, nisu bila u dovoljnoj mjeri povezana s oružanim sukobom da bi ih se okvalifikovalo kao djela "pocinjena u oružanom sukobu" kako to traži član 5 Statuta. Žalioci tvrde da prema članu 5 Statuta za takvu vezu valja pokazati postojanje materijalnog nekusa između djela nekog optuženog i oružanog sukoba i dokazati da je do djela došlo istovremeno sa sukobom.⁶³

72. Kao drugo, žalioci tvrde da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo da je postojao napad na civilno nesrpsko stanovništvo Foce i smatraju da se prije radilo o isključivo vojnom sukobu između dvije naoružane grupe, te da je Vijeće, izvodeći zaključak s tim u vezi, u obzir uzelo faktore koji ili nisu povezani sa predmetnim pitanjem ili nisu relevantni, ili je pak krivo procijenilo dokaze koji se odnose na navodni napad.⁶⁴ Žalioci, između ostalog, smatraju da Pretresno vijeće nije posvetilo dužnu pažnju njihovom argumentu, prema kojem su za izbijanje sukoba bili odgovorni Muslimani koji su napali srpsko stanovništvo.⁶⁵

73. I dalje u okviru žalbenih osnova koje se odnose na član 5 Statuta, žalioci kao svoj treći argument navode tvrdnju da ono što su pretrpjeli građani nesrpske nacionalnosti opštine Foca nije bila posljedica napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva kao takvog, nego nesretni rezultat legitimne vojne operacije, odnosno drugim riječima, radilo se o "kolateralnoj šteti".⁶⁶ Žalioci dovode u pitanje i zaključak Pretresnog vijeca o napadu "usmjerenom protiv" nesrpskog civilnog stanovništva Foce i, s obzirom na mali broj žrtava koje je identifikovalo

⁶³ Vidi, npr., transkript žalbenog postupka, str. 64 i 65.

⁶⁴ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 16 do 24; transkript žalbenog postupka, str. 45, 54, 58, 167 i 168; Vukovicev žalbeni podnesak, par. 18 do 38 i 54 do 99; Kovacev žalbeni podnesak, par. 10 do 31 i 41.

⁶⁵ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 16, 17 i 24; Vukovicev žalbeni podnesak, par. 61 do 65 i Kovacev žalbeni podnesak, par. 40.

⁶⁶ Transkript žalbenog postupka, str. 58. Vidi takode Kunarcev žalbeni podnesak, par. 19.

Vijeće, osporavaju čak i mišljenje da se te žrtve može smatrati grupom koja tvori "stanovništvo" u smislu člana 5 Statuta.⁶⁷

74. Kao četvrto, žalioци iznose mišljenje da, čak i da se prihvate dokazi u vezi sa zločinima počinjenim protiv civila nesrba, ti dokazi nisu dovoljni da bi Međunarodni sud mogao zaključiti da je napad bio rasprostranjen ili sistematski.⁶⁸ Žalioци konkretno tvrde da su incidenti koje spominje Pretresno vijeće po svom značaju i broju previše izolirani da bi doista mogli predstavljati rasprostranjeni i sistematski napad na civilno stanovništvo.⁶⁹ Osim toga, žalioци smatraju da, pravno gledano, napad mora biti istovremeno i rasprostranjen i sistematski.⁷⁰

75. I konačno, kao svoj peti i šesti prigovor žalioци navode da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je postojala veza između njihovih djela i napada, budući da oni za taj napad nisu ni znali.⁷¹ Tvrde da su njihova djela i aktivnosti tokom relevantnog perioda bili isključivo vojnog karaktera i da ni na koji način nisu sudjelovali u napadu na civilno stanovništvo.⁷² Konkretno, žalioци ističu da traženi neksus između djela za koja ih se tereti i napada podrazumijeva postojanje plana ili politike usmjerene prema počinjenju tih zločina, znanje žalilaca da takav plan ili politika postoje, te iskazana volja da se u tom planu, odnosno politici sudjeluje.⁷³ Žalioци naglašavaju činjenicu da se tokom rata nisu družili, da nisu imali zajednički plan ili cilj, te da tužilac nije dokazao postojanje plana sa ciljem počinjenja seksualnih krivičnih djela protiv Muslimanki.⁷⁴

2. Respondent

76. Respondent navodi da uslov iz člana 5 Statuta, prema kojem krivična djela moraju biti "počinjena u oružanom sukobu", podrazumijeva da se tražena veza između djela optuženih i oružanog sukoba razlikuje od veze navedene u članu 3 Statuta i da je po svom karakteru šira.⁷⁵

⁶⁷ Vidi, npr., transkript žalbenog postupka, str. 55.

⁶⁸ *Ibid.*, str. 58 i 59, 142 do 144. Vidi takođe Kunarcev žalbeni podnesak, par. 16 do 26.

⁶⁹ Vidi, npr., Vukovicev žalbeni podnesak, par. 65 i 70. Vidi takođe transkript žalbenog postupka, str. 58 i 59, 143 i 144.

⁷⁰ Transkript žalbenog postupka, str. 58 i 59.

⁷¹ *Ibid.*, str. 57. Vidi takođe Kunarcev žalbeni podnesak, par. 23 do 26; Vukovicev žalbeni podnesak, par. 100 do 102 i 106 do 109, i Kovacev žalbeni podnesak, par. 43 do 45.

⁷² Transkript žalbenog postupka, str. 57.

⁷³ *Ibid.*, str. 45, 50 do 53, 65, 66, 68 do 70 i 168 do 171. Vidi, npr., Vukovicev žalbeni podnesak, par. 100.

⁷⁴ Transkript žalbenog postupka, str. 45, 50 do 52 i 168 do 171.

⁷⁵ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 3.38. Vidi takođe transkript žalbenog postupka, str. 222.

Prema mišljenju respondenta, članom 5 Statuta ne zahtijeva se materijalna veza između krivičnih djela žalioca i oružanog sukoba; dovoljno je da između djela i sukoba postoji bilo vremenska, bilo prostorna koegzistencija.⁷⁶ Respondent smatra da je taj uslov u ovom predmetu očigledno zadovoljen.

77. Respondent nadalje tvrdi da teza žalilaca, prema kojoj su za napad odgovorni Muslimani, otkriva temeljno nerazumijevanje pojma "napad usmjeren protiv civilnog stanovništva", budući da su pobrkali legitimno pribjegavanje oružanom sukobu i zabrane koje vrijede za sve tipove oružanih sukoba, jednom kada do njih dode.⁷⁷ Respondent smatra da je pojam "napada" objektivni kontekstualni element zlocina protiv covjecnosti, a nikako ne sredstvo za pripisivanje odgovornosti u pravnom smislu za izbijanje neprijateljstva.⁷⁸ Dakle, navodi respondent, pitanje koja strana je izazvala sukob, kao i tvrdnja da su to bili Muslimani, nema nikakve važnosti.⁷⁹

78. Respondent isto tako smatra da je Pretresno vijeće bilo u pravu kada je ustanovilo da puka činjenica da je paralelno sa napadom protiv civilnog stanovništva eventualno postojao oružani vojni pohod protiv muslimanskih oružanih snaga ne potire postojanje "napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva".⁸⁰ Osim toga, u vezi s tezom žalilaca da žrtve ne predstavljaju "stanovništvo" u smislu člana 5 Statuta, respondent primjećuje da pravno gledano ne postoji uslov prema kojem cijelo stanovništvo mora biti napadnuto, dovoljno je da su krivična djela po svojoj prirodi kolektivna.⁸¹

79. Respondent je mišljenja da se uslovi "rasprostranjenosti" i "sistematicnosti" odnose na napad, a ne na oružani sukob ili na djela optuženih, te da su ti uslovi alternativni, tj. dovoljno je da bude zadovoljen jedan od njih, ili mogu biti zadovoljena oba.⁸² Respondent smatra da se o sistematskom karakteru nekog napada može zaključivati na osnovi načina njegovog sprovođenja i na temelju postojanja obrazaca zlocinackog ponašanja poput onih koje je identifikovalo Pretresno vijeće.⁸³ Respondent navodi da je u ovom predmetu ponašanje

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 3.8 i 3.9. Vidi takode transkript žalbenog postupka, str. 223.

⁷⁸ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 3.9.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ *Ibid.*, par. 3.11. Vidi takode transkript žalbenog postupka, str. 223 i 224.

⁸¹ Transkript žalbenog postupka, str. 224.

⁸² Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 3.21. Vidi takode transkript žalbenog postupka, str. 226 do 228.

⁸³ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 3.27.

žalilaca obuhvatalo krivična djela širokih razmjera, povezana s opetovanim i trajnim cinjenjem nehumanih djela protiv civila.⁸⁴

80. Osim toga, respondent smatra da je Pretresno vijeće bilo u pravu potvrdivši da uslov postojanja nekusa između djela optuženih i napada znaci da je potrebno dokazati da su djela predstavljala sastavni dio obrasca rasprostranjenih ili sistematskih zlocina usmjerenih protiv civilnog stanovništva.⁸⁵ Respondent uz to dodaje da, kao što je to konstatovalo Pretresno vijeće, postojanje plana ne predstavlja nezavisni uslov za zlocine protiv covjecnosti.⁸⁶

81. I konacno, što se tice nužne *mens rea* za zlocine protiv covjecnosti, respondent prvo istice da žalioци nisu iznijeli nikakav uvjerljivi dokaz kojim bi pobili cinjenicne nalaze Pretresnog vijeca da su znali za napad, te da su bili svjesni toga da njihova djela cine dio tog napada.⁸⁷ Respondent nadalje tvrdi kako nije nužno da se pocinilac koji se tereti za zlocin protiv covjecnosti slaže sa planom usmjerenim protiv civilnog stanovništva ili da licno želi njegovo ostvarenje.⁸⁸ Prema mišljenju respondenta, dovoljno je da je Pretresno vijeće utvrdilo da su žalioци namjerno pocinili zabranjena djela u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo, pri cemu su znali za kontekst u koji se ta djela uklapaju i bili svjesni da ce njihovo djelovanje doprinijeti napadu.⁸⁹

B. Diskusija

1. Nekus s oružanim sukobom prema clanu 5 Statuta

82. Krivicno djelo navedeno u clanu 5 Statuta predstavlja zlocin protiv covjecnosti samo ako je pocinjeno "u oružanom sukobu".

83. Kao što je to istaknulo Pretresno vijeće, taj uslov nije ekvivalentan onom iz clana 3 Statuta kojim se zahtijeva da djela budu u uskoj vezi s oružanim sukobom.⁹⁰ Pretresno vijeće je iznijelo da uslov iz clana 5 Statuta predstavlja tek preduslov za vršenje nadležnosti, a on je

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Ibid.*, par. 3.13.

⁸⁶ *Ibid.*, par. 3.26. Vidi takode transkript žalbenog postupka, str. 222. Osim toga, respondent smatra da, cak i kada bi postojao takav uslov, ne bi bilo nužno da doticnu politiku ili plan skuje vrh državnog aparata, niti da su ta politika ili plan formalizovani, pa ni jasno iskazani. Uslov postojanja plana ili politike bio bi ispunjen postojanjem klime pristanka, odnosno službenog odobravanja krivicnih djela širokih razmjera.

⁸⁷ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 3.41 i 3.46.

⁸⁸ Transkript žalbenog postupka, str. 222.

⁸⁹ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 3.44 i 3.45. Vidi takode transkript žalbenog postupka, str. 228 do 230.

zadovoljen čim je dokazano postojanje oružanog sukoba i objektivne veze u geografskom i vremenskom smislu između djela optuženih i oružanog sukoba.⁹¹

84. Žalbena vijeće prihvata zaključak Pretresnog vijeća, prema kojem je na mjestu i u vrijeme relevantno za optužnicu postojao oružani sukob i zaključuje da je osporavanje nalaza Pretresnog vijeća od strane žalilaca neosnovano. Taj dio zajedničkih osnova za žalbu žalilaca stoga se odbija.

2. Pravni uslov postojanja "napada"

85. Da bi se okvalifikovala kao zločin protiv čovječnosti, djela nekog optuženog moraju ulaziti u okvir rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv "bilo kojeg civilnog stanovništva". Žalbena vijeće se slaže s interpretacijom koju je toj formulaciji dalo Pretresno vijeće, a prema kojoj ona obuhvata pet elemenata:⁹²

- i) Mora postojati napad.⁹³
- ii) Djela pocinioca moraju biti dio tog napada.⁹⁴
- iii) Napad mora biti usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva.⁹⁵
- iv) Napad mora biti rasprostranjen ili sistematski.⁹⁶
- v) Pocinilac mora znati da njegova djela ulaze u okvir niza rasprostranjenih ili sistematskih zločina usmjerenih protiv civilnog stanovništva, te da se njegova djela uklapaju u taj obrazac.⁹⁷

86. Pojmovi "napada" i "oružanog sukoba" nisu identični.⁹⁸ Kao što je Žalbena vijeće već primijetilo uspoređujući sadržaj normi međunarodnog običajnog prava i Statut Međunarodnog suda, "... 'napad na civilno stanovništvo' i 'oružani sukob' moraju biti dva zasebna pojma,

⁹⁰ Vidi diskusiju gore u tekstu, par. 57 do 60.

⁹¹ Prvostepena presuda, par. 413. Vidi takođe drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 249 i 251; prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 546 i prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 632.

⁹² Prvostepena presuda, par. 410.

⁹³ Vidi drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 248 i 251.

⁹⁴ *Ibid.*, par. 248.

⁹⁵ U članu 5 Statuta izricito se navodi da djela moraju biti "usmjerena protiv bilo kojeg civilnog stanovništva". Vidi takođe prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 635 do 644.

⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248 i odluka u predmetu *Mrkšić* shodno pravilu 61, par. 30.

⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248.

⁹⁸ *Ibid.*, par. 251.

mada - naravno - prema članu 5 Statuta 'napad na bilo koje civilno stanovništvo' može biti dio 'oružanog sukoba'.⁹⁹ Prema međunarodnom običajnom pravu napad može prethoditi oružanom sukobu, može trajati dulje od tog sukoba ili se nastavljati tokom sukoba, no ne mora nužno biti njegov dio.¹⁰⁰ Osim toga, napad u kontekstu zločina protiv čovječnosti nije ograničen na upotrebu oružane sile i obuhvata sve oblike zlostavljanja civilnog stanovništva. Međutim, Žalbeno vijeće prihvata da član 5 Statuta Međunarodnom sudu daje nadležnost nad samo onim djelima nekog optuženog koja su počinjena "u oružanom sukobu".

87. Kao što je primijetilo Pretresno vijeće, prilikom utvrđivanja da li je došlo do napada na neko konkretno civilno stanovništvo, irelevantno je da je druga strana takode počinila zvjerstva protiv civilnog stanovništva neprijatelja.¹⁰¹ To što je jedna strana izvršila napad na civilno stanovništvo druge strane ne opravdava napad te druge strane na civilno stanovništvo one prve, a niti ne isključuje zaključak da su snage te druge strane zapravo svoj napad usmjerile upravo na civilno stanovništvo kao takvo.¹⁰² Svaki napad na civilno stanovništvo neprijatelja je protivpravan i zločini počinjeni u okviru jednog takvog napada mogu se, ako su ispunjeni i svi drugi uslovi, okvalifikovati kao zločini protiv čovječnosti.

88. Dokazi o napadu druge strane na civilno stanovništvo optuženog mogu se izvoditi samo ako se njima pokušava "dokazati ili opovrci neki od navoda iz optužnice",¹⁰³ a osobito navod tužioca o tome da je postojao rasprostranjeni ili sistematski napad usmjeren protiv nekog civilnog stanovništva. Tvrdnjom da je druga strana odgovorna za izbijanje neprijateljstva ne može se, na primjer, dokazati da nije postojao napad protiv nekog konkretnog civilnog stanovništva.¹⁰⁴

89. Žalbeno vijeće se uvjerilo da je Pretresno vijeće ispravno definisalo i interpretiralo pojam "napada", te da je valjano identifikovalo njegove elemente i relevantne faktore. Žalioci nisu uspjeli pokazati da ih je Pretresno vijeće na bilo koji način oštetilo time što je ograničilo njihovu mogućnost da pokrenu pitanja koja su bila irelevantna za optužbe protiv njih i kojima se nije osporavao nijedan od navoda iznesenih protiv njih u optužnici. Budući da su kako

⁹⁹ *Ibid.*, par. 251. Žalbeno vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće izjavilo sljedeće: "... iako napad mora biti dio oružanog sukoba, on može trajati dulje od tog sukoba" (prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 420).

¹⁰⁰ Vidi drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 251.

¹⁰¹ Prvostepena presuda, par. 580.

¹⁰² Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškic*, par. 765.

¹⁰³ Odluka u predmetu *Kupreškic* u vezi s dokazima.

pravni tako i činjenični nalazi Pretresnog vijeća u vezi s napadom neoborivi, Žalbeno vijeće odbacuje taj dio zajedničkih osnova žalbe žalilaca.

3. Napad mora biti usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva

90. Kao što je to Pretresno vijeće s pravom izjavilo, upotreba riječi "stanovništvo" ne znači da je napadnuto cijelo stanovništvo neke geografske cjeline u kojoj je došlo do napada.¹⁰⁵ Dovoljno je pokazati da je napad bio usmjeren protiv dovoljnog broja pojedinaca, odnosno da je bio usmjeren protiv njih na takav način da je Vijeće uvjerenjeno kako je napad za cilj doista imao civilno "stanovništvo", a ne ograničeni i nasumce odabrani broj pojedinaca.

91. Pretresno vijeće je potvrdilo da izraz "usmjeren protiv" znači da je "u kontekstu zločina protiv čovječnosti civilno stanovništvo primarni objekt napada".¹⁰⁶ Kako bi utvrdilo da li je tome doista bilo tako, pretresno vijeće mora u obzir uzeti, između ostalog, sredstva i metode korištene tokom napada, status žrtava, njihov broj, diskriminatorni karakter napada, prirodu krivičnih djela počinjenih tokom napada, otpor koji je tada pružen napadacu, te razmotriti u kojoj se mjeri napadacka sila pridržavala ili pokušala pridržavati predostrožnosti propisanih ratnim pravom. U onoj mjeri u kojoj su navodni zločini protiv čovječnosti počinjeni tokom oružanog sukoba, ratno pravo daje pouzdano mjerilo, na osnovi kojeg Vijeće može procijeniti prirodu napada i legalnost počinjenih djela.

92. Žalbeno vijeće je uvjerenjeno da je Pretresno vijeće ispravno definisalo i identifikovalo napadnuto "stanovništvo", te da je ispravno interpretiralo izraz "usmjeren protiv" kao formulaciju kojom se zahtijeva da civilno stanovništvo, žrtva napada, mora predstavljati primarni, a ne uzgredni cilj napada. Žalbeno vijeće je, nadalje, uvjerenjeno da Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je zaključilo da je napad u ovom predmetu bio usmjeren protiv civilnog nesrpskog stanovništva Foče. Taj dio zajedničkih osnova žalbe žalilaca stoga se odbacuje.

¹⁰⁴ Pretresno vijeće u predmetu *Kupreškic* smatralo je da prije izvođenja takvih dokaza branilac mora Pretresnom vijeću objasniti svrhu predocavanja tih dokaza i uvjeriti Vijeće da će se njima dokazati, odnosno pobiti neki od navoda sadržanih u optužnici (Odluka u predmetu *Kupreškic* u vezi s dokazima).

¹⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 424. Vidi takode prvostepenu presudu u predmetu *Tadic*, par. 644.

¹⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 421.

4. Napad mora biti rasprostranjen ili sistematski

93. Uslov da napad bude "rasprostranjen" ili "sistematski" jeste alternativan.¹⁰⁷ Jednom kada je uvjerenjeno da je jedan od ta dva uslova zadovoljen, Pretresno vijeće više nije obavezno razmatrati da li je ispunjen i alternativni uslov. Niti je na Žalbenom vijecu da s tim u vezi donosi dodatne zaključke.

94. Kao što je to navelo Pretresno vijeće, pridjevom "rasprostranjen" podrazumijeva se napad koji je po svojoj prirodi opsežan i za posljedicu ima velik broj žrtava,¹⁰⁸ dok pridjev "sistematski" ukazuje na "organizovanu prirodu djela nasilja i na malu vjerovatnost da je do tih djela došlo nasumce".¹⁰⁹ Pretresno vijeće je ispravno primijetilo da su "obraci zlocina - to jest redovito ponavljanje koje nije slučajno sličnog kriminalnog ponašanja - uobicajeni izraz takvog sistematskog događanja".¹¹⁰

95. Prema mišljenju Pretresnog vijeca, utvrditi što napad cini "rasprostranjenim" ili "sistematskim" po svojoj je biti relativna zadaca, buduci da to ovisi o stanovništvu za koje se tvrdi da je napadnuto.¹¹¹ Pretresno vijeće mora, dakle, "prvo identifikovati stanovništvo koje je objekt napada a zatim, u svjetlu metoda, sredstava, resursa i rezultata napada na to stanovništvo, ustanoviti da li je napad doista bio rasprostranjen ili sistematski".¹¹² Posljedice napada po ciljano stanovništvo, broj žrtava, priroda djela, eventualno sudjelovanje zvanicnika ili predstavnika vlasti, ili bilo koji raspoznatljivi obrazac zlocina mogu se uzeti u obzir kako bi se utvrdilo da li taj napad na civilno stanovništvo ispunjava jedan od uslova, odnosno da li je "rasprostranjen" ili "sistematski", ili pak ispunjava oba uslova.

96. Pretresno vijeće s pravom kaže da "samo napad, a ne i pojedinačna djela optuženog, mora biti 'rasprostranjen i sistematski'".¹¹³ Osim toga, dovoljno je da su djela optuženog dio tog napada da bi se - ako su svi ostali uslovi ispunjeni - jedno djelo ili relativno ograničeni broj djela optuženog mogli okvalifikovati kao zlocin protiv covjecnosti, osim ako ta djela nisu izolirana ili nasumicna.

¹⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadic* i prvostepena presuda u predmetu *Tadic*, par. 648.

¹⁰⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Tadic*, par. 648.

¹⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 429. Vidi takode prvostepenu presudu u predmetu *Tadic*, par. 648.

¹¹⁰ Prvostepena presuda, par. 429.

¹¹¹ *Ibid.*, par. 430.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ *Ibid.*, par. 431.

97. Pretresno vijeće je stoga ispravno zaključilo da napad mora biti ili "rasprostranjen" ili "sistematski", to jest, da je uslov alternativne, a ne kumulativne prirode. Vijeće je takode ispravno zaključilo da postojanje napada na civilno stanovništvo jedne od zaracjenih strana ne pobija niti ne poništava postojanje napada te strane na civilno stanovništvo one druge. Što se tiče okolnosti u ovom predmetu, Žalbeno vijeće je uvjerenjeno da Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je zaključilo da je napad na civilno nesrpsko stanovništvo Foce po svom karakteru bio sistematski. Svi argumenti žalilaca s tim u vezi se odbacuju, kao i njihove zajednicke osnove za žalbu.

5. Nužnost postojanja programa ili plana i neksus sa napadom

98. Suprotno onome što tvrde žalcioci, nije nužno da napad ili djela optuženih proizlaze iz neke "politike" ili "plana". U vrijeme kada se tvrdi da su izvršena recena djela nije postojala nikakva odredba u Statutu ili u medunarodnom obicajnom pravu prema kojoj bi bilo potrebno dokazati postojanje plana ili politike ciji je cilj pocinjenje tih zlocina.¹¹⁴ Kao što je gore vec navedeno, konstitutivne elemente zlocina predstavljaju cinjenica da je napad bio usmjeren protiv nekog civilnog stanovništva i cinjenica da je taj napad bio rasprostranjen ili sistematski. No, da bi se ti elementi dokazali, nije nužno pokazati da su oni rezultat neke politike ili plana.

¹¹⁴ Više vijeca ovog Medunarodnog suda bavilo se pitanjem da li uslov postojanja politike ili plana predstavlja jedan od elemenata definicije zlocina protiv covjecnosti. Iz prakse koju je razmotrilo Žalbeno vijeće potpuno jasno proizlazi da u medunarodnom obicajnom pravu takav uslov ne postoji. Vidi, npr., član 6(c) Povelje Nirnberškog suda; Nirnberške presude, *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal*, sv. I, Nürnberg, 14. novembar 1945. - 1. oktobar 1946., posebno str. 84, 254 i 304 (*Streicher*) i 318 i 319 (*von Schirach*) (brojevi stranica odgovaraju verziji tekstova presuda na engleskom jeziku); član II(1)(c) Zakona br. 10 Kontrolnog savjeta; *In re Albrecht*, ILR 16/1949, 396; *Ivan Timofeyevich Polyukhovich v The Commonwealth of Australia and Anor*, (1991) 172 CLR 501; predmet FC 91/026; *Attorney' General v Adolph Eichmann*, Okružni sud u Jerusalimu, krivicni predmet br. 40/61; *Mugesera et al. v Minister of Citizenship and Immigration*, IMM-5946-98, 10. maj 2001., Savezni sud Kanade, prvostepeni sud; *In re Trajkovic*, Okružni sud u Gnjilanu (Kosovo, Savezna Republika Jugoslavija), Prvostepena presuda br. 68/2000, 6. mart 2001.; *Moreno v Canada* (Ministarstvo zapošljavanja i useljavanja), Savezni sud Kanade, drugostepeni sud, ?1994? 1 F.C. 298, 14. septembar 1993.; *Sivakumar v Canada* (Ministarstvo zapošljavanja i useljavanja), Savezni sud Kanade, drugostepeni sud ?1994? 1 F.C. 433, 4. novembar 1993. Vidi takode Izvještaj generalnog sekretara u skladu sa paragrafom br. 2 rezolucije Savjeta bezbjednosti 808 (1993), S/25704, 3. maj 1993., par. 47-48; Godišnjak Komisije za medunarodno pravo, 1954, sv. II, 150; Izvještaj sa 43. sjednice Komisije za medunarodno pravo, 29. april - 19. juli 1991., dodatak br. 10 (UN Doc No A/51/10), str. 93, 95 i 96. Žalbeno vijeće došlo je do istog zaključka u vezi sa zlocinom genocida (drugostepena presuda u predmetu *Jelisc*, par. 48). Neke od odluka kojima se sugerira da postoji pravni uslov za postojanje plana ili politike ocito su izašle iz okvira zakonskog teksta koji valja primijeniti (vidi, npr., *Javni tužilac protiv Mentena*, Vrhovni sud Nizozemske, 13. januar 1981., ponovo štampano u 75 ILR 331, 362-363). U drugim slucajevima pozivanja na neki plan ili politiku, koji se ponekad citiraju kako bi se podržao taj dodatni uslov, zapravo se tek potcrtavaju *cinjenicne* okolnosti nekog predmeta, a ne nameće se dodatni nezavisni konstitutivni element (vidi, npr., *Supreme Court of the British Zone*, OGH br. Z., sv. I, 19). I konacno, jasno je receno da jedna druga odluka, koju se cesto citiralo u prilog uslova postojanja plana ili politike, ne odražava stanje u medunarodnom obicajnom pravu (vidi *In re Alstötter*, ILR 14/1947, 278 i 284, te komentari

Kako bi se utvrdilo da je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva, te da je bio rasprostranjen ili sistematski (osobito ovo posljednje), može biti korisno pokazati da je doista postojala politika ili plan, no te je elemente moguće pokazati i na drugi način. Slijedom toga, postojanje politike ili plana može biti relevantno za dokazivanje djela, no ne može se smatrati konstitutivnim elementom zločina.

99. Djela optuženih moraju biti sastavni dio napada.¹¹⁵ Doista, kao što je to ispravno utvrdilo Pretresno vijeće, traženi neksus između djela optuženih i napada sastoji se od dva elementa:¹¹⁶

- i) pocinjenje djela koje je po svojoj prirodi ili posljedicama objektivno dio napada,
- ii) optuženi zna da postoji napad na civilno stanovništvo i da je njegovo djelo dio tog napada.¹¹⁷

100. Iako je nužno da djela optuženog budu sastavni dio "napada" usmjerenog protiv civilnog stanovništva, ta djela ne moraju biti pocinjena usred tog napada. Krivično djelo koje je pocinjeno prije ili poslije glavnog napada na civilno stanovništvo ili je njegovo pocinjenje bilo prostorno udaljeno od samog napada može još uvijek predstavljati dio tog napada, ako za to postoji dovoljna veza. Zločin, međutim, ne smije biti izolirano krivično djelo.¹¹⁸ Zločin ce se smatrati "izoliranim djelom" ako je, s obzirom na kontekst i okolnosti pod kojima je pocinjen, bio toliko udaljen od napada da se ne može razumno zaključiti da je bio sastavni dio napada.¹¹⁹

---

s tim u vezi u predmetu *Ivan Timofeyevich Polyukhovich v The Commonwealth of Australia and Anor*, (1991) 172 CLR 501, str. 586 i 587.

¹¹⁵ Vidi drugostepenu presudu u predmetu *Tadic*, par. 248.

¹¹⁶ Prvostepena presuda, par. 418; drugostepena presuda u predmetu *Tadic*, par. 248, 251 i 271; Prvostepena presuda u predmetu *Tadic*, par. 659 i Odluka u predmetu *Mrkšić* shodno pravilu 61, par. 30.

¹¹⁷ *Mens rea* i pitanja s tim u vezi razmotreni su dalje u tekstu, vidi par. 102 do 105.

¹¹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 550.

¹¹⁹ *Ibid.*, par. 550. Prvostepena presuda u predmetu *Tadic*, par. 649 i Odluka u predmetu *Mrkšić* shodno pravilu 61, par. 30. Dana 30. maja 1946. Odbor za pravna pitanja Komisije Ujedinjenih nacija za ratne zločine ustanovio je sljedeće: "Izolirana krivična djela nisu bila sastavni dio pojma zločina protiv čovječnosti. U pravilu, nužna je sistematska akcija masovnih razmjera, osobito ako su je pokrenule vlasti, da bi se jedno obično krivično djelo, kažnjivo isključivo prema nacionalnim zakonima, preobrazilo u zločin protiv čovječnosti, kažnjiv i prema međunarodnom pravu. Samo oni zločini koji su bilo svojim opsegom i okrutnošću, bilo svojom mnogobrojnošću, ili pak činjenicom da je u različita vremena i na različitim mjestima primjenjivan slični obrazac, ugrozili međunarodnu zajednicu ili šokirali savjest čovječanstva opravdavaju intervenciju i drugih država, a ne samo one države na čijoj teritoriji su zločini pocinjani ili čiji državljani su ili njihove žrtve." (vidi *History of the United Nations War Crimes Commission and the Development of the Laws of War*, Komisija Ujedinjenih nacija za ratne zločine, 1948, str. 179, neslužbeni prijevod).

101. Žalbeno vijeće je uvjerenom da je Pretresno vijeće definisalo i primijenilo odgovarajući kriterijum za utvrđivanje traženog nekusa između djela optuženih i napada, te da je imalo pravo kada je zaključilo da ni u Statutu ni u međunarodnom običajnom pravu ne postoji uslov da zločini protiv čovječnosti moraju biti plod politike ili plana čiji je cilj počinjenje tih krivičnih djela. Žalbeno vijeće je isto tako uvjerenom da djela žalilaca nisu bila isključivo, kao što to oni tvrde, vojne prirode, nego da su ta djela bila krivičnog karaktera, te da Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je zaključilo da su ta djela činila sastavni dio napada usmjerenog protiv civilnog nesrpskog stanovništva Foče. Ovaj dio zajedničkih osnova za žalbu žalilaca stoga se odbacuje.

6. Mens rea za zločine protiv čovječnosti

102. Što se tiče nužne *mens rea* za zločine protiv čovječnosti, Pretresno vijeće je s pravom bilo mišljenja da počinilac mora ne samo imati namjeru da počinio krivično djelo ili djela u osnovi, nego da mora i "znati da je došlo do napada na civilno stanovništvo i da njegova djela predstavljaju dio tog napada", odnosno mora u najmanju ruku "rizikovati da njegovo djelo postane dio takvog napada".¹²⁰ Kao što je navelo Pretresno vijeće, počinilac međutim ne mora nužno biti upoznat sa pojedinostima napada.¹²¹

103. Što se tiče krivične odgovornosti u skladu sa članom 5 Statuta, "motivi optuženog za sudjelovanje u napadu nevažni su, a zločin protiv čovječnosti može se počinio i iz čisto ličnih razloga".¹²² Osim toga, nije nužno da optuženi dijeli istu svrhu ili cilj koji su motivisali napad.¹²³ Isto je tako nevažno da li je optuženi imao namjeru da njegova djela budu usmjerena protiv ciljanog stanovništva ili tek protiv njegove žrtve. Napad, a ne djela optuženog, mora biti usmjeren protiv ciljanog stanovništva, a optuženi mora samo znati da su njegova djela dio tog napada. U najboljem slučaju, dokazi da je optuženi neka djela počinio isključivo iz ličnih razloga mogu upućivati na to da on nije bio svjestan da njegova djela čine dio napada, što pak predstavlja tvrdnju koja se može pobijati.

¹²⁰ Prvostepena presuda, par. 434.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² *Ibid.*, par. 433. Vidi također drugostepenu presudu u predmetu *Tadic*, par. 248 i 252.

¹²³ Vidi, kao ilustrativan primjer za to načelo, predmet *Javni tužilac države Izrael protiv Yehezkele Ben Alish Enigstera*, Okružni sud u Tel-Avivu, 4. januar 1952., par. 13.

104. Tvrdnja žalilaca da počinilac zločina protiv čovječnosti mora nužno znati za politiku ili plan da se počinje takva djela, te da mora poznavati pojedinosti napada, nije osnovana. S tim u skladu Žalbeno vijeće odbacuje taj dio zajedničkih osnova za žalbu.

105. I na koncu, Žalbeno vijeće je uvjereni da je Pretresno vijeće tačno identifikovalo svih pet elemenata sadržanih u uvodnom dijelu člana 5 Statuta koji predstavljaju opšte uslove primjenjive na sve zločine protiv čovječnosti prema međunarodnom običajnom pravu, kao i preduslov za primjenu nadležnosti Međunarodnog suda, odnosno da djela budu počinjena u oružanom sukobu. Pretresno vijeće je te različite elemente tačno interpretiralo i ispravno ih je primijenilo na ovaj predmet. Stoga se odbacuju zajedničke osnove za žalbu koje se odnose na član 5 Statuta.

V. ŽALBENE OSNOVE KOJE SE ODOSE NA DEFINICIJU KRIVICNIH DJELA KOJU JE DALO PRETRESNO VIJECE

A. Definicija krivicnog djela porobljavanja (Dragoljub Kunarac i Radomir Kovac)

1. Argumentacija strana

(a) Žalioci (Kunarac i Kovac)

106. Žalioci Kunarac i Kovac osporavaju definiciju krivicnog djela porobljavanja koju je dalo Pretresno vijeće, tvrdeći da je isuviše široka i da nedovoljno precizno definiše elemente tog krivicnog djela.¹²⁴ Oni, naime, smatraju da bi trebalo napraviti jasnu razliku "između pojma porobljavanja (ropstva) kako je on definisan u svim pravnim tekstovima [...] i pojma zatocjenja koji se navodi u optužnici".¹²⁵ Žalioci predlažu alternativne elemente krivicnog djela porobljavanja umjesto onih koje je utvrdilo Pretresno vijeće.

107. Prije svega, da bi neko bio proglašen krivim za krivicno djelo porobljavanja, mora se pokazati da je on žrtvu smatrao "svojim vlasništvom".¹²⁶ Žalioci tvrde da optužba nije uspjela pokazati da su se oni prema bilo kojoj od žrtava tako ponašali.

108. Kao drugo, jedan od elemenata krivicnog djela porobljavanja jeste ocito i stalno odsustvo pristanka žrtava tokom citavog trajanja njihovog zatocjenja ili prebacivanja.¹²⁷ Žalioci smatraju da ti elementi nisu utvrđeni jer su žrtve u svom svjedocanju izjavile da su imale slobodu kretanja, unutar i izvan stana, i da su, prema tome, mogle pobjeci ili pokušati da promijene svoju situaciju.¹²⁸ Isto tako, žalioci tvrde da žrtve nisu bile prisiljene da obavljaju kucanske poslove nego da su to radile dobrovoljno.¹²⁹

109. Kao treće, potrebno je da žrtve budu porobljene tokom neograničenog, ili barem, duljeg razdoblja.¹³⁰ Žalioci smatraju da to trajanje "mora upućivati na jasnu namjeru da se

¹²⁴ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 130.

¹²⁵ Kovacev žalbeni podnesak, par. 160 i transkript žalbenog postupka, str. 118.

¹²⁶ Transkript žalbenog postupka, str. 120. Vidi takode repliku Kunarca i Kovaca, par. 6.39.

¹²⁷ Transkript žalbenog postupka, str. 119 i 125.

¹²⁸ *Ibid.*, str. 119. Kovacev žalbeni podnesak, par. 164; Kunarcev žalbeni podnesak, par. 131 i replika Kunarca i Kovaca, par. 5.64, 5.65 i 6.39.

¹²⁹ Kovacev žalbeni podnesak, par. 164 i replika Kunarca i Kovaca, par. 5.65 i 6.39.

¹³⁰ Transkript žalbenog postupka, str. 120, 122 i 126 i Kovacev žalbeni podnesak, par 165.

žrtve u toj situaciji drže tokom neogranicenog razdoblja. Bilo koje krace razdoblje ne ispunjava uslove za krivicno djelo porobljavanja".¹³¹

110. I naposljetku, što se tice elementa svijesti krivicnog djela porobljavanja, žalioци smatraju da je traženi element svijesti namjera da se žrtve drže pod stalnom kontrolom, tokom duljeg razdoblja, sa ciljem da ih se seksualno iskoristava.¹³² Žalioци dodaju da respondent ni za jednog od optuženih nije van svake razumne sumnje uspio dokazati postojanje takve namjere. Žalilac Kovac pak tvrdi da takva namjera nije dokazana i da nije postojala jer je on žrtve¹³³ primio u svoj stan kako bi organizovao njihovo prebacivanje izvan područja na kojem se odvijao oružani sukob.¹³⁴

111. Žalioци, dakle, zaključuju da je Pretresno vijeće, definišući porobljavanje kao korištenje nad nekom osobom neke ili svih ovlasti koje daje pravo vlasništva, učinilo grešku u primjeni prava koja odluku čini nevaljanom. Oni, nadalje, tvrde da respondent nije van svake razumne sumnje dokazao da ponašanje žalilaca Kunarca i Kovaca zadovoljava bilo koji od elemenata krivicnog djela porobljavanja kako su ih oni definisali u svojim podnescima.¹³⁵

(b) Respondent

112. Respondent tvrdi da Pretresno vijeće nije pocinilo nikakvu grešku koja bi njegovu odluku učinila nevaljanom. On smatra da definicija porobljavanja koju je dalo Pretresno vijeće odražava, na posve korektan način, stanje u međunarodnom običajnom pravu tokom razdoblja na koje se odnose optužnice.¹³⁶ On tvrdi da se, mada su neki ugovori dali usku definiciju pojmu ropstva, danas "porobljavanju kao zločinu protiv čovječnosti mora dati mnogo šira definicija jer se ono danas manifestira na razne načine".¹³⁷ Porobljavanje je "svakako usko vezano za ropstvo u smislu prve definicije tog pojma [...] ali ono pokriva i druge oblike modernog ropstva koje ne uzima u obzir ni Konvencija protiv ropstva iz 1926. ni slične ili kasnije konvencije".¹³⁸

¹³¹ Transkript žalbenog postupka, str. 120.

¹³² *Ibid.*, str. 118. i 119.; Kunarcev žalbeni podnesak, par. 129 i 133 i Kovacev žalbeni podnesak, par. 163 i 165.

¹³³ Radi se o žrtvama FWS-75, FWS-87, A.S. i A.B.

¹³⁴ Kovacev žalbeni podnesak, par. 165.

¹³⁵ Transkript žalbenog postupka, str. 120 i replika Kunarca i Kovaca, par. 5.67 i 6.39.

¹³⁶ Transkript žalbenog postupka, str. 246 i jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 5.164 do 5.169.

¹³⁷ Transkript žalbenog postupka, str. 246.

¹³⁸ *Ibid.*

113. Respondent nadalje smatra da je Pretresno vijeće pravilno definisalo elemente koje valja uzeti u obzir prilikom utvrđivanja da li se radi o porobljavanju, uključujući između ostalog i odsustvo pristanka ili slobodne volje žrtava. Takav pristanak je često nemoguć ili bespredmetan zbog faktora kao što su zatoceništvo, zarobljeništvo ili psihološki pritisak.¹³⁹ Respondent takode smatra da su zbog svih tih faktora žrtve postale bica "koja nisu u stanju da koriste svoje pravo na slobodu i autonomiju".¹⁴⁰

114. Na argument žalilaca da ropstvo žrtve mora biti neograničenog ili barem duljeg trajanja, respondent odgovara da je trajanje samo jedan od brojnih faktora koje Međunarodni sud može uzeti u obzir i koji se, u nacelu, treba ispitati u svjetlu drugih elemenata.¹⁴¹

115. I naposljetku, respondent tvrdi da je Pretresno vijeće pravilno definisalo element svijesti te da međunarodno običajno pravo ne zahtijeva posebnu namjeru da se neku osobu stavi u ropski položaj nego prije namjeru da se nad njom koriste neke od ovlasti koje proizlaze iz prava vlasništva.¹⁴²

2. Diskusija

116. Nakon konzultiranja raznih izvora, Pretresno vijeće je zaključilo da se "u vrijeme na koje se odnosi optužnica porobljavanje kao zločin protiv čovječnosti prema međunarodnom običajnom pravu sastojalo u korištenju nad nekom osobom bilo koje ili svih ovlasti koje proizlaze iz prava vlasništva".¹⁴³ Ono je nadalje konstatiralo da "korištenje nekih ili svih ovlasti koje proizlaze iz prava vlasništva predstavlja materijalni element krivičnog djela" i da "element svijesti počiva u namjeri da se koriste te ovlasti".¹⁴⁴

117. Žalbena vijeća prihvata glavnu tezu Pretresnog vijeca prema kojoj je tradicionalni koncept ropstva, kako je taj koncept definiran u Konvenciji protiv ropstva iz 1926., i prema kojem se osobe često smatraju pokretnom imovinom,¹⁴⁵ evoluirao te danas uključuje razne oblike ropstva koji se takode temelje na korištenju neke ili svih ovlasti koje proizlaze iz prava vlasništva. U raznim savremenim oblicima ropstva, žrtva se ne podvrgava korištenju vlasništva u njegovom najekstremnijem obliku, kada se rob smatra pokretnom imovinom; no u svim

¹³⁹ *Ibid.*, str. 256.

¹⁴⁰ *Ibid.*, str. 257. Vidi takode jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 5.178.

¹⁴¹ Transkript žalbenog postupka, str. 254 i 255, 272 i 273.

¹⁴² *Ibid.*, par. 254 i jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 5.180 do 5.183.

¹⁴³ Prvostepena presuda, par. 539.

¹⁴⁴ *Ibid.*, par. 540.

slučajevima korištenje neke ili svih ovlasti koje proisticu iz prava vlasništva za sobom, u određenoj mjeri, povlaci i uništenje pravnog subjektiviteta osobe.¹⁴⁶ To uništenje je znatnije kad se rob smatra pokretnom imovinom, no tu se radi samo o razlici u stepenu. Žalbeno vijeće smatra da su u vrijeme pocinjenja ovih krivičnih djela ti savremeni oblici ropstva potpadali pod krivično djelo porobljavanja kao zlocina protiv covjecnosti prema medunarodnom humanitarnom pravu.

118. Žalbeno vijeće, međutim, primjećuje da se u pravnim izvorima ne govori o korištenju "prava vlasništva" nad nekom osobom.¹⁴⁷ U članu 1(1) Konvencije protiv porobljavanja iz 1926. koristi se opreznija formulacija: "osoba nad kojom se koristi neka ili sve ovlasti koje proizlaze iz prava vlasništva." Ova formulacija je prihvatljivija.

119. Žalbeno vijeće smatra da to da li neka konkretna situacija predstavlja oblik porobljavanja ovisi o tome da li postoje faktori ili elementi porobljavanja koje je navelo Pretresno vijeće. Ti elementi su "kontrola nad necijim kretanjem, kontrola fizicke okoline, psihološka kontrola, mjere preduzete za sprecavanje ili odvracanje od pokušaja bijega, primjena sile, prijetnja silom ili prinudom, trajanje, prisvajanje isključivog prava raspolaganja, okrutno postupanje i zlostavljanje, kontrola nad seksualnošću i prisilni rad."¹⁴⁸ Prema tome, nije moguće u potpunosti nabrojati sve savremene oblike ropstva sadržane u proširenom značenju tog termina. Ova presuda se ogranicava na okolnosti u ovom predmetu. U vezi s tim Žalbeno vijeće upućuje na paragraf 543 prvostepene presude:

Tužilac je takode iznio tvrdnju da vec i sama cinjenica da neko ima mogucnost da kupi ili proda neku osobu, da njome trguje ili naslijedi nju, njen rad ili usluge može predstavljati element koji treba uzeti u obzir. Pretresno vijeće pak smatra da *sama cinjenica da neko ima takvu mogucnost* nije dovoljna, ali da prelazak na djelo može biti element koji treba uzeti u obzir.

Međutim, budući da strane nisu iznijele argumente o tom konkretnom aspektu prvostepene presude, Žalbeno vijeće ne smatra potrebnim da se izjasni o pitanju na koje se on odnosi.

¹⁴⁵ U tradicionalnom poimanju ropstva robovi su svedeni na pokretnu imovinu za razliku od nepokretne imovine.

¹⁴⁶ To ne podrazumijeva da svako uništenje pravnog subjektiviteta predstavlja i porobljavanje. Nas interesuju samo oni slučajevi gdje je uništenje pravnog subjektiviteta žrtve posljedica korištenja neke od ovlasti koje proizlaze iz prava vlasništva.

¹⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 539. Vidi takode član 7(2)(c) Statuta Medunarodnog krivičnog suda usvojenog u Rimu 17. jula 1998. (PCNICC/1999/INF.3, 17. august 1999.) u kojem je porobljavanje definisano kao "korištenje neke ili svih ovlasti koje proizlaze iz prava vlasništva, uključujući i trgovinu ljudskim bicima, a posebno ženama i djecom."

¹⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 543. Vidi takode par. 542.

120. Žalbeno vijeće takode odbacuje argument žalilaca po kojem se nepužanje otpora ili nepostojanje očitog i stalnog nepristajanja tokom citavog trajanja zatocjenja može protumaciti kao znak pristajanja. Doista, Žalbeno vijeće ne prihvata nacelo po kojem bi nepristajanje predstavljalo element ovog krivicnog djela jer smatra da porobljavanje proizlazi iz prisvajanja prava vlasništva. Prema tome respondent nije dužan da dokazuje nepristajanje kao element ovog krivicnog djela. Medutim, pitanje pristanka može biti relevantno u kontekstu izvođenja dokaza u mjeri u kojoj omogućuje odgovor na pitanje da li je respondent dokazao da postoji element krivicnog djela vezan za korištenje od strane optuženog neke ili svih ovlasti koje proizlaze iz prava vlasništva. U vezi s tim Žalbeno vijeće smatra da okolnosti koje isključuju mogućnost da se izrazi pristanak mogu biti dovoljne za prezumpciju o nepristajanju. Žalbeno vijeće je mišljenja da se u ovom predmetu radi upravo o takvim okolnostima.

121. Žalioци tvrde da je još jedan element krivicnog djela porobljavanja to da žrtve trebaju biti zatocene tokom neogranicenog ili barem dužeg razdoblja. Pretresno vijeće je zaključilo da trajanje zatocjenja jeste element koji valja uzeti u obzir, ali da važnost koju mu treba pridati ovisi o drugim pokazateljima porobljavanja.¹⁴⁹ Žalbeno vijeće se slaže s tim zaključkom i smatra da trajanje porobljavanja nije element tog krivicnog djela. Pitanje koje si treba postaviti jeste priroda odnosa između optuženog i žrtve. Prirodu tog odnosa određuje više faktora, a jedan od njih je i duljina njegovog trajanja. Žalbeno vijeće je mišljenja da trajanje porobljavanja koje se može smatrati primjerenim ovisi o okolnostima svakog pojedinog predmeta.

122. I naposljetku, što se tice elementa svijesti porobljavanja, Žalbeno vijeće se slaže sa zaključkom Pretresnog vijeca da element svijesti ovog krivicnog djela pociva u namjeri da se koriste ovlasti koje proizlaze iz prava vlasništva.¹⁵⁰ Nije potrebno dokazivati da je optuženi imao namjeru da žrtve zadrži pod stalnom kontrolom, tokom dužeg razdoblja, s ciljem da ih seksualno iskorištava.

123. Osim vec recenog, Žalbeno vijeće smatra da je s obzirom na okolnosti ovog predmeta prikladno naglasiti znacaj pasusa iz predmeta *Pohl* na koji se pozvalo Pretresno vijeće:

Ropstvo može postojati i bez mucenja. Robove se može dobro hraniti, dobro odijevati i mogu im se pružiti dobri uslovi stanovanja, no oni ce još uvijek biti robovi ako im je bez zakonite procedure uz upotrebu sile ili primjenu pritiska uskracena sloboda. Mogli bismo

¹⁴⁹ *Ibid.*, par. 542.

¹⁵⁰ Prvostepena presuda, par. 540.

eliminirati sve dokaze o lošem postupanju, zanemariti žgldnjivanje, premlacivanje i druga barbarska djela, no i dalje ostaje cinjenica koja predstavlja temelj ropstva - prinudni rad bez naknade. Ne postoji benevolentno ropstvo. Nedobrovoljna potcinjenost, cak i ako je ublažena humanim postupanjem, i dalje ostaje ropstvo.¹⁵¹

Ovaj pasus se odnosi na ropstvo, ali jednako je primjenjiv i na porobljavanje.

124. Iz tih razloga Žalbeno vijeće smatra da definicija porobljavanja koju je dalo Pretresno vijeće nije preširoka i da odražava situaciju u međunarodnom humanitarnom pravu u vrijeme inkriminiranih djela. Argumenti žalilaca se stoga odbacuju, kao i žalbena osnova koja se odnosi na definiciju krivičnog djela porobljavanja.

B. Definicija krivičnog djela silovanja

1. Argumentacija strana

(a) Žalioci

125. Žalioci osporavaju definiciju krivičnog djela silovanja koju je dalo Pretresno vijeće. Oni predlažu vlastite definicije tog krivičnog djela koje se međusobno veoma malo razlikuju. Prema tim definicijama, krivično djelo silovanja zahtijeva da se osim penetracije dokažu još dva elementa: upotreba sile ili prijetnja upotrebom sile te "stalni" i "stvarni" otpor žrtve.¹⁵² Žalilac Kovac, na primjer, tvrdi da taj posljednji uslov omogućava silovatelju da shvati da spolni odnos nije željen. On smatra da "otpor mora biti stvaran tokom citavog seksualnog odnosa jer bi se inace moglo zakljuciti da je navodna žrtva na njega pristala".¹⁵³

(b) Respondent

126. Respondent pak odbacuje uslov otpora koji predlažu žalioci i velikoj mjeri prihvata definiciju koju je dalo Pretresno vijeće. Respondent, međutim, naglašava važnost jednog temeljnog principa koji je Pretresno vijeće formulisalo na osnovu proučavanja odredbi međunarodnog prava, principa po kojem se "moraju kazniti teške povrede seksualne

¹⁵¹ *US v Oswald Pohl and Consorts*, presuda od 3. novembra 1947., ponovo štampano u *Trials of War Criminals Before the Nuremberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10*, sv. 5, (1997), str. 958 do 970.

¹⁵² Kunarcev žalbeni podnesak, par. 99; Vukovicev žalbeni podnesak, par. 169 i Kovacev žalbeni podnesak, par. 105.

¹⁵³ Kovacev žalbeni podnesak, par. 107.

autonomije".¹⁵⁴ Respondent nadalje primjećuje da "primjena sile, prijetnja primjenom sile ili vršenje pritiska" isključuju svaku mogućnost "stvarnog pristanka".¹⁵⁵

2. Diskusija

127. Nakon pomne analize prakse Međunarodnog suda i više nacionalnih pravnih sistema,¹⁵⁶ Pretresno vijeće je zaključilo da

actus reus krivice djela silovanja prema međunarodnom pravu tvori seksualna penetracija, bez obzira koliko neznatna: (a) vagine ili anusa žrtve penisom pocinoca ili bilo kojim drugim predmetom kojim se pocinilac poslužio; ili (b) usta žrtve penisom pocinoca; kada do takve seksualne penetracije dođe bez pristanka žrtve. Pristanak za tu svrhu mora biti dan dobrovoljno, kao rezultat slobodne volje žrtve, procijenjen na osnovu konteksta postojećih okolnosti. *Mens rea* je namjera da se postigne ta seksualna penetracija i znanje da se to događa bez pristanka žrtve.¹⁵⁷

128. Žalbena vijeće može se samo složiti sa definicijom silovanja koju je dalo Pretresno vijeće. Međutim, Žalbena vijeće je uvjerenjeno da je potrebno istaci dvije stvari. Kao prvo, ono odbacuje uslov "otpora" koji predlažu žaliooci, što je dodatni element koji nema nikakvog utemeljenja u međunarodnom običajnom pravu. Kad žaliooci misle da mogu ustvrditi kako samo trajan otpor omogućuje silovatelju da uvidi da njegovo udvaranje ne nailazi na dobrodošlicu, oni ne samo da griješe u pogledu primjene prava nego i izricu besmislicu u pogledu činjenica.

129. Kao drugo, što se tiče uloge sile u definiciji silovanja, Žalbena vijeće primjećuje da se Pretresno vijeće, kako se čini, udaljilo od prijašnjih definicija iz prakse Međunarodnog suda.¹⁵⁸ Međutim, isticuci odsustvo pristanka kao *conditio sine qua non* za krivično djelo silovanja Pretresno vijeće nije odbacilo prijašnje definicije koje su proizišle iz prakse Međunarodnog suda nego je pokušalo da objasni vezu koja postoji između primjene sile i pristanka. Primjena sile ili prijetnja primjenom sile svakako predstavlja neoboriv dokaz odsustva pristanka, ali

¹⁵⁴ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 4.15 (u kojem se citira prvostepena presuda, par. 457). Zanimljivo je takođe primijetiti da je u njemačkom krivičnom zakonu poglavlje koje se odnosi na kazne koje su predviđene za silovanje i druge oblike seksualnog zlostavljanja naslovljen: "Povreda slobode polnog izbora" (njemački krivični zakon (*Strafgesetzbuch*), poglavlje 13, izmijenjeno i dopunjeno u zakonu od 23. novembra 1973).

¹⁵⁵ Jedinstveni odgovor optužbe, par. 4.19.

¹⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 447 do 456.

¹⁵⁷ *Ibid.*, par. 460.

¹⁵⁸ Vidi, na primjer, prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 185. Ranije definicije su se uglavnom priklanjale primjeni sile kao konstitutivnoj karakteristici silovanja. Prema toj teoriji, primjena sile ili prijetnja primjenom sile isključuju svaku mogućnost fizičkog otpora napadacu ili to stvara toliki stepen pritiska da je svaka mogućnost pristajanja isključena.

primjena sile nije *po sebi* element bica silovanja.¹⁵⁹ Pretresno vijeće je smatralo narocito važnim da istakne postojanje drugih "faktora [uz primjenu sile] zbog kojih se seksualna penetracija može smatrati cinom na koji žrtva nije pristala i koji nije željela".¹⁶⁰ Restriktivna definicija zasnovana na primjeni sile ili prijetnji primjenom sile omogućila bi pociniteljima silovanja da, koristeći koercitivne okolnosti, a bez primjene sile, izbjegnu odgovornost za seksualni cin nad žrtvama koje na njega nisu pristale.

130. Pretresno vijeće, na primjer, konstatuje da u nekim nacionalnim pravnim sistemima nije potrebna ni upotreba oružja ni korištenje fizicke dominacije da se dokaže upotreba sile. Prijetnja kasnijom odmazdom žrtvi ili trecjoj osobi dovoljan je pokazatelj primjene sile sve dok se "može razumno smatrati da ce pocinitelj silovanja izvršiti prijetnju".¹⁶¹ Mada je istina da se naglašavanjem samo jednog aspekta baca drugacije svjetlo na definiciju ovog krivicnog djela, ipak je važno primijetiti da okolnosti kojima se bavi ovaj predmet, kao i u vecini predmeta u kojima su terecena djela kvalifikovana kao ratni zlocini ili zlocini protiv covjecnosti, gotovo uvijek karakteriše koercitivnost. Dakle, u takvom slucaju nije moguc istinski pristanak.

131. Poglavlje pod naslovom "Povrede polne slobode" njemackog krivicnog zakona sadrži clan koji propisuje kazne za seksualna krivicna djela pocinjena nad zatocenicima i osobama stavljenim pod nadzor državnih ustanova.¹⁶² Ovdje odsustvo pristanka nije element krivicnog djela silovanja. Americka legislativa, i na saveznom nivou i na nivou država – koja se odnosi na okolnosti nevezane za ratni kontekst – sve više se kreće u tom pravcu. Tako, na primjer, zatvorski cuvar koji ima seksualni odnos sa zatvorenikom time krši savezni zakon, bez obzira na to da li je zatvorenik na to pristao ili nije. Vecina saveznih država u svoje je krivicne zakone uvrstila slicne odredbe.¹⁶³ U predmetu *Država New Jersey protiv Martina* drugostepeni sud

¹⁵⁹ Prvostepena presuda, par 458.

¹⁶⁰ *Ibid.*, par. 438.

¹⁶¹ Krivicni zakon Kalifornije 1999., poglavlje 9, clan 261(a)(6). U clanu se navode i druge situacije koje seksualni cin pretvaraju u silovanje, na primjer kada je "izvršen protiv volje žrtve, pomocu sile, nasilja, prinude, prijetnji ili straha od neposredne i protivpravne povrede fizickog integriteta žrtve ili trece osobe" (clan 261(a)(2)). Pristanak je opisan kao "pozitivna saradnja cinjenjem ili stavom, koja proizlazi iz slobodne volje" (clan 261.6) [nezvanicni prijevod].

¹⁶² Doista, nova verzija clana 177, poglavlje 13, njemackog krivicnog zakona (*Strafgesetzbuch*), u kojem se definiše krivicno djelo seksualne prisile i silovanja, priznaje postojanje posebnih okolnosti koje žrtvu cine ranjivom. U izmjenama i dopunama od aprila 1998. izrijekom je dodano da cinjenica da pocinilac "koristi to što je žrtva nezašticena u odnosu na pocinioca" isto što i "primjena sile" ili "prijetnja smrću ili fizickom povredom".

¹⁶³ Vidi, na primjer, N.J. Stat. clan 2C:14-2 (2001.) "onaj ko nad žrtvom ima nadzorne ili disciplinske ovlasti zbog svog pravnog ili profesionalnog položaja" teretice se za obicno seksualno nasilje, a "onaj ko nad žrtvom koja je uslovno osudena ili je uslovno na slobodi ili je lišena slobode te se nalazi u bolnici, zatvoru ili bilo

New Jersey (*Appellate Division of the New Jersey Superior Court*) na sljedeći način je obrazložio svoj dispozitiv: "[zakonodavac] je s razlogom uočio razliku u odnosu snaga, kao i koercitivnost inherentnu situaciji, što se ne može kompenzirati dokazivanjem prividnog pristanka".¹⁶⁴ Isto tako su u nekim savezima država, nakon što se otkrila raširenost seksualnog iskorištavanja zatvorenica, seksualni kontakti između zatvorskih osoblja i zatvorenica postali kažnjivi.¹⁶⁵ Ako su te američke države predvidjele tako strogo režim odgovornosti za počinioce seksualnih krivičnih djela nad zatvorenicima koji već uživaju znatnu pravnu zaštitu, kao što je mogućnost uzimanja advokata te činjenica da će određenog datuma biti pušteni, tim prije je prezumpcija odsustva pristanka opravdana u ovom predmetu.

132. U ovom predmetu žalioци su u principu osuđeni za silovanje žena zatocениh na mjestima koja su služila kao vojni štabovi, u zatocениckim centrima i u stanovima u kojima su živjeli vojnici. Ono što je najuočljivija karakteristika položaja tih žena jeste to da su ih njihovi zatocители smatrali legitimnim ratnim plijenom. Te žene je najčešće silovao više nego jedan napadac i to s gotovo necuvenom redovitošću (prema onima koje su početku pokušale da zatraže pomoć ili da pruže otpor postupali su još okrutnije). Radi se, dakle, o toliko koercitivnim okolnostima da je mogućnost pristanka potpuno isključena.

133. Žalbeno vijeće, dakle, prihvata zaključak Pretresnog vijeća da koercitivne okolnosti u ovom slučaju isključuju svaku mogućnost pristanka na polne odnose koje su izvršili žalioци. Žalbena osnova koja se odnosi na definiciju krivičnog djela silovanja se stoga odbacuje.

---

kojoj instituciji ima nadzorne ili disciplinske ovlasti zbog svog pravnog ili profesionalnog položaja" teretice se za seksualno nasilje s otežavajućim okolnostima.

¹⁶⁴ *State of New Jersey v Martin*, 235 N.J. Super. 47, 56, 561 A.2d, 631, 636 (1989). Slične odredbe sadrži poglavlje 13 njemačkog krivičnog zakona. Član 174a predviđa krivičnu odgovornost onoga "ko izvrši polni odnos s osobom koja je u zatvoru ili u pritvoru po nalogu nekog državnog organa". Član 174b predviđa kaznu za polni odnos izvršen zlouporabom zvaničnog položaja. Ni u jednom od tih slučajeva odsustvo pristanka ne predstavlja element krivičnog djela.

¹⁶⁵ Vidi *Women prisoners of the District of Columbia Department of Corrections v District of Columbia*, 877 F. Supp 634, 640 (D.D.C. 1994), odluka osporena u žalbenom postupku po drugim osnovama, 93 F.3d 910 (D.D.Cir 1996.) i Zakon o reformi parničnog postupka za zatvorenike, iz 1996., P.L. 104-134, 18 U.S.C. član 3626.

C. Definicija krivcnog djela mucenja (Dragoljub Kunarac i Zoran Vukovic)

1. Argumentacija strana

(a) Žalioci (Kunarac i Vukovic)

134. Nijedan od žalilaca ne osporava definiciju mucenja.¹⁶⁶ Oni, štoviše, prihvataju zaključke Pretresnog vijeca koji krivcno djelo mucenja vezuju uz tri elementa, a to su namjerni cin, patnja koja proizlazi iz tog cina i postojanje zabranjenog cilja. Oni, medutim, tvrde da ta tri elementa nisu dokazana van svake razumne sumnje, ni za Kunarca¹⁶⁷ ni za Vukovica¹⁶⁸ i da prema tome nije bilo osnove za njihovo proglašenje krivima.¹⁶⁹

135. Što se tice prvog elementa krivcnog djela mucenja, žalilac Kunarac tvrdi da on nije pocinio nikakvo djelo koje bi moglo prouzrokovati tešku bol ili patnju, bilo tjelesnu bilo duševnu, i da argumenti koje je iznio tužilac,¹⁷⁰ kao ni sudska praksa na koju se on poziva, nisu dostatni da opravdaju zaključke Pretresnog vijeca da su neke od Kunarcevih žrtava podnijele takvu psihicku bol ili patnju.¹⁷¹ Kunarac tvrdi da on nije nikad izjavio da, uopšteno govoreci, žrtve silovanja ne pate, ali da u ovom predmetu ni kod jedne od žrtava nisu pronadene posljedice teške tjelesne ili duševne boli ili patnje.¹⁷² Po Kunarcevom mišljenju, prvi element krivcnog djela mucenja – uzrokovanje teške boli ili patnje – u njegovom slucaju ne postoji.

136. Upucujuci na paragraf 7.11 optužnice IT-96-23/1 žalilac Vukovic tvrdi da on nije optužen ni za jedno djelo koje je prouzrokovalo tešku bol ili patnju, bilo tjelesnu bilo duševnu.¹⁷³ On nadalje osporava osudu za mucenje FWS-50 putem silovanja vaginalnom penetracijom jer ta žrtva na vodno nije navela primjenu sile ili prijetnju.¹⁷⁴ Cini se da je žalilac zaključio da, buduci da nije primijenjena fizicka sila, silovanje nije FWS-50 moglo prouzrokovati tešku *tjelesnu* bol ili patnju.¹⁷⁵ On stoga tvrdi da prvi element krivcnog djela mucenja ne može biti zadovoljen osim ako nema dokaza da je silovanje za koje se tereti

¹⁶⁶ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 120; Vukovicev žalbeni podnesak, par. 163.

¹⁶⁷ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 120 i 121.

¹⁶⁸ Vukovicev žalbeni podnesak, par 159 i 164 do 167.

¹⁶⁹ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 120 i 121; Vukovicev žalbeni podnesak, par. 159 i 164 do 167.

¹⁷⁰ Jedinstveni odgovor tužioca na žalbene podneske, par. 6.42 do 6.45.

¹⁷¹ Replika Kunarca i Kovaca, par. 6.23.

¹⁷² *Ibid.*, par. 6.25.

¹⁷³ Vukovicev žalbeni podnesak, par. 164.

¹⁷⁴ *Ibid.*, par. 160.

¹⁷⁵ *Ibid.*, par 164.

nanijelo žrtvi FWS-50 tešku *duševnu* bol ili patnju.¹⁷⁶ U vezi s tim žalilac, kao prvo, navodi da FWS-50 nije izjavila da je osjetila tešku duševnu bol ili patnju. Kao drugo, cini se da on smatra da predmetno silovanje nije objektivno moglo nanijeti tešku duševnu bol ili patnju žrtvi FWS-50 jer su nju prije toga već silovali drugi muškarci. Treće, žalilac primjećuje da su dva vještaka odbrane izjavila kako ne smatraju da su žrtve inkriminiranih silovanja pretrpjele teške posljedice. Žalilac na kraju tvrdi da tužilac nije van svake razumne sumnje pokazao da je FWS-50 pretrpjela tešku bol ili patnju, bilo tjelesnu bilo duševnu. Iz tih razloga žalilac Vukovic smatra da prvi element krivičnog djela mucenja – nanošenje teške boli ili patnje – u njegovom slučaju nije dokazan, da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo i da je pogriješilo proglašavajući ga krivim za mucenje.¹⁷⁷

137. Žalioci tvrde da nisu imali namjeru da nanesu bol ili patnju, i da su njihovi motivi bili isključivo seksualne prirode.¹⁷⁸ Zbog toga oni smatraju da drugi element krivičnog djela mucenja – smišljeni karakter djela ili propusta – nije dokazan ni za jednog od njih.¹⁷⁹

138. Žalioci nijecu da su nastojali ostvariti zabranjene ciljeve nabrojene u definiciji mucenja, a narocito cilj diskriminacije.¹⁸⁰ Kunarac takode tvrdi da on nije imao seksualne odnose sa žrtvama kako bi od njih dobio informacije, kako bi kaznio ili zastrašio žrtvu ili trecu osobu, kako bi na njih izvršio pritisak, ili kako bi ih diskriminirao iz bilo kog razloga.¹⁸¹ Vukovic pokušava da pokaže kao je Pretresno vijeće pogriješilo zaključujući da je on pocinio krivična djela s ciljem da žrtvu diskriminira kao Muslimanku.¹⁸² Oba žalioca zaključuju da treci element krivičnog djela mucenja – nastojanje da se ostvari zabranjeni cilj – protiv njih nije dokazan i da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo pravo te da je pogriješilo kad ih je proglasilo krivima za mucenje.¹⁸³

(b) Respondent

139. Respondent navodi da je dokazano da su seksualna krivična djela žalioca Vukovica nanijela žrtvi FWS-50 bol i patnju.¹⁸⁴ On tvrdi da je FWS-50, kad je otišla iz Foce, obavila

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 122. Vukovicev žalbeni podnesak, par. 166.

¹⁷⁹ Vukovicev žalbeni podnesak, par. 165. Kunarcev žalbeni podnesak, par. 122.

¹⁸⁰ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 123. Vukovicev žalbeni podnesak, par. 166.

¹⁸¹ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 123.

¹⁸² Vukovicev žalbeni podnesak, par. 166.

¹⁸³ *Ibid.*, par. 167.

¹⁸⁴ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 3.5.

ljekarski pregled prilikom kojeg je ljekar utvrdio psihološke i fiziološke simptome koji su posljedica silovanja,¹⁸⁵ da joj je trebala psihijatrijska pomoc,¹⁸⁶ i da je na sudenju izjavila da je osjetila bol i patnju kad je Vukovic silovao oralnom penetracijom u Buk Bijeloj.¹⁸⁷

140. Respondent navodi da prema definiciji mucenja u medunarodnom obicajnom pravu nije potrebno da se pokaže da je to djelo pocinjeno s namjerom nanošenja teške tjelesne ili duševne boli ili patnje, nego da je ono pocinjeno namjerno s ciljem da se dobiju informacije ili priznanja, da se kazni ili zastraši žrtva ili treca osoba, da se na nju izvrši pritisak, ili da ju se iz bilo kog razloga diskriminira te da je to za posledicu imalo patnje žrtve. Nije dakle nipošto potrebno dokazati da su žalioци pocinili predmetna djela znajući da ce ona prouzrokovati veliku bol ili patnju ili s takvom namjerom.¹⁸⁸

141. Prema mišljenju respondenta, a što je konstatovalo i Pretresno vijeće,¹⁸⁹ medunarodno obicajno pravo ne zahtijeva da djelo bude pocinjeno *isključivo* s jednim od ciljeva nabrojanih u definiciji mucenja.¹⁹⁰ Osim toga, respondent navodi da je Pretresno vijeće s razlogom zaključilo da je Vukovic namjeravao da diskriminira žrtvu kao Muslimanku.¹⁹¹ On štaviše tvrdi da se u ovom predmetu sva djela mucenja mogu smatrati diskriminatornima iz religijskih ili nacionalnih razloga ili iz razloga vezanih za pol žrtve.¹⁹² Respondent takode smatra da su sva djela seksualnog mucenja žrtve zastrašila i ponizila.¹⁹³

2. Diskusija

(a) Definicija mucenja koju je dalo Pretresno vijeće

142. Pozivajući se na konvenciju o mucenju,¹⁹⁴ kao i na praksu Medunarodnog suda i MKSR-a, Pretresno vijeće je usvojilo definiciju koja se zasniva na sljedecim elementima:¹⁹⁵

¹⁸⁵ *Ibid.*, par 3.6.

¹⁸⁶ *Ibid.*, par. 3.7.

¹⁸⁷ T., str. 1294, citirano u odgovoru optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 3.8.

¹⁸⁸ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 3.10.

¹⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 816.

¹⁹⁰ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 3.13.

¹⁹¹ *Ibid.*

¹⁹² Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 6.145. Tužilac tvrdi da dokazi, a narocito diskriminatorne izjave, pokazuju da je FWS-75 mucena s ciljem da je se ponizi kao Muslimanku: vidi jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par 6.146.

¹⁹³ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 6.145.

¹⁹⁴ Clan 1 Konvencije protiv mucenja: “U ovoj konvenciji izraz “mucenje” oznacava svaki cin kojim se nekoj osobi namjerno nanosi teška tjelesna ili duševna bol ili patnja da bi se od te osobe ili neke trece osobe dobile informacije ili priznanja, ili da bi se ta osoba kaznila za djelo što ga je ona ili neka treca osoba pocinila ili za

- i) Nanošenje, djelom ili propustom, teške tjelesne ili duševne boli ili patnje.
- ii) Djelo ili propust moraju biti namjerni.
- iii) Motiv djela ili propusta mora biti iznudiavanje informacija ili priznanja, kažnjavanje, zastrašivanje ili vršenje pritiska na žrtvu ili trecu osobu, ili diskriminacija, iz bilo kog razloga, žrtve ili trece osobe.

143. Pretresno vijeće je nakon pomne analize krivичnog djela mucenja, uključujući i definicije koje su tom djelu dala druga pretresna vijeća,¹⁹⁶ zaključilo da su Kunarac¹⁹⁷ i Vuković¹⁹⁸ krivi za krivичno djelo mucenja. Pretresno vijeće, međutim, nije konsultovalo jednu presudu Žalbenog vijeća donesenu sedam mjeseci ranije¹⁹⁹ u kojoj se razmatra definicija mucenja.²⁰⁰

144. Žalbeno vijeće se uglavnom slaže sa definicijom koju je dalo Pretresno vijeće, ali želi dodati sljedeće.

145. Žalbeno vijeće želi najprije dodatno pojasniti prirodu definicije mucenja u međunarodnom običajnom pravu kako je formulirana u Konvenciji protiv mucenja, a naročito kada se radi o ucestvovanju osobe koja je u državnoj službi ili bilo koje druge osobe koja djeluje u ne-privatnom svojstvu. Mada strane nisu iznijele to pitanje, Žalbeno vijeće smatra da ga je važno razmotriti, kako ne bi ostalo nikakvih nedoumica u vezi sa ovim žalbenim postupkom i njegovom konzistentnošću sa praksom Međunarodnog suda.

146. Može se smatrati da definicija mucenja iz Konvencije protiv mucenja odražava međunarodno običajno pravo.²⁰¹ Ta Konvencija obavezuje države i cilj joj je da regulišu

---

cije je izvršenje osumnjicena, da bi se ta osoba zastrašila ili da bi se na nju izvršio pritisak, ili zbog bilo kojega drugog razloga utemeljenog na bilo kojem obliku diskriminacije, ako tu bol ili patnju nanosi službena osoba ili bilo koja druga osoba koja djeluje u službenom svojstvu ili na njezin poticaj ili s njezinim izricitim ili precutnim pristankom. Taj se izraz ne odnosi na bol ili patnje koje su posljedica isključivo zakonskih sankcija, koje su neodvojive od tih sankcija, ili koje su njima prouzrokovane.”

¹⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 497.

¹⁹⁶ *Ibid.*, par. 465 do 497. Žalbeno vijeće se naročito slaže s veoma iscrpnom analizom u prvostepenim presudama u predmetima *Celebici* i *Furundžija*, u kojima se optuženi nisu teretili za mucenje kao zločin protiv covjecnosti.

¹⁹⁷ Tacke optužnice 1 (zločin protiv covjecnosti), 3 i 11 (kršenje zakona i obicaja ratovanja), prvostepena presuda, par. 883.

¹⁹⁸ Tacke optužnice 33 (zločin protiv covjecnosti) i 35 (kršenje zakona i obicaja ratovanja), prvostepena presuda, par. 888.

¹⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*.

²⁰⁰ U paragrafu 113 drugostepene presude u predmetu *Aleksovski* kaže se da "pravilno tumačenje Statuta zahtijeva da *ratio decidendi* odluka [Žalbenog vijeća] bude obavezujući za pretresna vijeća".

²⁰¹ Vidi drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par 111; prvostepenu presudu u predmetu *Celebici*, par. 459; prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 160, i prvostepenu presudu u ovom predmetu, par. 472. MKSR implicitno dolazi do istog zaključka: vidi prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 539.

njihovo djelovanje; samo s tim ciljem i u toj mjeri se Konvencija bavi djelima pojedinaca koji djeluju u svom službenom svojstvu. Prema tome, može se smatrati da uslov koji je postavila Konvencija, a to je da krivično djelo mucenja mora pociniti pojedinac koji djeluje u svom službenom svojstvu, ograničava obaveze država: one nisu obavezne da pokrenu krivično gonjenje za djela mucenja osim ako ih je pocinio "neki državni službenik ili bilo koja druga osoba u svom službenom svojstvu". Žalbeno vijeće je, dakle, s pravom u predmetu *Furundžija* konstatovalo da definicija iz Konvencije protiv mucenja, uključujući i uslov vezan za državne službenike, odražava međunarodno humanitarno pravo.²⁰²

147. Takode, Pretresno vijeće u prvostepenoj presudi u predmetu *Furundžija* napomenulo je da je definicija iz Konvencije protiv mucenja data "za potrebe [...] konvencije".²⁰³ U tom predmetu optuženi nije djelovao kao privatna osoba nego kao pripadnik oružanih snaga u toku oružanog sukoba i u svojoj žalbi nije osporavao da definicija iz Konvencije protiv mucenja odražava međunarodno običajno pravo. U tom kontekstu, i imajući na umu ciljeve Konvencije protiv mucenja, Žalbeno vijeće je u drugostepenoj presudi u predmetu *Furundžija* sasvim legitimno ocijenilo da "barem jedno od lica koja učestvuju u cinu mucenja mora biti službeno lice, odnosno mora u svakom slučaju djelovati u ne-privatnom svojstvu, npr. kao *de facto* organ države ili bilo kojeg drugog entiteta koji vrši vlast".²⁰⁴ Ovaj sud, kojim se zapravo konstatuje da definicija iz Konvencije protiv mucenja odražava situaciju u međunarodnom običajnom pravu u pogledu obaveza država, ne znači da ta definicija u potpunosti odražava međunarodno običajno pravo u pogledu općenitog značenja krivičnog djela mucenja.

148. Prema tome, Pretresno vijeće u ovom predmetu imalo je razloga da zaključi da međunarodno običajno pravo ne zahtijeva da pocinilac krivičnog djela bude državni službenik kad se radi o krivičnoj odgovornosti pojedinca izvan okvira Konvencije protiv mucenja. Žalbeno vijeće, međutim, konstatuje da žalioци u ovom predmetu ne pokreću pitanje da li pojedinac koji djeluje kao privatna osoba može biti proglašen krivim za krivično djelo mucenja; takode, Pretresno vijeće nije imalo priliku da sasluša argumente strana u vezi s tim da li je to pitanje već razmatralo Žalbeno vijeće.

Zanimljivo je primijetiti da je sličnu odluku nedavno donio njemački vrhovni sud (BGH St sv. 46, str. 292 i 303).

²⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par 111; "Žalbeno vijeće se slaže sa zaključkom Pretresnog vijeća da "su glavni elementi sadržani u definiciji iz člana 1 Konvencije Ujedinjenih nacija protiv mucenja sada opšte prihvaceni." [prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 161] i smatra da definicija iznesena u članu 1 odražava međunarodno običajno pravo".

(b) Postojanje bola i patnje

149. Krivичno djelo mucenja cinī djelo ili propust kojim se uzrokuje "teška tjelesna ili duševna bol ili patnja", no ne postoje specifičniji uslovi koji bi omogućili iscrpnu klasifikaciju i nabranjanje svih djela koja bi se mogla svrstati u tu kategoriju. Postojeca praksa nije u apsolutnom smislu odredila stepen patnje koji bi bio uslov da se neko djelo klasifikuje kao mucenje.

150. Žalbeno vijece smatra pogrešnim postavku žalilaca prema kojoj patnja mora biti vidljiva, čak i dugo nakon pocinjenja krivičnih djela koja su je izazvala. Uopšteno gledano, neka djela sama po sebi cine patnju žrtava neupitnom. Silovanje je svakako jedno od tih djela. Pretresno vijece nužno je moralo zaključiti da je postojala takva patnja, čak i bez ljekarske potvrde. Seksualno nasilje neizostavno izaziva tešku fizicku ili duševnu bol ili patnju, što opravdava da ga se klasifikuje kao krivичno djelo mucenja.²⁰⁵

151. Teška fizicka ili duševna bol ili patnja kakvu zahtijeva definicija krivičnog djela mucenja smatra se, dakle, dokazanom onda kada se dokaže silovanje, jer to djelo nužno implicira takvu bol ili patnju.²⁰⁶ Prema tome, Žalbeno vijece smatra da se ne može dovesti u sumnju teška tjelesna ili duševna bol ili patnja koju su pretrpjele žrtve i da je Pretresno vijece pravilno zaključilo da je ta bol ili patnja bila dovoljno teška da se djela žalilaca klasifikuju kao krivичno djelo mucenja. Žalbene osnove koje se na to odnose nisu utemeljene i prema tome se odbacuju.

152. Argument prema kojem žalilac Vukovic nije bio optužen ni za jedno djelo koje bi moglo prouzrokovati tešku tjelesnu ili duševnu bol ili patnju pogrešan je jer ga se u paragrafu 7.11 optužnice IT-96-23/1 tereti da je pocinio krivična djela mucenja silovanjem. On takode u svom žalbenom podnesku navodi da se u optužnici IT-96-23/1 ne pominje primjena fizicke sile, ali to ne znači da je on nije primijenio.

²⁰³ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 160, u kojoj se citira Konvencija protiv mucenja.

²⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 111, u kojoj se citira prvostepena presuda, par. 162.

²⁰⁵ Vidi Komisija za ljudska prava, cetrdeset osma sjednica, zapisnik sa 21. sastanka, 11. februar 1992., dokument E/CN.4/1992/SR.21, par. 35: "Evidentno je da silovanje i svi drugi oblici polnog nasilja nad zatocnim ženama koji, na posebno gnusan nacin, vrijedaju njihov fizicki i psihicki integritet, predstavljaju krivичno djelo mucenja." Druga vijeca ovog suda takode su konstatovala da se, u nekim okolnostima, silovanje može smatrati krivičnim djelom mucenja: prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 163 i 171 i prvostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 475 i 493.

²⁰⁶ Vidi prvostepenu presudu u predmetu *Celebici*, paragraf 480 i slj., u kojoj se u vezi s tim citiraju izvještaji i odluke organa UN-a i regionalnih organa, konkretno Interamericke komisije za ljudska prava i Evropskog suda za ljudska prava, gdje se navodi da silovanje može biti oblik mucenja.

(c) Element svijesti

153. Žalioći isticu da je namjera pocinilaca bila seksualne prirode i da je po njihovom mišljenju nespojiva sa namjerom da se pocini krivično djelo mucenja.²⁰⁷ U vezi s tim Žalbeno vijeće bi željelo podsjetiti na bitnu razliku između pojmova "namjera" i "motiv". Žalbeno vijeće smatra da čak i onda kada je motiv pocinioca krivičnog djela čisto seksualne prirode, to ne znači da on nije imao namjeru da pocini djelo mucenja i da njegovo djelo nije žrtvi nanijelo tešku tjelesnu ili duševnu bol ili patnju, jer je takva bol ili patnja vjerovatna i logična posljedica njegovog postupanja. U svjetlu te definicije, važno je da se utvrdi da li je pocinilac namjeravao djelovati na takav način da je to djelo moralo njegovim žrtvama nanijeti tešku tjelesnu ili duševnu bol. Žalbeno vijeće se slaže sa zaključcima Pretresnog vijeća prema kojima su žalioći zaista namjeravali djelovati tako da svojim žrtvama nanesu tešku tjelesnu ili psihicku bol ili patnju, nastojeći ostvariti zabranjene ciljeve koji se navode u definiciji krivičnog djela mucenja, a naročito cilj da diskriminišu.

154. Žalilac Kunarac tvrdi da tužilac²⁰⁸ takode nije dokazao namjeru, koja je uslov za krivično djelo mucenja za koje se tereti.²⁰⁹ Vuković takode osporava diskriminatorni cilj koji se pripisuje njegovim djelima.²¹⁰ Žalbeno vijeće smatra da žalioći nisu pokazali u čemu su zaključci do kojih je u vezi s tim došlo Pretresno vijeće nerazumni i pogrešni. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće pravilno zaključilo da su žalioći smišljeno pocinili djela za koja ih se tereti, s namjerom da diskriminišu žrtve na osnovu toga što su Muslimanke. Osim toga, Žalbeno vijeće konstatuje da su, uz diskriminatorni cilj, djela pocinjena nad jednom od žrtava imala za cilj i dobivanje informacija.²¹¹ Žalbeno vijeće nadalje zaključuje da su u svakom slučaju sva djela pocinjena s ciljem da se zastraši i izvrši pritisak na žrtve.

155. Takode, kao odgovor na argument žalilaca da cilj seksualnog zadovoljavanja koji su oni priznali nije među ciljevima u definiciji krivičnog djela mucenja, Žalbeno vijeće ponavlja zaključke Pretresnog vijeća²¹² da nije nužno da djela budu pocinjena isključivo radi nekog od ciljeva koje zabranjuje međunarodno običajno pravo. Ako je nekim postupanjem postignut

²⁰⁷ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 122 i Vukovićeve žalbeni podnesak, par 165.

²⁰⁸ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 6.145.

²⁰⁹ Žalbeni podnesak Kunarca i Kovaca par. 6.47 i 6.48. Žalilac Kunarac tvrdi da se diskriminacija ne može, uopšteno govoreći, dokazati time što je žrtva Muslimanka ili žena: vidi Kunarcev žalbeni podnesak, par. 123; replika Kunarca i Kovaca par. 6.49.

²¹⁰ Vukovićeve žalbeni podnesak, par 166.

²¹¹ Radi se o žrtvi FWS-183: vidi prvostepenu presudu, par. 341 i 705 do 715.

²¹² Prvostepena presuda, par. 486 i 654.

neki od zabranjenih ciljeva, sasvim je nevažno to što se tim postupanjem htio postići i neki cilj koji nije naveden u definiciji (uključujući i onaj seksualne prirode).

156. Žalbeno vijeće stoga zaključuje da su pravni zaključci Pretresnog vijeća sasvim utemeljeni i odbacuje sve žalbene osnove koje se odnose na krivično djelo mučenja.

D. Definicija krivičnog djela povrede licnog dostojanstva (Radimir Kovac)

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Kovac)

157. Žalilac Kovac smatra da svako ponižavajuće i degradirajuće djelo ne mora nužno predstavljati povredu licnog dostojanstva tako da je potrebno definisati koja djela mogu predstavljati povredu licnog dostojanstva, te navodi da Pretresno vijeće to nije učinilo.²¹³

158. Žalilac nadalje tvrdi da je, kako bi se nekoga proglasilo krivim za povredu licnog dostojanstva, nužno dokazati postojanje posebne namjere da se žrtva ponizi ili degradira.²¹⁴ On, dakle, tvrdi da Pretresno vijeće nije dokazalo van svake razumne sumnje da je on djelovao s namjerom da ponizi žrtve budući da je njegov cilj bio isključivo seksualne prirode.²¹⁵

(b) Respondent

159. Odgovarajući na navode žalioaca da Pretresno vijeće nije definisalo djela koja mogu predstavljati povredu licnog dostojanstva respondent podsjeća da je Pretresno vijeće smatralo dokazanim van svake razumne sumnje da su žrtve tokom zatoceništva u Kovacevom stanu bile redovno silovane, ponižavane i degradirane.²¹⁶ To što su bile prisiljene da plešu nage na stolu, da su bile "posuđivane" i prodavane drugim muškarcima i da je Kovac silovao FWS-75 i FWS-87 uz muziku iz "Labudeg jezera" Pretresno vijeće je pravilno ocijenilo kao povredu licnog dostojanstva.

160. Što se tice uslova posebne namjere, respondent tvrdi, oslanjajući se na praksu Međunarodnog suda, da je dovoljno da pocinilac krivičnog djela povrede licnog dostojanstva bude svjestan da žrtva njegovo djelo ili propust može doživjeti kao ponižavajuće i

²¹³ Kovacev žalbeni podnesak, par. 145 i 150.

²¹⁴ *Ibid.*, par. 145.

²¹⁵ *Ibid.*, par. 146.

²¹⁶ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 5.141.

degradirajuće. Nipošto nije nužno da počinilac tog djela zna kakve će biti njegove stvarne posljedice i dovoljno je da zna kakve su "moguće" posljedice predmetnog djela ili propusta. Respondent, dakle, tvrdi da je Pretresno vijeće ispravno zaključilo kako je dovoljno da je Kovac znao da bi žrtve njegovo djelo ili propust mogle doživjeti kao ponižavajuće ili degradirajuće.

2. Diskusija

161. Pretresno vijeće je zaključilo da je za krivično djelo povrede ličnog dostojanstva nužno:²¹⁷

(i) da je optuženi namjerno počinio ili učestvovao u djelu ili propustu za koje se općenito smatra da ima za posljedicu teško poniženje, degradaciju ili da na drugi način teško vrijeđaju ljudsko dostojanstvo, i

(ii) da je bio svjestan toga da to djelo ili propust mogu imati takve posljedice.

(a) Definicija djela koja mogu predstavljati povredu ličnog dostojanstva

162. Suprotno navodima žalioaca, Žalbeno vijeće smatra da Pretresno vijeće nije bilo dužno da definiše koja konkretna djela mogu predstavljati povredu ličnog dostojanstva. Umjesto toga, ono je ispravno odlučilo da izloži kriterije kojima se rukovodilo ocjenjujući u kojoj mjeri je neko djelo ili propust ponižavajuće ili degradirajuće. Pretresno vijeće je, citirajući iz prvostepene presude u predmetu *Aleksovski*, konstatovalo da poniženje žrtve mora biti dovoljno jako da izazove zgražanje svake razumne osobe.²¹⁸ Pretresno vijeće nije svoje zaključke o tome da li je došlo do povrede ličnog dostojanstva temeljilo na čisto subjektivnoj žrtvinoj ocjeni djela, nego je koristilo objektivne kriterije koji omogućavaju da se odredi u kojim slučajevima neko djelo predstavlja povredu ličnog dostojanstva.

163. Tvrdeci da povrede ličnog dostojanstva čine "sva djela ili propusti za koja se općenito smatra da imaju za posljedicu teško poniženje, degradaciju ili da na drugi način teško vrijeđaju lično dostojanstvo,"²¹⁹ Pretresno vijeće je pravilno definisalo objektivni kriterijum na osnovu kojega se određuje da li neko djelo predstavlja povredu ličnog dostojanstva. Ono nije bilo dužno da nabroji djela koja predstavljaju povredu ličnog dostojanstva. Zbog toga se ova žalbena osnova odbacuje.

²¹⁷ Prvostepena presuda, par. 514.

²¹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 56, citirano u prvostepenoj presudi, par. 504.

²¹⁹ Prvostepena presuda, par. 507 (naglasak dodat).

(b) Element svijesti

164. Pretresno vijeće smatra da je za krivično djelo povrede licnog dostojanstva nužno da je optuženi znao da njegovo djelo ili propust *može* imati za posljedicu teško poniženje, degradaciju ili na drugi način povrijediti ljudsko dostojanstvo.²²⁰ Žalilac, naprotiv, smatra da je za to djelo nužno da je optuženi znao da će njegovo djelo ili propust *imati* takvu posljedicu.²²¹

165. Pretresno vijeće je pomno proučilo sudsku praksu koja se tice elementa svijesti krivičnog djela povrede licnog dostojanstva.²²² Pretresno vijeće nije nijednom bilo u situaciji da se mora neposredno očitovati u vezi s konkretnim pitanjem da li je za krivično djelo povrede licnog dostojanstva nužno da postoji posebna namjera da se ponizi, degradira ili na drugi način teško povrijedi ljudsko dostojanstvo. Ono je ipak, nakon što je proučilo relevantnu sudsku praksu, pravilno pokazalo da je za krivično djelo povrede licnog dostojanstva nužna sama svijest o "mogucim" posljedicama terećenog djela ili propusta. U paragrafu prvostepene presude koji se odnosi na ovo pitanje navodi se sljedeće:²²³

Kako je djelo ili propust koje predstavlja povredu licnog dostojanstva ono djelo ili propust za koje se općenito smatra da ima za posljedicu teško poniženje, degradaciju ili da na drugi način teško vrijeđa licno dostojanstvo, optuženi je nužno svjestan toga da to vrijeđa i za njegovo djelo ili propust – odnosno, da ono *može* imati za posljedicu teško poniženje, degradaciju *li* na drugi način teško povrijediti ljudsko dostojanstvo. To nije isto što i zahtjev da je optuženi bio svjestan *stvarnih* posljedica svog djela.

166. Budući da su djela koja je žalilac počinio protiv FWS-75, FWS-87, A.S. i A.B. takva da je neporecivo da zadovoljavaju jedinstveni kriterij koji je Pretresno vijeće postavilo u prvostepenoj presudi da bi se neko djelo smatralo povredom licnog dostojanstva, Pretresno vijeće je pravilno ocijenilo da su to djela za koja bi svaka razumna osoba smatrala "da za posljedicu imaju teško poniženje, degradaciju ili da na drugi način vrijeđaju ljudsko

---

²²⁰ *Ibid.*, par. 514.

²²¹ Kovacev žalbeni podnesak, par. 145.

²²² Prvostepena presuda, par. 508 do 514.

²²³ *Ibid.*, par. 512.

dostojanstvo".²²⁴ Zbog toga je krajnje nevjerovatno da žalilac nije bio svjestan da ce njegova djela imati takve posljedice. Prema tome, ova žalbena osnova se odbija.

---

²²⁴ *Ibid.*

VI. KUMULATIVNE OPTUŽBE

167. Žalioци tvrde da je učinjena greška time što ih se kumulativno tereti. Žalbeno vijeće je dosljedno odbacivalo taj argument, tako da nije potrebno ovdje ponovo iznositi tu uvriježenu sudsku praksu.²²⁵ Ove osnove za žalbu se stoga odbacuju.

VII. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE

A. Opšti principi

168. Žalbeno vijeće prihvata pristup izložen u žalbenoj presudi u predmetu *Celebici*, a to je pristup koji mnogo duguje žalbenoj presudi Vrhovnog suda Sjedinjenih Država u predmetu *Blockburger*.²²⁶ Žalbeno vijeće bilo je sljedećeg mišljenja:²²⁷

... razlozi pravčnosti prema optuženom i princip da samo različita krivična djela opravdavaju višestruke osude nameću zaključak da su višestruke krivične osude po različitim odredbama za isto ponašanje dopustive samo ako svaka od doticnih odredbi sadrži materijalno razlicit element koji druga ne sadrži. Element je materijalno razlicit od nekog drugog elementa ako zahtijeva dokaz cinjenice koji drugi element ne zahtijeva.

Ako ovaj test nije zadovoljen, vijeće mora odluciti za koje će krivično djelo optuženog proglasiti krivim. Pri donošenju te odluke valja se rukovoditi principom da osudu treba izreci po užoj od dvije odredbe.

169. Test iz predmeta *Celebici* valja, međutim, oprezno primjenjivati, jer - kao što su to primijetili sudije Hunt i Bennouna u svom izdvojenom i razlicitom mišljenju u istom predmetu - kumulacija presuda "može imati za posljedicu ... veoma realnu opasnost od povrede" prava optuženog.²²⁸ U najmanju ruku, te osobe trpe ljagu zbog toga što su osudene za dodatno krivično djelo koje proizlazi iz iste radnje. Konkretnije, to može dovesti do gubitka prava na prijevremeno puštanje na slobodu prema zakonima države u kojoj se izdržava kazna.²²⁹ Takva

²²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 400.

²²⁶ *Blockburger v United States*, 284 U.S. 299, 304 (1931) ("Ako se istim djelom ili transakcijom krše dvije različite zakonske odredbe, test koji valja primijeniti da bi se utvrdilo da li je riječ o dva krivična djela ili samo jednom jeste da se pokaže da li se svakom od tih odredbi traži dokazivanje neke cinjenice koju druga odredba ne traži.").

²²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 412 i 413. Dalje u tekstu: test iz predmeta *Celebici*.

²²⁸ Izdvojeno i razlicito mišljenje sudije Davida Hunta i sudije Mohameda Bennoune, priloženo uz drugostepenu presudu u predmetu *Celebici*, par. 23.

²²⁹ *Ibid.*

šteta ne može se ispraviti - kao što upozorava Vrhovni sud Sjedinjenih Država u predmetu *Rutledge v. U.S.*²³⁰ - time što se kazna koja slijedi iz druge osuđujuće presude izdržava istovremeno.²³¹ S druge strane, kumulativne presude omogućuju da se u potpunosti opiše krivica nekog optuženog, odnosno da se prikaže potpuna slika njegovog krivičnog ponašanja.²³²

170. Opšte uzevši, pitanje višestrukih ili kumulativnih presuda postavlja se u pravnim sistemima u kojima postoji hijerarhija krivičnih djela, prema kojoj teža krivična djela u jednoj kategoriji zahtijevaju dokaz za postojanje dodatnog elementa ili čak za neku specifičnu *mens rea*. Međutim, i u kontinentalnom i u anglosaksonskom pravu uspostavljeno je načelo da se ne bi trebala izreći kazna i za teže i za lakše krivično djelo koje je sadržano u prvom djelu. Umjesto toga, teže djelo obuhvata ono lakše (*lex consumens derogat legi consumptae*). Ovdje, naravno, vrijedi argumentacija da teže djelo i u njemu sadržano lakše djelo zajedno tvore u biti isto krivično djelo i pritom se ne razlikuju dovoljno, pa čak i kada isto djelo ili transakcija krši dvije različite zakonske odredbe.²³³ U stvari, nemoguće je počinuti teže krivično djelo, a da se ne počinu i u njemu sadržano lakše djelo.²³⁴

171. U nacionalnim pravnim sistemima to se načelo lakše primjenjuje, zato što se relativna težina nekog krivičnog djela obično može odrediti na temelju zakonski predviđene kazne. Međutim, u Statutu nisu predviđeni rasponi kazni za različita djela koja se njime sankcionišu. U Statutu nema niti pokazatelja u vezi s relativnom težinom krivičnih djela. Osim toga, Međunarodni sud je izricito odbacio uvođenje hijerarhije krivičnih djela, zaključivši da zločini protiv čovječnosti po definiciji nisu teži od ratnih zločina.²³⁵

²³⁰ *Rutledge v United States*, 517 U.S. 292, 116 S. Ct. 1241, 1248 (1996).

²³¹ *Ibid.*, u kojoj se citira iz predmeta *Ball v United States*, 470 U.S. 856, 865 (1985).

²³² Vidi, npr., Djelimično protivno mišljenje sudije Shahabuddeena, drugostepena presuda u predmetu *Jelusic*, par. 34: "Da bi se u obzir uzela cjelina kriminalnog ponašanja optuženog, može se pokazati neophodnim da ga se osudi za sva krivična djela, s tim što bi se preklapanje osuđujućih presuda uskladilo s kaznom".

²³³ Vidi gore, fusnota 226.

²³⁴ *Black's Law Dictionary*, lakše krivično djelo sadržano u nekom drugom krivičnom djelu (*lesser included offense*): "Djelo koje se sastoji od nekih, ali ne svih obilježja težeg krivičnog djela i koje nema niti jedno obilježje koje nije uključeno u teže djelo, tako da je nemoguće počinuti teže krivično djelo bez da se nužno ne počinu i lakše djelo." (6. izdanje, St. Paul, Minn. 1990).

²³⁵ Drugostepena presuda o žalbi na kaznu u predmetu *Tadic*, par. 69: "Razmotrivši sve aspekte, Žalbeno vijeće zauzelo je stav da u pravu nema razlike u težini između zločina protiv čovječnosti i ratnog zločina. Žalbeno vijeće ne nalazi temelja takvom razlikovanju ni u Statutu ni u Pravilniku Međunarodnog suda, kad se ovi tumace u skladu sa međunarodnim običajnim pravom. Za oba djela mogu se izreći iste kazne, pri čemu se težina u svakom pojedinom slučaju određuje prema okolnostima tog slučaja."

172. Test iz predmeta *Celebici/Blockburger* omogućuje da se u toj konstelaciji statutarnih odredbi razaberu različita krivična djela.²³⁶ Iako prihvata taj test, Žalbeno vijeće je svjesno da njegova jednostavnost može zavesti na krivi put. U praksi je teško taj test primijeniti tako da on bude konceptualno koherentan i da služi interesima pravde.

173. Zbog toga će Žalbeno vijeće s najvećom pažnjom ispitati višestruke ili kumulativne presude. Pritom će se rukovoditi brigom za pravdu u odnosu na optužene: dopustice višestruke presude samo u onim slučajevima u kojima isto djelo ili djelovanje jasno krši dvije različite odredbe Statuta, od kojih svaka zahtijeva dokazivanje dodatne činjenice koje druga ne zahtijeva.

174. Žalbeno vijeće želi istaknuti da je pitanje da li isto ponašanje krši dvije različite statutorne odredbe pravno pitanje. No ipak, Vijeće mora u obzir uzeti cijelu situaciju kako bi izbjeglo mehanicku ili slijepu primjenu nacela kojima se rukovodi.

B. Osudujuće presude u ovom predmetu

1. Kumulativne osudujuće presude prema članovima 3 i 5 Statuta

175. Žalbeno vijeće sada će se pozabaviti argumentom žalilaca, prema kojem je Pretresno vijeće pogriješilo kada im je izreklo osudujuću presudu za isto ponašanje i prema članu 3 i prema članu 5 Statuta.

176. Žalbeno vijeće se slaže s mišljenjem Pretresnog vijeca da su osude za isto ponašanje prema članu 3 Statuta (kršenje zakona i običaja ratovanja) i članu 5 Statuta (zlocini protiv čovječnosti) dozvoljene i stoga odbacuje žalbe po toj osnovi.²³⁷ Primjenjujući test iz predmeta *Celebici* Žalbeno vijeće je u svojim narednim presudama dosljedno zauzelo stanovište da se zlocini protiv čovječnosti razlikuju od kršenja zakona i običaja ratovanja po tome što svako od tih djela sadrži neko obilježje koje ne sadrži ono drugo krivično djelo.²³⁸ Žalbeno vijeće ne vidi razloga da odstupa od te uvriježene sudske prakse.

²³⁶ U vezi s članovima 3 i 5 Statuta, Žalbeno vijeće je u drugostepenoj presudi u predmetu *Jelisić* iznijelo mišljenje da, budući da svaki član sadrži element koji traži da se dokaže neka činjenica koju drugi član ne sadrži, niti jedno od djela nije lakše djelo sadržano u drugom krivičnom djelu (par. 82).

²³⁷ Prvostepena presuda, par. 556.

²³⁸ Vidi, npr., drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 388 (gdje je Žalbeno vijeće bilo mišljenja da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je optužene oslobodilo optužbi po taktama prema članu 5 Statuta) i

177. U okviru ove analize Žalbeno vijeće potvrđuje da pravni preduslovi koji opisuju okolnosti svojstvene relevantnim krivičnim djelima, onako kako su navedeni u uvodnom dijelu relevantnih članova Statuta, predstavljaju obilježja koja se uzimaju u obzir kako bi se utvrdilo da li je kumulacija osuđujućih presuda dopustiva ili ne.²³⁹ Prihvatanje tome suprotnog stava dovelo bi do anomalija koje se kose s duhom Statuta.²⁴⁰

178. Žalbeno vijeće smatra da se u krajnjoj konsekvenci pitanje dopustivosti kumulativnih osuda svodi na pitanje namjere zakonodavca.²⁴¹ Žalbeno vijeće vjeruje da je namjera Savjeta bezbjednosti bila da se za isto ponašanje koje čini različita krivična djela prema više članova Statuta izreknu osuđujuće presude. Nema nikakve sumnje da Savjet bezbjednosti prilikom proglašenja Statuta Međunarodnog suda, u kojem su pobrojana glavna krivična djela kojima se krši međunarodno humanitarno pravo, nije imao namjeru da se ta krivična djela međusobno isključuju. Naprotiv, iz obilježja navedenih u uvodnim dijelovima članova Statuta vidljiva je jasna namjera da se sve vrste takvih krivičnih djela adekvatno opišu i kazne.

2. Kumulativne osuđujuće presude prema članu 5 Statuta

(a) Silovanje i mucenje

179. Žalbeno vijeće će sada razmotriti argumente žalilaca u vezi sa kumulacijom osuda na temelju istog člana. Žalioći navode da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je izreklo osude i za mucenje prema članu 5(f) i za silovanje prema članu 5(g) Statuta, argumentujući to tvrdnjom da se ni pravna pitanja niti činjenično stanje ne mogu razumno interpretirati na način da se utvrdi da su počinjena različita krivična djela. Pretresno vijeće je ocijenilo da svako od ta dva krivična djela, i silovanje i mucenje, sadrži jedan materijalno različit element koji ne sadrži ono

---

drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 82 (u kojem je Vijeće u vezi sa članovima 3 i 5 Statuta napomenulo da "svako krivično djelo posjeduje poseban sastojak koje drugo krivično djelo ne posjeduje").

²³⁹ Žalbeno vijeće primjećuje da tekst Pripremne komisije za stalni Međunarodni krivični sud 'Obilježja krivičnih djela' u materijalne definicije krivičnih djela uključuje i opšte elemente */chapeaux/*. Iako se Žalbeno vijeće ne oslanja na pravne režime stvorene nakon događaja u osnovi ovog predmeta, Vijeće napominje da definicije MKS-a iznova afirmišu međunarodno običajno pravo.

²⁴⁰ Na primjer, kada bi Žalbeno vijeće zanemarilo uvodne dijelove članova Statuta, ubistvo ratnih zarobljenika za koje se tereti prema članu 2 Statuta ne bi se moglo u posebnim okolnostima smatrati genocidnim lišavanjem života prema članu 4 Statuta. Isto vrijedi i za osuđujuće presude za zločine protiv čovječnosti (član 5 Statuta) i za osude za kršenja zakona i običaja ratovanja (član 3 Statuta). U svim gorenavedenim slučajevima različiti tipovi uslova iz uvodnih dijelova članova predstavljaju razlikovna obilježja koja Pretresnom vijeću mogu dati prostora za izricanje kumulativnih osuđujućih presuda.

²⁴¹ Vidi *Blockburger v United States*, fusnota 226. Vidi takode *Rutledge v U.S.*, fusnota 230 (sudije pretpostavljaju, u nedostatku nekog konkretnog zakonodavnog uputstva, da zakonodavac nije imao namjeru nametnuti dvije kazne za isto krivično djelo); *Missouri v Hunter*, 459 U.S. 359, 366 (1983); *Whalen v United States*, 445 U.S. 684, 691-2 (1980) i *Ball v United States*, vidi fusnotu 231.

drugo djelo, što dopušta osuđujuce presude po oba djela.²⁴² Kao što je vidljivo iz prethodne diskusije o krivičnim djelima silovanja i mucenja, Žalbeno vijeće se slaže s tim stavom. Pitanje kumulacije osuđujućih presuda određeno je definicijama različitih krivičnih djela iz Statuta koje su razradene u sudskoj praksi Međunarodnog suda. Budući da i mucenje i silovanje sadrže po jedno materijalno različito obilježje koje nije sadržano u onom drugom krivičnom djelu, ova žalbena osnova se odbacuje. Naime, jedno od obilježja krivičnog djela silovanja je penetracija, dok je jedan od elemenata krivičnog djela mucenja zabranjeni cilj, a niti jedno od ta dva obilježja nije sadržano u drugom djelu.

180. Ipak, Žalbeno vijeće je obavezno da provjeri da li svaka osuda odgovara krivičnom djelu na osnovi činjeničnog stanja u predmetu, onako kako ga je utvrdilo Pretresno vijeće.²⁴³ Žalioци tvrde da je njihov cilj bio zadovoljenje seksualne želje, a ne nanošenje patnje ili neki drugi zabranjeni cilj iz definicije za krivično djelo mucenja. Kao što je već pokazano,²⁴⁴ Žalbeno vijeće se ne slaže s ograničenim videnjem žalilaca krivičnog djela mucenja. Vijeće je odbacilo argument da je nužna neka vrsta posebne namjere.

181. U predmetu *Celebici* Pretresno vijeće je razmatralo pitanje mucenja silovanjem.²⁴⁵ Žalbeno vijeće je poništilo osuđujuce presude prema članu 3 Statuta s obrazloženjem da su neopravdano kumulativne u odnosu na član 2 Statuta, no opširna analiza mucenja i silovanja koju je dalo Pretresno vijeće i dalje je uvjerljiva. Temeljeci svoju analizu na pomnom ispitivanju jurisprudencije međunarodnih tijela, Pretresno vijeće je zaključilo da silovanje može predstavljati mucenje. Interamerička komisija za ljudska prava kao i Evropski sud za ljudska prava utvrdili su da se mucenje može pociniti silovanjem. Osim toga, i specijalni izvjestilac Ujedinjenih nacija o mucenju naveo je oblike seksualnog zlostavljanja kao metode mucenja.²⁴⁶

²⁴² Vidi prvostepenu presudu, par. 557.

²⁴³ Žalbeno vijeće slijedi nalaze Pretresnog vijeca o činjenicama. Žalbeno vijeće će te nalaze promijeniti samo ako ustanovi da nijedan razumni presuditelj o činjenicama nije mogao doći do takvih zaključaka. Vidi drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić*, par. 41; drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 64 i drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 63. Žalbeno vijeće nedavno je u predmetu *Kupreškić* pojasnilo teret argumentacije koji snosi strana koja pobija činjenične nalaze nekog pretresnog vijeca: "... žalilac mora pokazati da je činjenična greška koju je učinilo pretresno vijeće bila od ključne važnosti za njegov pravorijek, te da je zbog toga došlo do neostvarenja pravde" (par. 29).

²⁴⁴ Vidi gore, Definicija krivičnog djela mucenja (Dragoljub Kunarac i Zoran Vuković).

²⁴⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 475-496.

²⁴⁶ *Ibid.*, par. 491, citat naveden gore u fusnoti 205, par. 35. Specijalni izvjestilac Ujedinjenih nacija o mucenju u uvodu svog izvještaja iz 1992. godine Komisiji za ljudska prava kaže sljedeće: "Evidentno je da silovanje i

182. Da bi se silovanje moglo kvalifikovati kao mucenje, moraju biti prisutna obilježja i silovanja i mucenja. Rezimirajući međunarodnu sudsku praksu, Pretresno vijeće u predmetu *Celebici* je zaključilo da "silovanje podrazumijeva nanošenje patnji neophodnog stepena težine i može ga se svrstati u kategoriju mucenja".²⁴⁷ Pretresno vijeće se, ilustracije radi, pozabavilo činjenicama iz dva vrlo važna predmeta: *Fernando i Raquel Mejía protiv Perua*, u kojem je odluku donijela Interamerička komisija za ljudska prava, i *Aydin protiv Turske*, gdje je odluku donijela Evropska komisija za ljudska prava.²⁴⁸

183. U predmetu *Mejía protiv Perua* radilo se o silovanju jedne žene neposredno nakon što su njenog supruga oteli vojnici. Peruanski vojnici provalili su u dom porodice Mejía i oteli Fernanda Mejíu.²⁴⁹ Jedan od vojnika potom se vratio u kucu, od Raquel Mejía zatražio identifikacijske isprave njenog supruga, optužio je za subverzivno ponašanje i nakon toga je silovao.²⁵⁰ Interamerička komisija zaključila je da silovanje Raquel Mejía predstavlja mucenje. Analizirajući taj predmet, Pretresno vijeće u predmetu *Celebici* primijetilo je da "ne treba sagledavati samo fizičke posljedice već i psihološke i socijalne posljedice tog silovanja".²⁵¹

184. U predmetu *Aydin protiv Turske* Evropska komisija za ljudska prava razmatrala je predmet žene koja je silovana u policijskoj stanici. Prije no što je predmet uputila Evropskom sudu za ljudska prava, Komisija je konstatovala sljedeće:²⁵²

... Cini se da je u Konvenciji poanta razlikovanja između 'mucenja' i 'necovjecnog i ponižavajućeg postupanja' to da se posebnom stigmom obilježi smišljeno necovjечно postupanje koje za posljedicu ima tešku i okrutnu patnju, što je značenje prvog od tih termina ...

Prema mišljenju Komisije, prirodu takvog djela, koje zadire u samu srž fizickog i moralnog integriteta žrtve, valja okvalifikovati kao posebno okrutnu, pri čemu takvo djelo za posljedicu ima akutnu fizicku i psihološku patnju. Ako je pocinilac osoba koja ima vlast nad žrtvom, onda to predstavlja otežavajuću okolnost. Imajući stoga u vidu izrazitu ranjivost žaliteljice i činjenicu da je ona smišljeno bila izvrgnuta teškom i okrutnom zlostavljanju u kontekstu prisile i represije, Komisija zaključuje da takvo zlostavljanje valja smatrati mucenjem u smislu člana 3 Konvencije.

---

svi drugi oblici spolnog nasilja nad zatocnim ženama koji, na posebno gnusan način, vrijedaju njihov fizicki i psihicki integritet, predstavljaju krivicno djelo mucenja."

²⁴⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 489.

²⁴⁸ *Fernando i Raquel Mejía v Peru*, predmet br. 10,970, drugostepena presuda od 1. marta 1996., izvještaj br. 5/96, Inter-American Yearbook on Human Rights, 1996, str. 1120; *Aydin protiv Turske*, Mišljenje Evropske komisije za ljudska prava, 7. mart 1996., ponovo štampano u European Court of Human Rights, 1997-VI, str. 1937, par. 186 i 189.

²⁴⁹ *Fernando i Raquel Mejía v Peru*, fusnota 248, str. 1120.

²⁵⁰ *Ibid.*, str. 1124.

²⁵¹ Prvostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 486.

²⁵² *Aydin v Turkey*, Opinion of the European Commission of Human Rights, fusnota gore 248, par. 186 (fusnota ispuštena) i 189.

Evropski sud za ljudska prava zaključio je pak sljedeće: "U tom kontekstu Sud je uvjeren da zbir djela fizičkog i mentalnog nasilja nanesenih žaliteljici, kao i posebno okrutno djelo silovanja kojem je bila izvrgnuta, predstavljaju mucenje u smislu kršenja člana 3 Konvencije".²⁵³

185. U okolnostima ovog predmeta Žalbeno vijeće smatra da je argument žalilaca potpuno neuvjerljiv. Fizička patnja, strah, tjeskoba, nesigurnost i poniženje, dakle sve ono čemu su žalioци uvijek iznova izvrđavali svoje ųrtve, njihova djela cine krivicnim djelima mucenja. Pritom se nije radilo o izolovanim slucajevima. Smišljena i koordinirana silovanja vršena su tokom dugog vremenskog perioda uz zapanjujuće odsustvo bilo kakve kazne. Čak niti njihova dob ųrtve nije štitila od takvih djela. (Uostalom, Pretresno vijeće je mladost više ųrtava uzelo kao oteųavajucu okolnost.) Bez obzira jesu li ih budili iz njihovog nemirnog sna kako bi ih izvrđavali surovim noćnim ritualima odabira ili su ih predavali iz ruke u ruku u perverznoj parodiji obrade u zapovjedništvu, ųrtve su silovane više puta, što ne samo da predstavlja krivicno djelo silovanja, nego i djelo mucenja u smislu člana 5 Statuta. S obzirom na grozne okolnosti ovog predmeta Žalbeno vijeće smatra da su ispunjena sva konstitutivna obilježja krivicnih djela silovanja i mucenja. Žalbeno vijeće stoga odbacuje ųalbu po ovoj tacki.

(b) Silovanje i porobljavanje

186. Isto je tako neosnovan i argument žalilaca prema kojem su osudujuće presude za Kunarca i Kovaca prema članu 5(c) za porobljavanje i prema članu 5(g) za silovanje nedopustivo kumulativne. Činjenica da su žalioци svoje zarobljenice izvrđavali silovanju, što je predstavljalo posebno gnusan oblik njihovog kucnog ropstva, ne opravdava spajanje osudujucih presuda. Kao što je već pojašnjeno u diskusiji o porobljavanju, Žalbeno vijeće smatra da je porobljavanje, čak ako se i temelji na seksualnom iskorištavanju, različito krivicno djelo od silovanja.²⁵⁴ Vijeće stoga odbacuje ovu osnovu za ųalbu.

²⁵³ *Aydin v Turkey*, Evropski sud za ljudska prava, br. 57/1996/676/866, drugostepena presuda od 22. septembra 1997., 1997-VI, par. 86.

²⁵⁴ Vidi gore, Definicija krivicnog djela porobljavanja.

3. Clan 3 Statuta

(a) Podrucje primjene clana 3 Statuta

187. Žalioci tvrde da se član 3 Statuta ne može primijeniti na njihova djela, zato što se taj član bavi samo kršenjima pocinjenim tokom neprijateljstava (haško pravo), a ne zaštitom licnog fizickog integriteta. Iz debate vodene 25. maja 1993. u Savjetu bezbjednosti u vezi sa Statutom jasno proizlazi, što je kasnije i dosljedno potvrđeno sudskom praksom Medunarodnog suda, da član 3 Statuta u sebi inkorporira medunarodno obicajno pravo, a osobito zajednicki član 3 Ženevskih konvencija.²⁵⁵ To je jedini član Statuta koji je ilustrativan i služi kao rezidualna klauzula. Nije potrebno ovdje ponavljati tu argumentaciju, te se stoga ova osnova za žalbu odbacuje.

(b) Kumulativne osudjujuce presude prema clanu 3 Statuta

188. U vezi sa kumulativnim osudjujucim presudama prema clanu 3 Statuta žalioeci iznose iste argumente koje su koristili u pobijanju osuda za silovanje i mucenje. Kao i u slucaju kumulativnih osuda za silovanje i mucenje prema clanu 5 Statuta, žalioeci tvrde da "buduci da nanošenje fizicke ili duševne boli nije izricito opisano ... to djelo je svedeno na puki polni cin bez pristanka žrtve", a ponašanje osoba koje su proglašene krivima "ne može se smatrati istovremeno i krivicnim djelom silovanja i krivicnim djelom mucenja, jer se ta dva djela medusobno iskljucuju".²⁵⁶

189. Žalbeno vijece je u kontekstu krivicnih djela iz clana 5 Statuta vec objasnilo zašto u okolnostima ovog predmeta silovanja i seksualna zlostavljanja predstavljaju takode i djela mucenja, te da djelo silovanja i mucenja svako za sebe sadrži jedno obilježje koje nije obuhvaceno onim drugim djelom. Ta primjedba vrijedi i ovdje. Medutim, u kontekstu kumulacija osudjujucih presuda prema clanu 3 Statuta, koji obuhvata i zajednicki član 3 Ženevskih konvencija, Žalbeno vijece prihvata da se ovdje javlja jedan specificni problem, odnosno to da se u zajednickom clanu 3 pominje "okrutno postupanje i mucenje" ?clan 3(1)(a)? i "povrede licnog dostojanstva, osobito uvredljivi i ponižavajući postupci" ?clan 3(1)(c)?, ali ne i silovanje.

²⁵⁵ Odluka u vezi s nadležnošću Suda u predmetu *Tadic*, par. 91; drugostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 133 i prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 131 do 133.

²⁵⁶ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 144 i 145.

190. Žalbeno vijeće smatra da je pozivanje na zajednicki član 3, kao i njegova primjena kroz član 3 Statuta, potpuno primjereno. Pretresno vijeće je pokušalo osnovu za optužbe u vezi sa silovanjem pronaci u zajednickom članu 3 tako da ih je podvelo pod povrede licnog dostojanstva.²⁵⁷ Iako se slaže da se za silovanje može teretiti na taj način, Žalbeno vijeće primjećuje da zasnovanost te optužbe na zajednickom članu 3 nameće određena ograničenja u vezi sa kumulacijom osuda. Ta ograničenja se sastoje u sljedećem: ako se za silovanje pokuša teretiti kao za povrede licnog dostojanstva, tada silovanje predstavlja tek dokaz za to da je do takve povrede doista i došlo - krivično djelo nije samo silovanje, nego povreda licnog dostojanstva do koje je došlo silovanjem. Na osnovi toga moglo bi se ustvrditi da je povreda licnog dostojanstva materijalno sadržana u djelu mucenja, te da se stoga optuženog ne može proglasiti krivim istovremeno za dva krivična djela. No, kao što će se vidjeti u daljoj diskusiji, optužene se u ovom predmetu zapravo nije teretilo za silovanje kao povredu licnog dostojanstva.

191. Kada Pretresno vijeće (ili tužilac) odluci da se pozove na zajednicki član 3, tada je vezano tekstom toga člana. Drugim riječima, svako krivično djelo mora se vezati uz vlastitu statutarnu odredbu. Konkretno, u zajednickom članu 3 ne postoji odredba o silovanju. Iz samih optužnica je vidljivo da ne postoji takva izricita statutarna odredba. Tužilac je, na primjer, optužio Kunarca za mucenje i silovanje u smislu člana 3 Statuta, no formulacija tacaka optužnice se razlikuje:

Tacka 3: mucenje, što predstavlja KRŠENJE ZAKONA I OBICAJA RATOVANJA, kažnjivo prema članu 3 Statuta Međunarodnog suda i priznato zajednickim članom 3 (1)(a) (mucenje) Ženevskih konvencija;

Tacka 4: silovanje, što predstavlja KRŠENJE ZAKONA I OBICAJA RATOVANJA, kažnjivo prema članu 3 Statuta Međunarodnog suda.

Kada je riječ o mucenju, postoji izricita statutarna odredba, što nije slučaj kada je u pitanju silovanje.

192. Ovisno o stepenu inkriminisanog ponašanja, silovanje se može smatrati djelom mucenja u smislu zajednickog člana 3(1)(a), ili pak povredom licnog dostojanstva u smislu zajednickog člana 3(1)(c). Žalbeno vijeće napominje da je u predmetu *Furundžija* Pretresno vijeće seksualno nasilje okvalifikovalo kao povredu licnog dostojanstva u smislu člana 3 (koji

²⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 436.

obuhvata zajednicki clan 3).²⁵⁸ U tom predmetu optuženi je proglašen krivim za samo jedno djelo, odnosno za povrede licnog dostojanstva, što uključuje silovanje. Medutim, bez obzira na to da li se silovanje smatra sredstvom za pocinjenje mucenja "zajednicki clan 3(1)(a)" ili sredstvom za pocinjenje povreda licnog dostojanstva "clan 3(1)(c)", ni u jednom od ta dva slucaja zajednicki clan 3 ne omogucuje zasebno proglašenje krivice za silovanje, budući da ne postoji posebna statutarna odredba o silovanju.

193. Ovo statutarno ogranicenje, medutim, ne rješava to pitanje. Kao što je primijetilo Žalbeno vijeće, optužnicama se Kunarca i Vukovica tereti za silovanje u smislu clana 3 Statuta, bez pozivanja na zajednicki clan 3. Razmatrajuci optužbe u skladu sa clanom 3 Statuta, Pretresno vijeće je napomenulo sljedeće: "Tužilac tvrdi da osnova optužbi za silovanje prema clanu 3 leži u medunarodnom pravu, kako ugovornom, tako i obicajnom, uključujući i zajednicki clan 3".²⁵⁹ Uprkos svojoj detaljnoj analizi zajednickog clana 3 u vezi s optužbama prema clanu 3 Statuta, Pretresno vijeće u dispozitivu ne pominje zajednicki clan 3.

194. Clanom 3 Statuta, kao što je već iznijelo Žalbeno vijeće, zabranjuju se i druga teška kršenja medunarodnog obicajnog prava. Žalbeno vijeće u Odluci u vezi s nadležnošću Suda u predmetu *Tadic* nabrojalo je cetiri uslova za primjenu clana 3 Statuta:²⁶⁰

(i) kršenje mora predstavljati povredu pravila medunarodnog humanitarnog prava; (ii) pravilo mora biti obicajne prirode ...; (iii) kršenje mora biti "teško", što znaci da mora predstavljati povredu pravila koje štiti važne vrijednosti ...; (iv) kršenje pravila mora po obicajnom ili konvencionom pravu za sobom povlaciti individualnu krivicnu odgovornost osobe koja je izvršila povredu pravila.

Slijedom toga, dok god je silovanje prema medunarodnom obicajnom pravu "teški" ratni zlocin koji za sobom povlaci "individualnu krivicnu odgovornost", dopustiva je kumulacija osudujucih presuda za silovanje prema clanu 3 Statuta i za mucenje prema tom istom clanu uz pozivanje na zajednicki clan 3(1)(a).

195. Slijedeći sudsku praksu Medunarodnog suda, Žalbeno vijeće zaključuje da silovanje ispunjava gorepomenute uslove, te stoga predstavlja ratni zlocin prema medunarodnom

²⁵⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 272, 274 i 275.

²⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 400. U žalbenom postupku tužilac se pozvao na Odluku u vezi s nadležnošću Suda u predmetu *Tadic* kako bi objasnio široko polje primjene clana 3 Statuta. Vidi jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske Kunarca i Kovaca, par. 2.4.

²⁶⁰ Odluka u vezi s nadležnošću Suda u predmetu *Tadic*, par. 94.

obicajnom pravu, kažnjiv po članu 3 Statuta.²⁶¹ Univerzalna inkriminacija silovanja u nacionalnim zakonodavstvima, izricite zabrane sadržane u Četvrtoj ženevskoj konvenciji i u Dopunskim protokolima I i II, kao i prepoznavanje ozbiljnosti tog krivičnog djela u jurisprudenciji međunarodnih tijela, uključujući Evropsku komisiju za ljudska prava i Interameričku komisiju za ljudska prava, nužno dovode do takvog zaključka.²⁶²

196. Ukratko, prema članu 3 Statuta moguća je, za isto ponašanje, kumulacija osuđujuće presude za silovanje i osuđujuće presude za mučenje. Pitanje kumulacije podrazumijeva da je svaka od osuda valjana sama za sebe, te se postavlja jedino pitanje da li se obje osude mogu izreći za isto postupanje. Odgovor će ovisiti o tome da li svako od dva krivična djela sadrži jedno obilježje koje je materijalno različito, a koje nije sadržano u onom drugom djelu. Obilježje je materijalno različito ako zahtijeva dokaz neke činjenice koju drugo obilježje ne traži. Kao što je već ranije navedeno i bez namjere da budemo iscrpni, jedan od elemenata krivičnog djela silovanja je penetracija, dok je jedan od elemenata krivičnog djela mučenja zabranjeni cilj, pri čemu niti jedan od ta dva elementa nije sadržan u onom drugom djelu. Iz toga slijedi da su kumulativne osuđujuće presude za silovanje i mučenje prema članu 3 Statuta dopustive, iako se zasnivaju na istom ponašanju. Osim toga, kao što je već objašnjeno u

²⁶¹ Vidi prvostepenu presudu u predmetu *Celebici*, par. 476 ("Ne može biti nikakve sumnje u to da su silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja izricito zabranjeni prema međunarodnom humanitarnom pravu."); prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 169 i 170 ("Ne može se osporiti da silovanje i drugi teški seksualni delikti u oružanom sukobu povlače krivičnu odgovornost počinilaca. ?...? Pravo na tjelesni integritet je fundamentalno pravo, te je stoga nesumnjivo dio međunarodnog običajnog prava.") i prvostepenu presudu, par. 408 ("Konkretno, silovanje, mučenje i povrede ličnog dostojanstva, koji nesumnjivo predstavljaju teška kršenja zajedničkog člana 3, prema međunarodnom običajnom pravu za nužnu posljedicu imaju krivičnu odgovornost.") Vidi takođe i prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 596.

²⁶² Vidi Ženevsku konvenciju o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, 12. august 1949., član 27; Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. augusta 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), usvojen 8. juna 1977., članovi 76(1), 85 i 112; Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. augusta 1949. o zaštiti žrtava nemedunarodnih oružanih sukoba (Protokol II), usvojen 8. juna 1977., član 4(2)(e).

Nakon Drugog svjetskog rata silovanje je inkriminisano Zakonom br. 10 Kontrolnog savjeta o kažnjavanju osoba odgovornih za ratne zločine, zločine protiv mira i zločine protiv čovječnosti u Njemačkoj. Uz to, visoko pozicionirani japanski zvaničnici krivično su gonjeni zbog toga što su dopustili masovna silovanja: Statut Međunarodnog vojnog tribunala za Daleki istok, 19. januar 1946., sa izmjenama i dopunama od 26. aprila 1946. TIAS br. 1589, 4 Bevens 20. Vidi takođe *In re Yamashita*, 327 U.S. 1, 16 (1946), gdje se odbacuje zahtjev generala Yamashite za izdavanje naloga *habeas corpus* i da se nižem sudu uputi nalog o jurisdikciji. U jednom memorandumu od 3. decembra 1992. Međunarodni komitet Crvenog krsta izjavio je da se silovanje smatra teškom povredom (član 147 Četvrte ženevske konvencije). Sjedinjene Države zauzele su nezavisno od toga sličan stav. Vidi takođe *Cyprus v Turkey*, 4 EHHR 482 (1982) (propust Turske da spriječi i kazni silovanja koja su nad ciparskim ženama izvršili njeni vojnici).

Vidi *Aydin v Turkey*, fusnota 253, par. 83: "... Silovanje kod žrtve ostavlja duboke psihološke ožiljke koji vremenom ne prolaze onoliko brzo kao kod drugih oblika fizičkog i mentalnog nasilja. Žaliteljica je uz to iskusila snažnu fizičku bol uslijed prisilne penetracije, što je kod nje moralo izazvati osjećaj poniženja i oskrnuca, i to i u fizičkom i u emotivnom smislu." Vidi takođe *Mejía v Peru*, fusnota 248, str. 1176:

paragrafima 180 do 185 ove presude, a u vezi sa pitanjem kumulacije prema članu 5 Statuta, silovanja i seksualna zlostavljanja u okolnostima ovog predmeta predstavljaju mučenje. Žalbeno vijeće stoga odbacuje žalbene osnove žalilaca koje se odnose na kumulaciju osuda izrečenih prema članu 3 Statuta.

4. Zasebna žalbena osnova žalioca Kovaca

197. Žalilac Kovac tvrdi da je on nepravедno proglašen krivim istovremeno za silovanje i za povrede licnog dostojanstva prema članu 3 Statuta. Žalbeno vijeće to ne prihvata, uz argument da Pretresno vijeće svoje osudujuće presude nije zasnovalo na istom ponašanju.²⁶³

198. Sve druge žalbene osnove u vezi sa kumulativnim osudujucim presudama se odbacuju.

"Silovanje kod žrtve izaziva fizicku i mentalnu patnju. Uz nasilje koje moraju u trenutku pocinjenja pretrpjeti, žrtve vrlo cesto pretrpe povrede i u nekim slucajevima ostanu u drugom stanju".
²⁶³ Prvostepena presuda, par. 554.

VIII. NAVODI O POGREŠNO UTVRĐENOM CINJENICNOM STANJU (DRAGOLJUB KUNARAC)

A. Alibi

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Kunarac)

199. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je na sudenju odbacilo njegovu odbranu alibijem za sljedeća razdoblja: od 7. do 21. jula 1992. (dalje u tekstu: prvo razdoblje), od 23. do 26. jula 1992. (dalje u tekstu: drugo razdoblje), od 27. jula do 1. augusta 1992. (dalje u tekstu: treće razdoblje) i od 3. do 8. augusta 1992. (dalje u tekstu: četvrto razdoblje).

200. Žalilac tvrdi da je u toku prvog i drugog razdoblja izvršavao "borbene zadatke" u rejonima Cerova ravan²⁶⁴ i Jabuka.²⁶⁵ Za treće razdoblje, žalilac tvrdi da se prvo nalazio u rejonu Dragoceva i Preljuce, a 31. jula je otišao u rejon Rogoj gdje je ostao do 2. augusta 1992. uvece, odnosno do povratka u Velecevo, u Foci, kamo je stigao u otprilike 22 sata.²⁶⁶ Konacno, žalilac tvrdi da je u četvrtom razdoblju bio "na terenu, u rejonu prijevoja Kalinovik-Rogoj."²⁶⁷

201. Žalilac istice da je izvjestan broj svjedoka odbrane potvrdio tu verziju događaja, između ostalog, Vaso Blagojevic,²⁶⁸ Gordan Mastilo, DJ, Radoslav Djurovic i DE, te da je Pretresno vijeće pogriješilo oslonivši se isključivo na izjave svjedoka optužbe.²⁶⁹

202. Na kraju, žalilac dodaje da je Pretresno vijeće pogrešno zaključilo da je on 2. augusta 1992. u kucu koja se nalazi u ulici Osmana Đikica br. 16 odveo nekoliko žena iz Kalinovika i

²⁶⁴ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 93.

²⁶⁵ *Ibid.*

²⁶⁶ *Ibid.*

²⁶⁷ *Ibid.*

²⁶⁸ Taj svjedok je tvrdio da zna gdje se Kunarac nalazio neprekidno od 23. do 26. jula (prvostepena presuda, par. 598) i da ga je između 7. i 21. jula vidio u okolici Cerove ravni (prvostepena presuda, par. 605). Međutim, suprotno zaključcima Pretresnog vijeca, nikada nije tvrdio da je 27. jula Kunarca vidio u okolici Cerove ravni (prvostepena presuda, par. 599).

²⁶⁹ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 93.

druge žene, odnosno svjedokinje FWS-75, FWS-87, FWS-50 i D.B., koje su bile zatocene u sportskoj dvorani "Partizan".²⁷⁰ Žalilac tvrdi da je tog dana bio na prijevoju Rogoj.²⁷¹

(b) Respondent

203. Respondent tvrdi da je Pretresno vijeće bilo u pravu kada je odbacilo Kunarcev alibi. Respondent objašnjava da je Pretresno vijeće pažljivo pregledalo dokaze, osobito svjedočenja svjedoka na koje se poziva Kunarac, i otkrilo nekoliko manjkavosti. On, između ostalog, podsjeća da je Pretresno vijeće insistiralo na činjenici da je sam Kunarac priznao da je sudjelovao u odvođenju žena iz centra Partizan, ali je rekao da se taj događaj zbio 3., a ne 2. augusta 1992. Respondent zaključuje da argumente Kunarca o ocjeni valjanosti njegovog alibija od strane Pretresnog vijeća treba odbaciti jer su neosnovani.

2. Diskusija

204. Prije svega, Žalbeno vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće detaljno i iscrpno razmotrilo Kunarcev alibi za navedena razdoblja. Ono ocjenjuje da je Pretresno vijeće pažljivo analiziralo dokaze koji su mu ponudeni te da je jasno obrazložilo svoju odluku. Pretresno vijeće je primijetilo da ponudeni alibi ne obuhvata sva razdoblja na koja se odnosi optužnica IT-96-23.²⁷² Ono napominje, između ostalog, da alibi koji su dali izvjesni svjedoci odbrane "općenito uzevši obuhvata razdoblja koja su ograničena na nekoliko sati, ponekad nekoliko minuta".²⁷³ Pretresno vijeće je konstatovalo da je jedini svjedok odbrane za treće razdoblje sam optuženi.²⁷⁴ Ono istice da sam Kunarac prihvata da je "iz sportskog centra "Partizan" odveo FWS-87, D.B., FWS-50 i još jednu djevojku", iako je to po njemu bilo 3., a ne 2. augusta 1992. kao što je navedeno u optužnici IT-96-23.²⁷⁵ Uzimajući u obzir gorenavedeno i uprkos činjenici da su određeni svjedoci odbrane izjavili da znaju gdje se Kunarac nalazio tokom dužih razdoblja, Pretresno vijeće nije prihvatilo "razumnu mogućnost da se Dragoljub Kunarac nije nalazio na mjestima gdje su se odvijala silovanja u vrijeme kad su ona pocinjena".²⁷⁶

205. Žalbeno vijeće ocjenjuje da je odbacujući ponudeni alibi, Pretresno vijeće došlo do jednog od mogućih zaključaka, odnosno do rješenja do kojeg je razuman presuditelj o

²⁷⁰ *Ibid.*, par. 55.

²⁷¹ *Ibid.*, par. 54.

²⁷² Prvostepena presuda, par. 596.

²⁷³ *Ibid.*, par. 598.

²⁷⁴ *Ibid.*, par. 597.

²⁷⁵ *Ibid.*, par. 619.

činjenicama mogao doci. Žalilac je u žalbi samo dao vecu vjerodostojnost i važnost svjedocima odbrane nego svjedocima optužbe, a to žalbenu osnovu ne čini održivom.

206. U takvim okolnostima, Žalbeno vijeće ne vidi nijedan razlog za izmjenu zaključaka Pretresnog vijeća. Zbog toga se ta žalbena osnova odbacuje.

B. Osude po tackama od 1 do 4

1. Silovanje FWS-75 i D.B.

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Kunarac)

207. Žalilac osporava zaključak Pretresnog vijeća da je krajem jula 1992. odveo FWS-75 i D.B. u kucu u ulici Osmana Đikica br. 16, gdje je silovao D.B. dok je grupa vojnika silovala FWS-75.

208. Žalilac ponajprije tvrdi da je osuda koja mu je izrečena neodrživa jer postoji materijalno nepodudaranje između datuma tog događaja koji je Pretresno vijeće utvrdilo ("krajem jula")²⁷⁷ i datuma koji je naveden u paragrafu 5.3 optužnice IT-96-23 (16. jula 1992. ili otprilike tog datuma). Posebno naglašava da je datum koji je naveden u optužnici IT-96-23 tako neprecizan da se na osnovu njega ne može ocjenjivati vjerodostojnost svjedoka koji su svjedocili o tom događaju.²⁷⁸ Dakle, on na osnovu nepodudaranja u datumima događaja pokušava osporiti svjedocenje FWS-75 i D.B..²⁷⁹

209. Žalilac tvrdi da je svjedokinja FWS-75 sama sebe opovrgla na sudenju. Tvrdi da je FWS-75 prvo izjavila da su je, pet ili šest dana nakon što je dovedena u Partizan, žalilac, Gaga i Crnogorac odveli u kucu u ulici Osmana Đikica br. 16,²⁸⁰ da bi kasnije izjavila da je od njenog dolaska u "Partizan" do trenutka kada ju je žalilac odveo u tu kucu i silovao prošlo 15 dana.²⁸¹

---

²⁷⁶ *Ibid.*, par. 625.

²⁷⁷ *Ibid.*, par. 637.

²⁷⁸ Transkript žalbenog postupka, str. 145.

²⁷⁹ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 37

²⁸⁰ *Ibid.*

²⁸¹ *Ibid.*

210. Žalilac podsjeća da je svjedokinja D.B. izjavila da je u toj kući bila dva puta - 2. augusta 1992. i nekoliko dana ranije. Žalilac tvrdi da, ako se prvo silovanje dogodilo samo nekoliko dana prije 2. augusta 1992. kao što tvrdi D.B., to nije moglo biti 16. jula 1992. ili otprilike tog dana kao što tvrdi tužilac.²⁸² Osim toga, budući da je D.B. rekla FWS-75 da je u ulici Osmana Đikica br. 16 bila dva puta i da, kada je prvi puta boravila u toj kući u julu 1992., nije silovana, žalilac tvrdi da je D.B. mogla biti silovana tek kad je drugi put boravila u toj kući, u augustu 1992. Međutim, ako je D.B. silovana u augustu, incident za koji se žalilac tereti u paragrafu 5.3 optužnice IT-96-23 mora biti isti onaj incident koji je opisan u paragrafu 5.4 optužnice, koji se zaista i dogodio u augustu 1992. S tim u vezi žalilac podsjeća da je na svom prvom ispitivanju priznao da je 3. augusta 1992. imao polne odnose s D.B.²⁸³

211. Drugo, žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je u pogledu silovanja D.B. kod njega postojao traženi element *mens rea*. Priznaje da je s njom imao seksualne odnose, ali negira da je znao da je njezin pristanak ništavan zbog Gaginih prijetnji²⁸⁴ i tvrdi da do seksualnog kontakta nije došlo na njegovu inicijativu već na inicijativu D.B. jer ga do tada nije zanimalo da s njom ima seksualne odnose.²⁸⁵ Žalilac, između ostalog, tvrdi da je Vijeće pogriješilo kad je, na osnovu svjedočenja samo jednog svjedoka koji za njega tvrdi da je ženama dok ih je silovao govorio da će roditi srpsku djecu ili da bi "trebale uživati u tome što ih jebe Srbin", zaključilo da je počinio zločin u namjeri da diskriminiše.²⁸⁶

(ii) Respondent

212. Respondent odbacuje pritužbu žalioaca zbog nepodudaranja između datuma silovanja navedenog u optužnici IT-96-23 i datuma koji je utvrdilo Pretresno vijeće. On napominje da je neznatno nepodudaranje u datumima nebitno, budući da je taj konkretni događaj iz optužnice dokazan, i ne može se pobrkati sa drugim događajem koji se dogodio drugog dana. Doista, događaj koji je opisan u paragrafu 5.3 navedene optužnice odnosi se na dvije žrtve i ne može se pobrkati sa događajem iz paragrafa 5.4 optužnice koji se odnosi na četiri žrtve.²⁸⁷

²⁸² *Ibid.*

²⁸³ *Ibid.*

²⁸⁴ *Ibid.*, par. 38.

²⁸⁵ Transkript žalbenog postupka, str. 146.

²⁸⁶ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 46.

²⁸⁷ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, paragrafi 6.23 i 6.24 i transkript žalbenog postupka, str. 308.

213. Respondent napominje da, kada se radi o nepodudaranju između prethodne izjave FWS-75 i njenog svjedočenja u sudnici, žalilac nije dokazao da je ono toliko veliko da nijedno razumno pretresno vijeće ne bi odlučio da se osloni na svjedočenje te svjedokinje.²⁸⁸ Respondent smatra da je Pretresno vijeće bilo u pravu kada je zaključilo da se eventualna nepodudaranja mogu objasniti činjenicom da je svjedokinja svjedočila o događajima koji su se dogodili prije osam godina.²⁸⁹ Respondent je, isto tako, uzimajući u obzir uslove u kojima je D.B. bila zatocena, ocijenio savršeno razumnim zaključak Pretresnog vijeća da je žalilac bio svjestan da ova svjedokinja nije dobrovoljno pristala na polne odnose.²⁹⁰ Respondent napominje da je sam žalilac priznao da je imao polne odnose sa D.B. i, između ostalog, napominje da je na sudu izjavio: "Pokušao sam je smiriti, uvjeriti je da nema razloga za strah".²⁹¹

214. Konačno, respondent podsjeća da je svjedokinja FWS-183 na sudu izjavila da je, dok ju je silovao jedan vojnik, neposredno nakon što ju je sâm silovao, "... Žaga ?žalilac? govorio da ću roditi sina za kojeg neću znati ko mu je otac, ali da je najbitnije da će dijete biti Srbin."²⁹² Respondent smatra da to svjedočenje predstavlja solidnu osnovu za zaključak Pretresnog vijeća da je žalilac počinio zločin u namjeri da diskriminiše.

(b) Diskusija

215. Prije svega, Žalbena vijeća ocjenjuje da argument žalioca počiva na dvije osnovne premise. On smatra da Pretresno vijeće nije tačno utvrdilo datume silovanja FWS-75 i D.B., što utiče na vjerodostojnost tih svjedoka. Kao drugo, on tvrdi da tužilac nije dokazao van razumne sumnje da je žalilac silovao D.B. jer nije znao da ona nije pristala na polne odnose s njim. Slijedi analiza tih dviju premisa.

216. Pretresno vijeće je na osnovu svjedočenja žrtava koja se poklapaju utvrdilo da su se silovanja FWS-75 i D.B. dogodila krajem jula 1992., a ne sredinom jula 1992. kao što je navedeno u optužnici IT-96-23. Pretresno vijeće je takode izjavilo da je uvjeren da su ti događaji dokazani van svake razumne sumnje i da odgovaraju opisu iz paragrafa 5.3 optužnice IT-96-23. Ono smatra da takav zaključak narocito podupire činjenica da je sam žalilac, u izjavi

²⁸⁸ Jedinstveni dogovor optužbe na žalbene podneske, paragrafi 6.27 do 6.29.

²⁸⁹ Transkript žalbenog postupka, str. 309.

²⁹⁰ Jedinstveni odgovor žalioca na žalbene podneske, paragrafi 6.32 do 6.35 i transkript žalbenog postupka, str. 310.

²⁹¹ Transkript žalbenog postupka, str. 311.

koju je u martu 1998. dao tužiocu, i koja je uvrštena u spis kao dokazni predmet optužbe P67, priznao da je imao polne odnose sa D.B.²⁹³

217. Žalbena vijeće smatra da je Pretresno vijeće razumno ocijenilo dokazne predmete i donijelo ispravne zaključke s njima u vezi. Iako Pretresno vijeće nije utvrdilo tačan datum kada su zločini počinjeni, s dovoljnom preciznošću je utvrdilo relevantno razdoblje. Osim toga, Žalbena vijeće smatra da ovdje utvrđeno neznatno nepodudaranje između datuma koji su navedeni u prvostepenoj presudi i datuma koji su navedeni u optužnici ukazuje na to da je bez dokumentarnih dokaza teško rekonstruisati događaje koji su stari nekoliko godina. Suprotno tvrdnjama žalioaca, to ne dokazuje da se događaji navedeni u optužnici IT-96-23 nisu dogodili. To stoji tim više ako imamo na umu težinu koja se mora pridati svjedočenju očevidaca i djelomičnom priznanju žalioaca.

218. Što se tiče pristanka D.B., Pretresno vijeće je zaključilo da žalilac s obzirom na okolnosti u kojima je D.B. bila zatocena u dvorani "Partizan" nije mogao zaključiti da ona želi imati polne odnose s njim, i to bez obzira na to da li je znao da joj je Gaga prijetio. Isto tako, Pretresno vijeće je bilo u pravu kada je na osnovu svjedočenja FWS-183 o primjedbama žalioaca u toku silovanja u kojima je sudjelovao zaključilo da su postupci žalioaca motivisani diskriminatornom namjerom. Nakon što je pažljivo razmotrilo i odvagnulo navode i argumente strana - i premda kod izvođenja zaključaka treba biti oprezan - Žalbena vijeće smatra da su ti zaključci pravilno izvedeni. Specifične okolnosti zločina i odabir žrtava na osnovu njihove nacionalne pripadnosti podupiru zaključke Pretresnog vijeća. Iz tih razloga se žalbena osnova u ovom dijelu odbacuje.

2. Silovanje FWS-95

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Kunarac)

219. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada ga je na osnovu svjedočenja FWS-95 i svjedočenja FWS-105 proglasilo krivim za silovanje FWS-95.

²⁹² T., str. 3683.

²⁹³ Prvostepena presuda, par. 642 i Kunarcev žalbeni podnesak, str. 31 do 34 i 37.

220. Kao prvo, on tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad se oslonilo na to što ga je na sudenju identifikovala FWS-95. S tim u vezi podsjeća na izjavu koju je FWS-95 dala između 9. i 12. februara 1996., u kojoj ga je opisala kao čovjeka s bradom i brkovima, kao uostalom i FWS-105 u izjavi koja datira iz istog razdoblja. Međutim, on tvrdi da nikada nije nosio ni bradu ni brkove. On tvrdi da FWS-95 u izjavi koju je dala 25. i 26. aprila 1998. nije bila u stanju da ga opiše, niti ga je mogla prepoznati kada joj je na sudenju tužilac pokazao set fotografija. Žalilac napominje da je njegova identifikacija na sudenju od strane FWS-95 obesnažena time što ga je, dok su se oboje nalazili u sudnici, predsjedavajuća Pretresnog vijeća oslovila imenom da bi provjerila da li može pratiti pretres, čime ga je *de facto* identifikovala.

221. Kao drugo, žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće, kada je ocijenilo da svjedočenje FWS-95 o drugom silovanju nije dovoljno pouzdano, također trebalo odbaciti i njeno svjedočenje o prvom silovanju. U prilog tom argumentu, žalilac tvrdi da FWS-95 u prvoj izjavi koju je dala istražiteljima Tužilaštva nije pomenula njegovo ime, iako je izjavila da su je silovali vojnici. On također napominje da, izuzev svjedočenja same FWS-95, nema drugih dokaza da ju je on silovao.

(ii) Respondent

222. Respondent ocjenjuje da argumenti žalioaca ne ispunjavaju propisani standard za preispitivanje u žalbenom postupku. Kao što je receno u drugostepenoj presudi u predmetu *Celebici*, žalilac mora "pokazati da doticne dokaze nije mogla prihvatiti nijedna razumna osoba i da je ocjena Pretresnog vijeća potpuno pogrešna."²⁹⁴ Tužilac napominje da je Pretresno vijeće ocijenilo da su nepodudaranja između prethodne izjave FWS-95 i njenog svjedočenja u sudnici zanemariva i zaključilo da ih se može pripisati psihickoj traumi koju je svjedokinja doživjela.²⁹⁵ Tužilac podsjeća da Pretresno vijeće nije pripisalo nikakvu dokaznu vrijednost identifikaciji u sudnici i dodaje da je FWS-95 to objasnila kada je svjedočila pred Pretresnim vijećem.²⁹⁶ Pretresno vijeće priznaje da FWS-95 nije prepoznala žalioaca na fotografijama zbog njihove loše kvalitete, te da je razlog nepodudaranja u načinu na koji je ova svjedokinja opisala žalioaca jednostavna činjenica da vojnici u trenutku silovanja nisu bili obrijani.²⁹⁷ Respondent

²⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 491.

²⁹⁵ Jedinstveni odgovor tužioca na žalbene podneske, par. 6.77.

²⁹⁶ Transkript žalbenog postupka, str. 318.

²⁹⁷ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 6.76.

napominje da su ti zaključci Pretresnog vijeća razumni, te ih stoga Žalbeno vijeće može samo potvrditi.

(b) Diskusija

223. Iz argumenata koje je žalilac iznio u prilog ove žalbene osnove proizlazi da se pitanje koje Žalbeno vijeće treba riješiti svodi na to da se utvrdi da li je Pretresno vijeće bilo u pravu ili je pogriješilo kada se oslonilo na svjedočenje FWS-95.

224. U pogledu nepodudaranja u svjedočenju FWS-95, Pretresno vijeće je utvrdilo sljedeće:

Pretresno vijeće smatra da razne nedosljednosti između prethodne izjave FWS-95 od 25. - 26. aprila 1998. (dokazni predmeti D40, 25. - 26. aprila 1998.) i njenog svjedočenja pred Sudom nisu toliko ozbiljne da bi diskreditovale njeno svjedočenje o tome da ju je Dragoljub Kunarac za vrijeme tog incidenta silovao?...?²⁹⁸

Pretresno vijeće je dodalo da je:

posebno uvjeren u istinitost i potpunost svjedočenja FWS-95 u vezi s ovim silovanjem zato što je, usprkos svim uocnim manjim nedosljednostima, FWS-95 u svom svjedočenju uvijek jasno i bez oklijevanja govorila o tome kako ju je optuženi Kunarac silovao?...?²⁹⁹

225. Iako je Pretresno vijeće u potpunosti svjesno nepodudaranja između različitih izjava FWS-95, ono se ipak oslonilo na njeno svjedočenje zbog načina na koji je dala iskaz u sudnici. Žalbeno vijeće nije, za razliku od Pretresnog vijeća, imalo tu prednost da promatra FWS-95 dok svjedoci pred Sudom. U tim se okolnostima Pretresno vijeće opravdano oslonilo na iskaz FWS-95 na sudenju i odbacilo sve prigovore odbrane u pogledu navodnih nedosljednosti. Osim toga, Žalbeno vijeće u ovom slučaju ne vidi nikakav razlog da izmijeni zaključke Pretresnog vijeća o navodnim nedosljednostima. One su ispitane na sudenju te, kao što je Pretresno vijeće ispravno zaključilo, nisu dovoljno velike da bi diskreditovale svjedočenje FWS-95.

226. Iako je Pretresno vijeće u prvostepenoj presudi o pitanju identifikacije uzgredno ustvrdilo da "je FWS-95 u sudnici uspjela identifikovati Kunarca,"³⁰⁰ "takode je napomenulo da se nije "oslanjalo na identifikaciju u sudnici."³⁰¹ Osim toga, Pretresno vijeće objašnjava da:

---

²⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 679.

²⁹⁹ *Ibid.*

³⁰⁰ *Ibid.*, par. 676.

³⁰¹ *Ibid.*, par. 676, fusnota 1390.

Šve okolnosti sudenja nužno navode takvog svjedoka da identifikuje lice kome se sudi (ili, tamo gdje se sudi većem broju lica, konkretnu osobu kojoj se sudi, a koja najviše lica na čovjeka koji se tereti za dato krivično djelo), *Pretno vijeće tim identifikacijama u sudnici nije davalo nikakvu pozitivnu dokaznu težinu.*³⁰²

227. U skladu s time Pretno vijeće je identifikaciju žalioća od strane FWS-95 prihvatilo na osnovu svjedočenja svjedoka, a ne na osnovu prepoznavanja u sudnici. Pretno vijeće je ustvari zaključilo da "identifikaciju Dragoljuba Kunarca koju je izvršila FWS-95 potkrepljuje i svjedočenje FWS-105."³⁰³ Zbog toga je tvrdnja žalioća neopravdana.

228. Žalilac je optužen samo za odvođenje FWS-95 u ulicu Osmana Đikica br. 16 gdje su je silovali drugi vojnici. Žalilac je oslobođen optužbi za krivično djelo za koje ga je teretila optužnica IT-96-23 zbog činjenice da FWS-95 "nije mogla reći ko ju je tom prilikom izveo iz Partizana".³⁰⁴ Stoga, suprotno tvrdnjama žalioća, Pretno vijeće nije posumnjalo u vjerodostojnost FWS-95. Osim toga, potrebno je napomenuti da ne postoji opšte pravilo o dokazivanju koje bi zabranjivalo djelomično usvajanje izjave svjedoka ako za to postoji opravdan razlog, kao što je ovdje slučaj. Zbog toga je tvrdnja žalioća neutemeljena.

229. Zbog prethodno navedenih razloga i nakon detaljne analize modifikacija u izjavama FWS-95 iz raznih dokaznih predmeta iz spisa i transkripta sudenja, Žalbeno vijeće ne nalazi nijedan razlog za izmjenu zaključaka Pretnog vijeca. Stoga ovu žalbenu osnovu treba odbaciti.

C. Osude po tačkama 9 i 10 - silovanje FWS-87

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Kunarc)

230. Žalilac napominje da je Pretno vijeće pogrešno zaključilo da je u septembru ili oktobru 1992. otišao u "Karamanovu kucu", gdje je na gornjem spratu te kuće silovao FWS-87.

231. Iako optuženi prihvata da je 21. i 22. septembra 1992. bio u Karamanovoj kuci, on tvrdi da je tom prilikom samo razgovarao sa FWS-87 i da sa njom nije imao seksualne odnose. S tim u vezi poziva se na svjedočenje D.B. na sudenju, u kojem se ta svjedokinja, na konkretno

³⁰² *Ibid.*, par. 562 (naglasak dodat).

³⁰³ *Ibid.*, par. 677.

pitanje tužioca, sjetila da je žalioca vidjela samo jednom u Karamanovoj kuci i da je tom prilikom on u dnevnom boravku samo razgovarao s njenom sestrom FWS-87.³⁰⁵ Žalilac dodaje da je sa stanovišta krivicnog prava apsolutno neprihvatljivo da je Pretresno vijeće na osnovu njegovog navodnog "potpunog prezira prema Muslimankama" izvelo zaključak da on nije samo razgovarao sa FWS-87, već da ju je i silovao.³⁰⁶

232. Žalilac se, između ostalog, poziva na činjenicu da FWS-87 nije spomenula njegovo ime u prvoj izjavi koju je dala istražiteljima 19. i 20. januara 1996. iako je u njoj imenovala mnoge koji su je navodno silovali. Međutim, na sudenju je priznala da je 1996., kada je davala tu prvu izjavu, njeno sjećanje bilo bolje nego prilikom njenog svjedočenja u sudnici. Tek u drugoj izjavi koju je dala 4. i 5. maja 1998., FWS-87 je izjavila da ju je žalilac silovao i to samo zato jer je istražitelj postavio sugestivno pitanje. Žalilac smatra da je vjerodostojnost FWS-87 narušena činjenicom da se, iako je tvrdila da ju je on silovao, nije mogla sjetiti koji dio njegovog tijela je bio povrijeđen ili u gipsu.³⁰⁷

(b) Respondent

233. Respondent, kao i Pretresno vijeće, smatra da su nedosljednosti koje žalilac navodi u svojim podnescima minorne i da ne obesnažuju svjedočenje FWS-87 u cjelini.³⁰⁸ On, između ostalog, napominje da je pitanje nedosljednosti FWS-87 u vezi prisustva žalioca u Karamanovoj kuci u prethodnim izjavama riješeno time što je sam žalilac priznao da je u toj kuci boravio 21. i 22. septembra 1992.³⁰⁹ Tužilac napominje da je, kad se uzme u obzir potpuni prezir žalioca prema Muslimankama, Pretresno vijeće sasvim razumno zaključilo da nije vjerovatno da je on sa FWS-87 samo razgovarao. Tužilac smatra da je činjenicu da se FWS-87 nije mogla sjetiti koji je dio tijela žalioca bio u gipsu djelomično moguće objasniti protokom vremena, a djelomično traumom koju je doživjela.³¹⁰

2. Diskusija

234. Žalbeno vijeće smatra da su nedosljednosti na koje je žalilac naišao u iskazima svjedoka minorne s obzirom na podudaranje svjedočenja o njegovom prisustvu u Karamanovoj

³⁰⁴ *Ibid.*, par. 682.

³⁰⁵ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 68.

³⁰⁶ Kunarceva i Kovaceva replika na podnesak respondentata, par. 6.32 i 6.33.

³⁰⁷ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 68.

³⁰⁸ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, paragrafi 6.89 do 6.92.

³⁰⁹ *Ibid.*, par. 6.85 i transkript žalbenog postupka, str. 307.

kuci i osobito priznanje samog optuženog s tim u vezi.³¹¹ U svjetlu datih okolnosti i svjedocenja FWS-87, Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće, na osnovu nepoštovanja žalioaca prema Muslimanima i činjenice da je prethodno silovao svjedokinju, razumno izvelo zaključak da se on nije zadovoljio samo time da s njom razgovara u Karamanovoj kuci.

235. U pogledu nedosljednosti u izjavama FWS-87 danim 1996. i 1998. g. na koje je žalilac ukazao, Žalbeno vijeće napominje da se njene izjave međusobno nadopunjuju i da vjerodostojnost svjedokinje nije dovedena u pitanje time što je žalilac identifikovan u drugoj, a ne u prvoj izjavi.

236. Naposljetku, kad se radi o kolebanju FWS-87 u vezi toga je li žalilac bio ozlijeđen i koji dio tijela mu je bio u gipsu, Žalbeno vijeće primjećuje da je svjedokinja doista izjavila na sudenju da je žalilac bio ozlijeđen, da je nosio gips i da je "negdje imao zavoj".³¹² To što se FWS-87 ne sjeca gdje je tačno bio gips ne može biti dovoljno za razumnu sumnju u činjenicu da ona jeste prepoznala žalioaca.

237. Na osnovu gorenavedenih argumenata, Žalbeno vijeće ne vidi nikakav razlog za izmjenu zaključaka Pretresnog vijeca. Stoga se ova žalbena osnova odbacuje.

D. Osude po tackama 11 i 12 – silovanje i mucenje FWS-183

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Kunarac)

238. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je utvrdilo činjenice na kojima zasniva osudujuću presudu za mučenje i silovanje FWS-183 sredinom jula 1992.

239. On istice da su te činjenice utvrđene na osnovu svjedocenja FWS-183 i FWS-61 koja nisu koherentna i ne podudaraju se u datumu tog događaja.³¹³ Žalilac posebno ukazuje na sljedeću nedosljednost: FWS-183 je izjavila da se događaj kojim se on tereti optužnicom IT-96-23 dogodio sredinom jula, a FWS-61 ga je smjestila "5 do 6 dana" prije nego što je 13. augusta 1992. naputila Focu. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je zaključilo da

---

³¹⁰ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 6.90.

³¹¹ Prvostepena presuda, paragrafi 699 do 703.

³¹² T., str. 1703

³¹³ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 76.

nije nužno dokazati tacan datum kada su ti zlocini pocinjeni, s obzirom na to da je na osnovu svjedocenja utvrdena priroda dogadaja kojim se on tereti,³¹⁴ i dodaje da je takav pristup doveo do odbacivanja ponudenog alibija.³¹⁵

240. Žalilac nadalje navodi da nepodudaranja u izjavama FWS-61 bacaju sumnju na njegovu identifikaciju od strane te svjedokinje. FWS-61 je izjavila na sudenju da prije nego što je dovedena u kucu u kojoj je boravila sa FWS-183 nije nikada srela žalioca (u *Kunarcevom* žalbenom podnesku zvanog *Žaga*).³¹⁶ Između ostalog, FWS-61 je istražiteljima Tužilaštva izjavila da je žalioca identifikovala kad je stigao zato što joj je jedan vojnik kojeg su zvali Tadic rekao da ce grupa vojnika koju predvodi žalilac doci k njoj. FWS-61 je na sudenju ipak priznala da joj Tadic nije pokazao koji od trojice vojnika je žalilac i da ga je prepoznala samo po izrazima poštovanja s kojim su se prema njemu ophodili ostali vojnici.³¹⁷

241. Na kraju žalilac podsjeća da je FWS-61, iako je izjavila da joj je FWS-183 ispricala sve što joj se dogodilo, posvjedocila jedino to da su vojnici prisiljavali FWS-183 da im dodiruje određene dijelove tijela, a ne i da su je silovali, kao što je zaključilo Pretresno vijeće. Po mišljenju žalioca, ta cinjenica govori u prilog tome da FWS-183 nije silovana.

(b) Respondent

242. Respondent napominje da je Pretresno vijeće razmotrilo navodna nepodudaranja u datumima dogadaja i zaključilo da minimalne nedosljednosti u pravilu ne obezvreduju svjedocenje.³¹⁸ Tužilac insistira na cinjenici da je FWS-183 na osnovu poštivanja s kojim su se prema njemu ophodili drugi vojnici koji su bili prisutni u njenom stranu zaključila da im je on šef, što joj je FWS-61 kasnije potvrdila. Konacno, tužilac smatra da argument da je FWS-183 ispricala FWS-61 sve što joj se dogodilo nije uopšte bitan, budući da je FWS-183 identifikovala žalioca kao osobu koja ju je silovala.³¹⁹

³¹⁴ *Ibid.*, par. 59.

³¹⁵ *Ibid.*

³¹⁶ *Ibid.*, par. 76 (podsjećajući na prethodnu izjavu koju je FWS-183 dala 1. aprila 1998.). Vidi takode prvostepenu presudu, par. 340.

³¹⁷ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 76.

³¹⁸ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 6.98.

³¹⁹ *Ibid.*, par. 6.99.

2. Diskusija

243. Nakon što je preispitalo argumente u prilog ovog prigovora, Žalbeno vijeće zaključuje da nepodudaranja u datumima događaja ne upućuju na konkretnu grešku u ocjenjivanju dokaza od strane Pretresnog vijeća. Žalbeno vijeće posebno napominje da je FWS-61 izjavila da su se mučenje i silovanje FWS-183 dogodili krajem jula, a ne u augustu 1992., za razliku od FWS-183 koja ih smješta negdje oko 15. jula 1992. Pretresno vijeće je na osnovu toga s razlogom zaključilo da se taj događaj dogodio u drugoj polovici mjeseca jula. Žalbeno vijeće je već navelo razloge zbog kojih je odbacilo odbranu alibijem koju je optuženi ponudio i neće ih ponavljati prilikom razmatranja svake žalbene osnove. Na osnovu prethodno navedenih razloga, Žalbeno vijeće je zaključilo da je Pretresno vijeće učinilo sve što je moguće i neophodno da bi s najvećom mogućom preciznošću utvrdilo datum zločina koji je bez sumnje počinjen na način opisan u optužnici IT-96-23.

244. U vezi identifikacije žalioca, Žalbeno vijeće smatra da je sasvim razumno što se Pretresno vijeće za identifikaciju žalioca oslonilo na svjedočenja FWS-183 i FWS-61. Iako se Pretresno vijeće nije opširnije zadržalo na tom pitanju, Žalbeno vijeće smatra razumnim, kako je tužilac opravdano naveo, da je FWS-183 na osnovu svojih razgovora sa FWS-61 mogla zaključiti da se radi o žaliocu i da "izricito pokazivanje" od strane vojnika Tadića nije bilo potrebno, suprotno onome što, kako se čini, žalilac želi reći.

245. Naposljetku, Žalbeno vijeće, kao i tužilac, smatra da argument žalioca da svjedočenje FWS-61 dokazuje da je FWS-183 bila samo primorana da dodiruje vojnike, te da nije bila silovana, s obzirom na uvjerljivost svjedočenja FWS-183 nema nikakvu težinu.

246. Žalbeno vijeće smatra da žalilac, u cjelini gledano, nije ukazao ni na kakvu grešku Pretresnog vijeća te da iz gorenavedenih razloga ovu žalbenu osnovu treba odbaciti.

E. Osude po tackama 18 do 20 – silovanje i porobljavanje FWS-186 i FWS-191

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Kunarac)

247. Žalilac smatra 'neprihvatljivim'³²⁰ zaključke Pretresnog vijeca da je 2. augusta 1992. iz kuce u ulici Osmana Đikica br. 16 odveo FWS-191, FWS-186 i J.G. u jednu napuštenu kucu u Trnovacama u kojoj je silovao FWS-191, dok je vojnik DP 6 silovao FWS-186. Da bi dokazao tu tvrdnju, žalilac pokušava osporiti svjedočenje FWS-186 i FWS-191.

248. Žalilac izgleda dovodi u sumnju vjerodostojnost FWS-186 jer ona u svojoj prvoj izjavi, koju je u novembru 1993. dala organima bosanskih vlasti, nije spomenula njegovo ime.³²¹ Žalilac podsjeća da je FWS-186 na sudenju izjavila da tom prilikom nije spomenula njegovo ime jer joj je bilo neugodno govoriti pred trojicom muškaraca, a da je Pretresno vijeće krivo zaključilo da je tako pokušala zaštititi J.G.³²² Žalilac nadalje tvrdi, premda o tome ne iznosi pojedinosti, da je FWS-186 žrtva pritiska jer u drugoj izjavi koju je dala bosanskim vlastima nije priznala da su je silovali.³²³

249. Žalilac tvrdi da svjedočenje FWS-191 protivrjedi svjedočenju drugih svjedoka. On tvrdi da je ona izjavila da je u noci 2. augusta 1992. bila sama u ulici Osmana Đikica br. 16, a zapravo je s ostalim djevojkama dovedena iz škole u Kalinoviku. Međutim, FWS-87, FWS-75, FWS-50 i D.B. su izjavile da su i one bile u kuci, a FWS-87 i FWS-50 su izjavile da ih je žalilac silovao.³²⁴ Žalilac tvrdi da nije znao da je postojala opasnost da FWS-186 i FWS-191 u Trnovacama budu silovane.³²⁵ On se sjeca samo toga da je 3. augusta 1992. odveo FWS-186 i FWS-191 u Miljevinu na sastanak s jednom novinarkom.³²⁶

250. Žalilac, osim toga, tvrdi da su neprihvatljivi zaključci Pretresnog vijeca o silovanju i porobljavanju FWS-191 i FWS-186 tokom šest mjeseci koje su provele u kuci u Trnovacama, jer su te dvije svjedokinje tamo boravile dobrovoljno.³²⁷ Kao dokaz te cinjenice, on navodi da

³²⁰ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 80.

³²¹ *Ibid.* (upućuje na dokazne predmete P212 i P212a).

³²² Prvostepna presuda, par. 721.

³²³ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 80.

³²⁴ *Ibid.*

³²⁵ *Ibid.*, par. 82 (upućuje na paragrafe 727 i 743 prvostepene presude).

³²⁶ *Ibid.*, par. 69.

³²⁷ *Ibid.*, par. 83.

je ishodio propusnice s kojima su FWS-191 i FWS-186 mogle napustiti Trnovace i otici svojim porodicama u Tivat u Crnoj Gori,³²⁸ ali su te dvije svjedokinje odbile da idu.³²⁹ Osim toga, on tvrdi da su FWS-186 i FWS-191 obje potvrdile da su se slobodno mogle kretati unutar i oko kuće i da su mogle odlaziti kod susjeda.

251. Žalilac negira da je FWS-191 bila njegova privatna svojina. On insistira na činjenici da je ona na sudenju izjavila da ju je žalilac zaštitio sprijecivši da je siluje pijani vojnik koji je ponudio novac da bude s njom.³³⁰ On nadalje tvrdi da nije imao nikakvu ulogu u držanju FWS-191 u kući u Trnovacama jer je kuća pripadala vojniku DP 6.³³¹ On tvrdi da je FWS-191 zamolila DP 6 da joj dozvoli da ostane u kući i da joj je DP 6 ponudio "zaštitu",³³² objašnjavajući joj da će, ako napusti kuću, nju i FWS-186 "silovati drugi".³³³

(b) Respondent

252. Što se tice nepodudaranja u izjavama FWS-186 i FWS-191, tužilac ponavlja da je taj argument već razmatran na sudenju i da je Pretresno vijeće s razlogom zaključilo da je identifikacija žalioca od strane FWS-186 pouzdana, a da su navodna nepodudaranja u svakom slučaju minorna.

253. Za zločin porobljavanja tužilac navodi da je Pretresno vijeće otkrilo citav niz djela i propusta koji pokazuju da je žalilac nad osobom FWS-186 koristio ovlasti koje proizlaze iz prava vlasništva, i na osnovu toga utvrdilo da su prisutni svi elementi tog zločina.³³⁴ Tužilac tvrdi da žalilac samo ponavlja dokaze odbrane koji su u prvostepenom postupku odbačeni i da nije pokazao u čemu bi zaključci Pretresnog vijeća bili pogrešni, a niti da jesu pogrešni.³³⁵ Tužilac ne smatra da je zaključak Pretresnog vijeća da je žalilac drugim muškarcima zabranio da siluju FWS-191 u bilo kom pogledu kontradiktoran. On tvrdi da ta činjenica prije upućuje na stepen kontrole i vlasništva koji je saobrazan sa uslovima porobljavanja.³³⁶

³²⁸ Transkript žalbenog postupka, str. 134 i 135.

³²⁹ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 86.

³³⁰ *Ibid.*, par. 87 (citirano iz T., str. 2972).

³³¹ Kunarceva i Kovaceva replika na podnesak respondenta, str. 6.39.

³³² Kunarcev žalbeni podnesak, par. 89.

³³³ Transkript žalbenog postupka, str. 134.

³³⁴ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, paragrafi 6.111 i 6.112.

³³⁵ *Ibid.*, par. 6.119 i transkript žalbenog postupka, str. 313 i 314.

³³⁶ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 6.105.

2. Diskusija

254. Po pitanju navodnih nepodudaranja, Pretresno vijeće je na osnovu svjedočenja FWS-186 na sudenju, koje je potvrdila FWS-191, zaključilo da su te dvije svjedokinje bile zatocene u kući u Trnovacama pet do šest mjeseci. U toku citavog tog razdoblja, DP 6 je opetovano silovao FWS-186, a žalilac je silovao FWS-191 tokom dva mjeseca. Žalilac je skrenuo pažnju sudija na izvjesna neznatna odstupanja u izjavama FWS-186 ali je, između ostalog, prihvatio da je činjenica da ona u prvoj izjavi nije spomenula njegovo ime opravdana. Ta neznatna odstupanja ne bacaju apsolutno nikakvu sumnju na njeno svjedočenje, pa stoga ni na zaključke Pretresnog vijeća. Upravo suprotno, s obzirom da ta neznatna odstupanja treba pripisati nemogućnosti da se u različitim momentima sjeti svega na isti način, njih treba smatrati prije znakom pouzdanosti izjava u kojima se ona nalaze. Žalbeno vijeće na osnovu navedenih argumenata ne nalazi nikakvu grešku u ocjeni dokaza koju je dalo Pretresno vijeće.

255. Na kraju, u pogledu zločina porobljavanja Pretresno vijeće je zaključilo da žene koje su držane u Trnovacama "nisu mogle ici kud žele, čak i kad su im u jednom trenutku dali ključeve od kuće."³³⁷ Obrazlažući taj zaključak, Pretresno vijeće prihvata činjenicu da djevojke, kako kaže FWS-191, "nisu imale kuda ici, jer nije postojalo nijedno mjesto gdje bi se mogle sakriti od Dragoljuba Kunarca i DP 6, čak i da su pokušale napustiti kuću."³³⁸ Na osnovu svjedočenja žrtava koja to potvrđuju, te datih okolnosti u kojima su srpski vojnici imali apsolutnu kontrolu nad opštinom Foca i njenim stanovnicima, Žalbeno vijeće smatra da su zaključci Pretresnog vijeća u potpunosti razumni. Iz tih razloga, ta se žalbena osnova odbacuje.

F. Zaključak

256. Zbog svih gorenavedenih razloga Žalbeno vijeće odbacuje žalbu žalioca Kunarca na zaključke Pretresnog vijeća.

---

³³⁷ Prvostepena presuda, par. 740.

³³⁸ *Ibid.*

IX. NAVODI O POGREŠNO UTVRĐENOM CINJENICNOM STANJU (RADOMIR KOVAC)

A. Identifikacija

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Kovac)

257. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada se oslonilo na svjedočenje FWS-75 da bi zaključilo da je sudjelovao u borbama koje su se 3. jula 1992. odvijale kod Mješaje i Trošnja.³³⁹ Žalilac navodi da u načinu na koji ga je FWS-75 opisivala u svojim izjavama ima kontradikcija.³⁴⁰ Uz to dodaje da ga je zbog uslova slabe vidljivosti koji su vladali 3. jula 1992. kao i zbog cinjenice da ga FWS-75 nije poznavala prije sukoba ona teško mogla prepoznati na licu mjesta, te sugerije da je svjedokinja zapravo vidjela njegovog brata.³⁴¹ Žalilac naglašava da nije sudjelovao u borbama 3. jula 1992. zato što je od 25. juna do 5. jula 1992. bio na bolovanju, što je potvrdio svjedok DV, a ti podaci postoje i u evidencijskoj knjizi koju je predocila odbrana.³⁴²

(b) Respondent

258. Što se tice sudjelovanja žalioaca u oružanom sukobu, respondent tvrdi da je Pretresno vijeće imalo razloga zaključiti da je žalilac od 17. aprila 1992. aktivno sudjelovao u oružanom sukobu u opštini Foca.³⁴³

259. U vezi sa vjerodostojnošću identifikacije žalioaca koju je dala FWS-75, respondent smatra da Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je prihvatilo to svjedočenje budući da je ono bilo nedvosmisleno i da se temeljilo na detaljnom opisu izgleda žalioaca.³⁴⁴ Respondent nadalje tvrdi da drugi dokazi potkrepljuju svjedočenje FWS-75³⁴⁵ i pokazuju da je žalilac sudjelovao u borbenim dejstvima u okolici Mješaje i Trošnja,³⁴⁶ dok s druge strane nema dokaza u prilog

³³⁹ Kovacev žalbeni podnesak, par. 57.

³⁴⁰ *Ibid.*

³⁴¹ *Ibid.*

³⁴² *Ibid.*, par. 58.

³⁴³ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 5.3 i 5.4.

³⁴⁴ *Ibid.*, par. 5.10.

³⁴⁵ *Ibid.*, par. 5.5.

³⁴⁶ *Ibid.*, par. 5.4.

tvrdnji žalioaca da je u predmetno vrijeme bio ozlijeđen i na bolovanju buduci da svjedocenje svjedoka DV ne potvrđuje tu tvrdnju.³⁴⁷

2. Diskusija

260. Osuđujuće presude izrečene žalioacu u ovom predmetu zasnivaju se na djelima koja je on počinio nad civilima, ženama koje su od otprilike 31. oktobra 1992. držane u njegovom stanu. Žalilac dovodi u pitanje vjerodostojnost iskaza FWS-75 u vezi sa njegovim sudjelovanjem u oružanom sukobu koji je izbio 3. jula 1992. Nijedna od konstatacija Pretresnog vijeća ne odnosi se na krivicu žalioaca za djela počinjena u sukobu od 3. jula 1992. Što se tice osuda izrečenih žalioacu, ova osnova za žalbu malo je relevantna, osim što eventualno može pokazati da je žalilac poznao kontekst u kojem su počinjena njegova djela protiv žrtava. Međutim, s tim u vezi postoje mnogobrojni drugi dokazi.³⁴⁸ Što se, pak, pouzdanosti svjedočenja FWS-75 tice, Žalbeno vijeće se slaže s argumentima respondenta i prihvata ih u ovoj diskusiji. Ova osnova za žalbu se odbacuje.

B. Okolnosti u stanu Radomira Kovaca

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Kovac)

261. Žalilac smatra da je Pretresno vijeće pogriješilo kada nije u obzir uzelo dokaze u vezi sa *nacinom* na koji su FWS-75, FWS-87, A.S. i A.B. za vrijeme boravka u njegovom stanu navodno bile podvrgnute silovanju i degradirajućem i ponižavajućem postupanju, pri čemu su katkada bile udarane i izložene prijetnjama.³⁴⁹ Žalilac navodi da je FWS-75 jednom ošamarena, no da je do toga došlo zato što ju je zatekao pijanu, a ne zbog nekog drugog razloga.³⁵⁰ On navodi da su djevojke odvedene u njegov stan zbog toga što u Miljevini, gdje su ranije živjele, više nisu vladali normalni uslovi za život.³⁵¹ Takođe tvrdi da nije dokazano van razumne sumnje, kako je to zaključilo Pretresno vijeće, da je on potpuno ignorisao potrebu djevojaka za hranom i higijenskim potrepštinama, te da su one katkada bile ostavljene bez

³⁴⁷ *Ibid.*, par. 5.6.

³⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 586. Vidi takođe par. 569.

³⁴⁹ Kovacev žalbeni podnesak, par. 59.

³⁵⁰ *Ibid.*

³⁵¹ *Ibid.*, par. 60.

hrane.³⁵² Žalilac tvrdi da su djevojke imale pristup cijelom stanu,³⁵³ da su mogle gledati televiziju i služiti se video-rekorderom,³⁵⁴ da su mogle kuhati i jesti zajedno sa njim i Jagošem Kosticem³⁵⁵ i da su izlazile u kafice u gradu.³⁵⁶

(b) Respondent

262. Respondent smatra da je Pretresno vijeće na temelju dokaza predocenih tokom suđenja moglo osnovano zaključiti da su FWS-75, FWS-87, A.S. i A.B. bile zatocene u stanu žalioca i podvrgnute napadima i silovanju.³⁵⁷ Respondent tvrdi da žalilac nije precizirao neku grešku Pretresnog vijeća, nego je samo ponovio odbranu koju je već iznio tokom suđenja.³⁵⁸ Prema mišljenju respondenta, činjenica da je Pretresno vijeće odlučilo vjerovati jednim svjedocima, a drugima ne, sama po sebi ne predstavlja grešku u utvrđivanju činjenicnog stanja.³⁵⁹ Osim toga, zaključci Pretresnog vijeća u vezi s uslovima u stanu žalioca i zlostavljanjem kojemu su djevojke tamo bile podvrgnute tvrdnju žalioca da je on djelovao dobronamjerno čine neuvjerljivom.³⁶⁰ Respondent uz to istice da je Pretresno vijeće zaključilo da su FWS-75 u nekim prilikama šamarali zato što je odbijala polne odnose, a jednom su je i istukli zato što je popila pice.³⁶¹

2. Diskusija

263. Žalbeno vijeće primjećuje da je Pretresno vijeće tokom suđenja razmotrilo dokaze koje je žalilac iznio u svoju odbranu.³⁶² Osim toga, Pretresno vijeće se detaljno pozabavilo okolnostima u stanu žalioca,³⁶³ a osobito određenim prilikama kada su žrtve zlostavljane.³⁶⁴ Dokazi koje je prihvatilo Pretresno vijeće daju detaljan opis načina na koji su žrtve živjele u stanu žalioca i na koji su način bile fizički ponižavane. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće svoje relevantne nalaze pažljivo razmotrilo i da je u presudi iznijelo tačne zaključke. Ova osnova za žalbu je očigledno neutemeljena i stoga se odbacuje.

³⁵² *Ibid.*, par. 63 i 64; transkript žalbenog postupka, str. 171 i 172.

³⁵³ Kovacev žalbeni podnesak, par. 65.

³⁵⁴ *Ibid.*, par. 66.

³⁵⁵ *Ibid.*, par. 68 i 69.

³⁵⁶ *Ibid.*, par. 71.

³⁵⁷ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 5.16.

³⁵⁸ *Ibid.*, par. 5.12.

³⁵⁹ *Ibid.*

³⁶⁰ *Ibid.*, par. 5.14. Vidi takode par. 5.20 i 5.21.

³⁶¹ *Ibid.*, 5.15.

³⁶² Prvostepena presuda, par. 151 do 157.

C. Krivična djela počinjena protiv FWS-75 i A.B.

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Kovac)

264. Žalilac tvrdi da je nužno s većom preciznošću utvrditi vrijeme i mjesto počinjenja krivičnih djela kako bi ga se moglo za njih proglasiti krivim.³⁶⁵ On u pitanje dovodi pouzdanost iskaza FWS-75 u vezi s vremenom određenih incidenata i činjenicom da drugi svjedoci nisu potkrijepili njeno svjedočenje.³⁶⁶ Uz to, žalilac upozorava i na protivrječja u njenom svjedočenju.³⁶⁷

(b) Respondent

265. Što se tice navoda da je potrebna veća preciznost, respondent tvrdi da je, s obzirom na traumatska iskustva FWS-75 i A.B.³⁶⁸ i s obzirom na to da one nisu imale razloga da posebno pamte neke dane, a ni nacina da prate datume,³⁶⁹ Pretresno vijeće bilo u pravu kada je prihvatilo niz *približnih* datuma koje je tužilac naveo u optužnici IT-96-23.³⁷⁰ Respondent navodi da nikada nije niti tvrdio da je riječ o *tacnim* datumima.³⁷¹ I konačno, respondent smatra da to što nisu bile u stanju da navedu tačan ili tačne datume događaja ni na koji način ne umanjuje kredibilitet FWS-75 i A.B.,³⁷² a niti nanosi štetu žalioocu.³⁷³

266. Što se, pak, kredibiliteta FWS-75 tice, respondent smatra da je Pretresno vijeće, s obzirom na težinu svjedočenja FWS-75, FWS-87 i A.S., koja se međusobno u svim svojim bitnim aspektima potkrepljuju, imalo pravo kada je došlo do svojih zaključaka.³⁷⁴ S tim u vezi respondent podsjeća da je A.B. povjerala FWS-75 da ju je žalilac silovao,³⁷⁵ te da je i FWS-87

³⁶³ *Ibid.*, par. 750 do 752.

³⁶⁴ *Ibid.*, par 757 do 759, 761 do 765, kao i 772 i 773.

³⁶⁵ Vidi Kovacev žalbeni podnesak, par. 73, u kojem se na osnovi svjedočenja vrše neki vremenski proracuni na osnovu kojih žalilac zaključuje da je nemoguće da je on počinio određena djela.

³⁶⁶ Transkript žalbenog postupka, str. 174 i 175, kao i 186.

³⁶⁷ Kovacev žalbeni podnesak, par. 73 do 76 i transkript žalbenog postupka, str. 174.

³⁶⁸ Jedinostveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 5.36.

³⁶⁹ *Ibid.*, par. 5.33.

³⁷⁰ *Ibid.*, par. 5.32.

³⁷¹ *Ibid.*, par. 5.30.

³⁷² *Ibid.*, par. 5.28, 5.33 i 5.36.

³⁷³ *Ibid.*, par. 5.29, 5.34 i 5.35.

³⁷⁴ *Ibid.*, par. 5.39 i 5.57. Respondent, međutim, primjećuje da ne postoji pravni uslov prema kojem bi svjedočenje samo jednog svjedoka u vezi s nekom pravno relevantnom činjenicom moralo biti potkrijepljeno da bi bilo prihvaćeno kao dokaz: par. 5.58.

³⁷⁵ *Ibid.*, par. 5.44.

posvjedocila kako je bilo ocigledno da je A.B. trpjela od štetnih posljedica uslijed zlostavljanja kojima je bila izvrgnuta.³⁷⁶ Respondent uz to još dodaje da je FWS-75 bila oprezan svjedok koji nije pretjerivao.³⁷⁷

2. Diskusija

267. U odnosu na navodni nedostatak preciznosti, Žalbena vijeće smatra da prvostepena presuda nije neodređena u pogledu glavnog mjesta na kojem je žalilac pocinio krivicna djela protiv žrtava - riječ je, naime, o njegovom stanu. Što se datuma pocinjenja tih krivicnih djela tice, Pretresno vijeće je ustanovilo da su FWS-75 i A.B. bile "zatocene u stanu Radomira Kovaca otprilike jednu sedmicu, i to negdje od kraja oktobra ili pocetka novembra 1992.",³⁷⁸ dok su FWS-87 i A.S. tamo bile oko cetiri mjeseca, od "31. oktobra 1992. ili približno tog datuma".³⁷⁹ U vezi s onim što su pretrpjele FWS-75 i A.B., ustanovljeno je da ih je žalilac silovao, da je dopuštao drugim vojnicima da dolaze u njegov stan kako bi ih tamo silovali, te da ih je prepuštao drugim vojnicima, znajući pritom da će biti silovane.³⁸⁰ Što se pak patnji FWS-87 i A.S. tice, Pretresno vijeće je zakljucilo da su te žrtve višekratno silovane tokom cetiri predmetna mjeseca.³⁸¹ S obzirom na trajnu, odnosno repetitivnu prirodu krivicnih djela što ih je žalilac pocinio nad cetiri žene pod svojom kontrolom, potpuno je razumljivo da se žrtve ne mogu sjetiti tacnog datuma svakog incidenta. Na primjer, u vezi sa FWS-87 i A.S., Pretresno vijeće je prihvatilo da je žalilac prvospomenutu žrtvu silovao "skoro svake noci koju bi proveo u stanu", a da je Kostic, s kojim je žalilac dijelio stan, "stalno silovao A.S.".³⁸² Detaljnije zakljucivanje se ne može očekivati. Prva osnova se odbacuje.

268. Što se svjedenja koja se medusobno potkrepljuju tice, Žalbena vijeće podsjeća da prema uvriježenoj sudskoj praksi takva vrsta potkrepe nije nužna i da ona utjece samo na težinu koja se pridaje dokazima. S tim u vezi Žalbena vijeće primjećuje da se žalilac usredotocio osobito na dva incidenta. Kao prvo, FWS-75 i A.B. vracene su u jednom trenutku u stan žalioaca prije no što ih je žalilac predao drugim vojnicima. Kao drugo, u to vrijeme žalilac je bio u svom stanu.

³⁷⁶ *Ibid.*, par. 5.45.

³⁷⁷ *Ibid.*, par. 5.49.

³⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 759.

³⁷⁹ *Ibid.*, par. 760 i 765.

³⁸⁰ *Ibid.*, par. 759.

³⁸¹ *Ibid.*, par. 760 i 765.

³⁸² *Ibid.*, par. 761.

269. Žalilac tvrdi da je prvi incident završio vraćanjem žrtava, i to najranije 22. ili 23. decembra 1992. To je u suprotnosti sa zaključkom Pretresnog vijeća da se to dogodilo između prve i druge sedmice u decembru 1992. Ova tvrdnja žalioca zasniva se na pogrešnom racunanju:³⁸³ prema njegovim riječima, od 16. novembra 1992. žrtve su u stanu u blizini Pod Masale boravile tokom sedam do deset dana, što bi značilo do potkraj novembra 1992., a ne do nekog trenutka definisanog kao "najranije 22. decembra 1992.", kako to navodi žalilac.³⁸⁴ Ta greška u racunanju obesnažuje isto tako i navodni alibi, prema kojem je žalilac bio prisutan u svom stanu samo do 19. decembra 1992.

270. Uz to, Žalbeno vijeće smatra da je respondentov argument s tim u vezi uvjerljiv i prihvata ga u ovoj diskusiji.

271. Zbog gorenavedenih razloga Žalbeno vijeće odbacuje ovu osnovu za žalbu.

D. Krivicna djela protiv FWS-87 i A.S.

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Kovac)

272. Žalilac u pitanje dovodi vjerodostojnost svjedočenja FWS-95. Prema njegovim riječima, Pretresno vijeće nije smjelo prihvatiti njen iskaz budući da se ona nije mogla sjetiti mjesta gdje je silovana, pa čak niti nekih od počinilaca.³⁸⁵ Žalilac dovodi u sumnju i kredibilitet drugih svjedokinja zbog njihove mladosti i činjenice da su te osobe preživjele traumatske događaje.³⁸⁶ On tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je odbacilo njegov navod o tome da je on bio u obostrano uzvraćenoj emotivnoj vezi sa FWS-87.³⁸⁷ U vezi s okolnostima u svom stanu, žalilac iznosi argumente slične onima koje je iznio u odnosu na krivična djela počinjena protiv FWS-75 i A.B., odnosno tvrdi da su žrtve uživale slobodu kretanja, da su imale dovoljno hrane i da su higijenski uslovi bili normalni.³⁸⁸ Žalilac navodi da

³⁸³ Kovacev žalbeni podnesak, par. 73.

³⁸⁴ *Ibid.*

³⁸⁵ *Ibid.*, par. 79.

³⁸⁶ *Ibid.*, par. 80. Žalilac Kovac pronalazi protivrječnosti u svjedočenju FWS-87, koja se odnose na konkretne dijelove transkripta, gdje je ona na ista pitanja, ovisno o tome koja ih je strana postavila, odgovarala sa 'Ne' odnosno 'Ne znam'.

³⁸⁷ *Ibid.*, par. 83.

³⁸⁸ *Ibid.*, par. 85 do 87.

je Pretresno vijeće pogriješilo kada nije zahtijevalo da dokazi za optužbe u vezi sa silovanjem budu potkrijepljeni drugim svjedočenjima.³⁸⁹

(b) Respondent

273. Respondent smatra da je Pretresno vijeće opravdano prihvatilo svjedočenje FWS-95 i drugih svjedoka, kao i odbacilo svjedočenje vještaka odbrane u vezi sa silovanjem.³⁹⁰ Prema mišljenju respondenta, isključivo je na presuditelju o činjenicama da procijeni koliku težinu, ako uopšte, treba pridati svjedočenju vještaka, tako da žalilac nije identifikovao nikakvu grešku koju je eventualno pocinilo Pretresno vijeće.³⁹¹

274. Što se tice navodne veze između žalioaca i FWS-87, respondent smatra da je Pretresno vijeće imalo svu slobodu da odbaci tu neosnovanu tvrdnju³⁹² i da na temelju dokaza izvedenih tokom postupka zaključi da se gorepomenuta veza u stvarnosti zasnivala na surovom oportunističkom, zlostavljanju i dominaciji.³⁹³

275. Prema respondentu, Pretresno vijeće je vrlo osnovano zaključilo da se FWS-87 i A.S. nisu mogle slobodno kretati.³⁹⁴ U prilog toj tvrdnji respondent podsjeća na svjedočenja tokom postupka, prema kojima su gorenavedene svjedokinje mogle napustiti zaključani stan samo u pratnji žalioaca i/ili njegovog ortaka Kostica,³⁹⁵ a prilikom odlazaka u kafice ili barove bile su prisiljavane da nose šešire i druge stvari na kojima su bile oznake srpske vojske.³⁹⁶

276. Što se tice pitanja potkrepe dokaza, respondent smatra da je Pretresno vijeće postupilo u skladu sa pravilom 96 Pravilnika kada je bez potkrepe prihvatilo iskaz FWS-87 i A.S. da je pocinjeno seksualno nasilje.³⁹⁷

277. Respondent na kraju podsjeća da žalbeni postupak nije sudenje *de novo* i da žalilac nije pokazao da je Pretresno vijeće pogriješilo u vršenju svojih diskrecionih ovlasti.³⁹⁸ Respondent tvrdi da se o svim činjenicama koje žalilac osporava raspravljalo na sudenju i da je o njima

³⁸⁹ *Ibid.*, par. 79.

³⁹⁰ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 5.69 do 5.72.

³⁹¹ *Ibid.*, par. 5.72.

³⁹² *Ibid.*, par. 5.77 i 5.82.

³⁹³ *Ibid.*, par. 5.82; transkript žalbenog postupka, str. 303.

³⁹⁴ *Ibid.*, par. 5.83 i 5.86.

³⁹⁵ *Ibid.*, par. 5.20; transkript žalbenog postupka, str. 257.

³⁹⁶ *Ibid.*, par. 5.22.

³⁹⁷ *Ibid.*, par. 5.66 i 5.67.

³⁹⁸ *Ibid.*, par. 5.85.

donesen sud, te da nisu predoceni valjani razlozi koji bi bili opravdanje za preispitivanje zaključaka Pretresnog vijeća u žalbenom postupku. Osim toga, nije pokazano niti da je Pretresno vijeće nije postupalo na razuman način prilikom ocjenjivanja iskaza svjedoka i donošenja svojih činjeničnih zaključaka.³⁹⁹

2. Diskusija

278. Što se tice tvrdnje žalioaca da svjedocenje FWS-95 nije pouzdano, Žalbeno vijeće primjećuje da žalilac nije proglašen krivim ni za koje od djela pocinjenih nad FWS-95.

279. U vezi s uticajem dobi i stepena patnje na kredibilitet svjedoka, Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće jasno navelo da je svjesno tog aspekta ovog predmeta.⁴⁰⁰ Pretresno vijeće nije spustilo svoje kriterije ispod standarda "dokaza van razumne sumnje". Žalilac nije pokazao da je Pretresno vijeće učinilo bilo kakvu grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja time što je prihvatilo svjedocenje traumatizovanih mladih žrtava.

280. Što se pak navodnog odnosa između žalioaca i FWS-87 tice, Žalbeno vijeće prihvata uvjerljivu i iscrpnu konstataciju Pretresnog vijeća, prema kojoj "odnos između FWS-87 i Kovaca nije pocivao na ljubavi, kako sugerije odbrana, već na surovom oportunističkom s Kovaceve strane, stalnim zlostavljanjima i dominacijom nad djevojkom koja je u to vrijeme imala samo petnaestak godina".⁴⁰¹

281. U vezi sa potkrepom putem drugih dokaza Žalbeno vijeće smatra da je u skladu sa pravilom 96 Pravilnika Pretresno vijeće imalo osnova da ne zahtijeva potkrepu svjedocenja žrtava silovanja. Pretresno vijeće, dakle, s tim u vezi nije učinilo grešku i bilo je potpuno svjesno inherentnih problema koje presuditelju postavljaju odluke donesene isključivo na temelju svjedocenja žrtava.

282. Iz tih razloga ova se osnova za žalbu odbacuje.

³⁹⁹ *Ibid.*, par. 5.86.

⁴⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 564 i 566.

⁴⁰¹ *Ibid.*, par. 762.

E. Povreda licnog dostojanstva

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Kovac)

283. Žalilac osporava konstatacije Pretresnog vijeca u vezi s incidentima kada su žrtve bile prisiljene da plešu nage, tvrdeći da je incidenta takve vrste bilo više i da su ih žrtve pobrkale.⁴⁰² Žalilac uz to istice navodne protivrječnosti u svjedočenjima u vezi sa vremenom incidenta za koje je proglašen krivim, u vezi sa mjestom (gdje je tačno u stanu došlo do tih incidenta), kao i u vezi sa detaljima incidenta (vrsta stola na kojoj su žrtve plesale).⁴⁰³

(b) Respondent

284. Respondent tvrdi da je, generalno gledano, Pretresno vijeće imalo potpunu slobodu da donese zaključke koje je izvelo u odnosu na incident kada su žrtve morale plesati nage.⁴⁰⁴ Respondent konkretno tvrdi da protivrječnosti i nedosljednosti u iskazima svjedoka nisu toliko važne da bi potkopale njihov kredibilitet.⁴⁰⁵ Respondent nadalje tvrdi da je Pretresno vijeće te proturječnosti i nedosljednosti uzelo u obzir prilikom ocjene dokaza i donošenja svojih zaključaka.⁴⁰⁶

2. Diskusija

285. Nakon detaljnog razmatranja stavova strana, Žalbeno vijeće prihvata i usvaja argument koji je respondent iznio u svom odgovoru po ovoj žalbenoj osnovi. Žalbeno vijeće je uvjerenom da Pretresno vijeće u tom pogledu nije pocinilo grešku. Ova žalbena osnova se odbacuje.

⁴⁰² Kovacev žalbeni podnesak, par. 90 i 91.

⁴⁰³ *Ibid.*, par. 93 i 94.

⁴⁰⁴ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 5.156.

⁴⁰⁵ *Ibid.*, par. 5.157.

⁴⁰⁶ *Ibid.*, par. 5.156.

F. Prodaja FWS-87 i A.S.

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Kovac)

286. Žalilac Kovac istice da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zaključilo da je izvršena prodaja žrtava, i to stoga što su iskazi bili nepodudarni u pogledu cijene po kojoj su žrtve prodane⁴⁰⁷ i zbog protivrječnosti između izjava FWS-87 i A.S. i njihovih iskaza tokom suđenja.⁴⁰⁸ Žalilac uz to tvrdi da je zbog nekih pojedinosti vrlo malo vjerojatno da je prodaje, onako kako ju je opisalo Pretresno vijeće, uopšte bilo.⁴⁰⁹

(b) Respondent

287. Respondent smatra da Pretresno vijeće nije učinilo grešku kada je konstatovalo da je žalilac prodao FWS-87 i A.S. Po mišljenju respondenta, navodne razlike koje su se pojavile u iskazima gorepomenutih svjedoka nevažne su i ne utiču na njihov kredibilitet.⁴¹⁰ Respondent takode istice da su žaliocevi prigovori beznacajni i da ne daju dovoljnu osnovu za osporavanje nalaza Pretresnog vijeća.⁴¹¹

2. Diskusija

288. Žalilac nije pokazao vezu između navodne greške i njemu izrečenih osudjućih presuda. Ova žalbena osnova se odbacuje, budući da je očigledno neosnovana.

G. Osude za silovanje

289. Što se tiče nastojanja žalioaca da pokaže da je pogrešno utvrđeno činjenično stanje u vezi s korištenjem sile prilikom pocinjenja silovanja, odgovor na njegove argumente može se pronaći u definiciji silovanja koju je Žalbeno vijeće potvrdilo gore u tekstu, u dijelu B poglavlja V.

⁴⁰⁷ Kovacev žalbeni podnesak, par. 96.

⁴⁰⁸ *Ibid.*, par. 97 do 102.

⁴⁰⁹ *Ibid.*, par. 103.

⁴¹⁰ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 5.89.

⁴¹¹ *Ibid.*, par. 5.90.

H. Zaključak

290. Iz gorenavedenih razloga žalba žalioaca Kovaca na činjenične nalaze se odbacuje.

X. NAVODI O POGREŠNO UTVRĐENOM CINJENICNOM STANJU (ZORAN VUKOVIC)

A. Navodni propusti u optužnici IT-96-23/1

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Vukovic)

291. Po žaliocevom mišljenju Pretresno vijeće nije moglo donijeti nikakve zaključke na osnovu incidenata koji slijede buduci da ni jedan od njih nije naveden u optužnici IT-96-23/1 niti je na osnovu ijednog od tih incidenata proglašen krivim.⁴¹² On tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je incident silovanja FWS-50 oralnom penetracijom u Buk Bijeloj 3. jula 1992. i svjedočenje FWS-75 o tome kako je istoga dana žalilac njenog amidžu/daidžu odveo oblivenog krvlju koristilo kao dokaze za njegovo učestvovanje u napadu na civilno stanovništvo Foče.⁴¹³ Žalilac nadalje tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad se za njegovu identifikaciju⁴¹⁴ oslonilo na svjedočenje FWS-75 da ju je silovao, buduci da na osnovu tog incidenta nije proglašen krivim.⁴¹⁵

292. Žalilac dodaje da je za te navodne dodatne incidente saznao tek na sudenju te da zbog toga nije imao priliku da se pripremi za odbranu u vezi s tim optužbama.⁴¹⁶

(b) Respondent

293. Respondent prije svega tvrdi je onog trenutka kad su prihvacena svjedočenja FWS-50 i FWS-75 Pretresno vijeće imalo sve osnove da se njima posluži kako bi dokazalo da je žalilac znao za rasprostranjeni ili sistematski napad protiv civilnog stanovništva i da ga identifikuje. On tvrdi da je njegova obaveza da u optužnici na dovoljno detaljan način izloži osnovne činjenice predmeta, ali ne i da iznese sve svoje dokaze.⁴¹⁷

⁴¹² Transkript žalbenog postupka, T., str. 199.

⁴¹³ Prvostepena presuda, par. 589 i 591.

⁴¹⁴ *Ibid.*, par. 789.

⁴¹⁵ Vukovicev žalbeni podnesak, par. 131.

⁴¹⁶ *Ibid.*

⁴¹⁷ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 2.15 i 2.48, u kojem se citira prvostepena presuda, par. 589, 789 i 796.

294. Respondent zatim navodi da su izjave FWS-50 i FWS-75 bile dostavljene žalioocu prije svjedocenja tih svjedokinja⁴¹⁸ i da je on bio pravovremeno obaviješten memorandumom koji su sastavili istražitelji Tužilaštva. Tužilac navodi da je FWS-50 svjedocila u okviru glavnog izvođenja dokaza optužbe, da ju je žalilac unakrsno ispitao i da se nije usprotivio prihvatanju tog svjedocenja.⁴¹⁹

2. Diskusija

295. Pretresno vijeće je konstatovalo da je žalilac 3. jula 1992. u Buk Bijeloj oralnom penetracijom silovao FWS-50,⁴²⁰ a prihvatilo je i svjedocenje FWS-75 da je tom prilikom žalilac odveo njenog amidžu/daidžu oblivenog krvlju. Ove konstatacije su poslužile tome da se pokaže da je žalilac znao za napad na civilno stanovništvo, što je jedan od uslova koji mora biti zadovoljen da bi se optuženog proglasilo krivim za zločine protiv covjecnosti. Pretresno vijeće je takode, u svrhu identifikacije, prihvatilo svjedocenje FWS-75 da ju je žalilac silovao oralnom penetracijom u stanu žaliooca Kovaca.⁴²¹

296. U drugostepenoj presudi u predmetu *Kupreškic* Žalbena vijeće je iznijelo sljedeću konstataciju u vezi sa obavezom koju tužilac ima prema članu 18(4) Statuta i pravilu 47(C) Pravilnika o postupku i dokazima da u optužnici sažeto navede cinjenice predmeta i krivicna djela za koja se optuženi tereti:⁴²²

U sudskoj praksi Medunarodnog suda, to znaci obavezu Tužilaštva da navede pravno relevantne cinjenice na kojima se temelje optužbe u optužnici, ali ne i dokaze kojima ce se te pravno relevantne cinjenice dokazati. Zbog toga je, da bi optužnica bila dovoljno precizna, veoma važno da se na dovoljno detaljan nacin iznesu pravno relevantne cinjenice na osnovu kojih se optuženi tereti kako bi se optuženog jasno obavijestilo o optužbama protiv njega i kako bi on mogao pripremiti svoju odbranu.

297. Žalbena vijeće konstatuje da se u ovom predmetu svjedocenja FWS-50 i FWS-75 nisu odnosila na "pravno relevantne cinjenice na kojima se temelje optužbe iz optužnice", koje su svakako morale biti navedene u optužnici IT-96-23/1. Nadalje, ove utvrđene cinjenice nisu poslužile kao osnova za proglašenje krivice, nego su naprosto omogućile da se na osnovu njih dokažu pravno relevantne cinjenice za koje se optuženi tereti u optužnici. Prema tome Žalbena

⁴¹⁸ Transkript žalbenog postupka, str. 286-287.

⁴¹⁹ *Ibid.*

⁴²⁰ Prvostepena presuda, par. 589.

⁴²¹ *Ibid.*, par 789.

⁴²² Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškic*, par. 88.

vijeće, oslanjajući se na vlastitu praksu, smatra da Pretresno vijeće nije pogriješilo kad je te činjenice tretiralo kao dokaze.

298. Što se tice navoda o tome da je optuženom bilo onemogućeno da pripremi odbranu, Žalbeno vijeće konstatuje da on nije iznio nijednu grešku u primjeni odredbi Pravilnika vezanih za objelodanjivanje i postupanje s dokazima na sudenju, koja bi opravdala preispitivanje odluka Pretresnog vijeća.

299. Zbog gorenavedenog, Žalbeno vijeće ne nalazi nikakvu grešku u načinu na koji je Pretresno vijeće ocijenilo dokaze. Ova žalbena osnova se zato mora odbaciti.

B. Silovanje FWS-50

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Vukovic)

300. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo u ocjeni svjedocenja FWS-50 i da, prema tome, optužbe koje se odnose na silovanje i mucenje te svjedokinje u jednom stanu sredinom jula 1992., iznesene u paragrafu 7.11 optužnice IT-96-23/1, nisu dokazane van svake razumne sumnje.

301. Kao prvo, žalilac navodi da FWS-50 u svojoj prvoj izjavi koju je dala istražiteljima Tužilaštva nije pomenula njegovo ime⁴²³ niti navodno silovanje oralnom penetracijom u Buk Bijeljoj⁴²⁴ te tvrdi da postoje nepodudarnosti između te izjave i njenog iskaza na sudenju.⁴²⁵ On narocito istice nepodudarnosti između svjedocenja FWS-50 i FWS-87.⁴²⁶ Svjedokinja FWS-50 je na sudenju izjavila da su žalilac i još jedan srpski vojnik, nakon što su prijetili njenoj majci (FWS-51), odveli nju i FWS-87 iz sportske dvorane "Partizan" u jedan napušteni stan, gdje ju je žalilac silovao.⁴²⁷ FWS-87 je, međutim, zanijekala da je bila odvedena iz sportske dvorane "Partizan" zajedno sa FWS-50. Štaviše, FWS-87 je posvjedočila da je žalioca vidjela samo "u

⁴²³ Vukovicev žalbeni podnesak, par. 129.

⁴²⁴ *Ibid.*, par. 126.

⁴²⁵ *Ibid.*, par. 123.

⁴²⁶ *Ibid.*

⁴²⁷ Transkript žalbenog postupka, str. 202.

dva navrata: jednom kada ju je on silovao u Srednjoškolskom centru Foca i kasnije kada je došao u stan Radomira Kovaca".⁴²⁸

302. Žalilac zatim navodi da FWS-50 nije pružila nikakve detalje u vezi sa mjestom gdje je odvedena i silovana.⁴²⁹ Žalilac tvrdi da se Pretresno vijeće, budući da je prihvatilo svjedocenje FWS-50 uprkos tom propustu, nije rukovalo istim standardima kao prilikom ocjene svjedocenja FWS-75 i FWS-87.⁴³⁰

303. I naposljetku, žalilac tvrdi da FWS-51 (majka FWS-50) nije potvrdila da je FWS-50 odvedena iz sportske dvorane "Partizan" mada je navodno bila prisutna kad je on odveo njenu kcerku.⁴³¹ On tvrdi da to što FWS-51 zapravo nije mogla da ga identifikuje baca sumnju na vjerodostojnost svjedokinje FWS-50.⁴³²

(b) Respondent

304. Respondent smatra da to što FWS-50 u svojoj prvoj izjavi istražiteljima Tužilaštva nije pomenula žalioca niti silovanje oralnom penetracijom u Buk Bijeloj nimalo ne umanjuje vjerodostojnost njenog svjedocenja. Doista, tokom unakrsnog ispitivanja FWS-50 je izjavila da nije pomenula to silovanje zato što ju je bilo stid.⁴³³ Respondent dodaje da se svjedocanstvo FWS-50 na sudenju u velikoj mjeri podudara s njenom prvom izjavom istražiteljima Tužilaštva, uz mala odstupanja zbog vremena koje je otada prošlo.⁴³⁴

305. Respondent navodi da žalilac griješi kad tvrdi da je FWS-87 zaniijekala da je žalilac odveo FWS-50 iz sportske dvorane "Partizan" i silovao je, jer je FWS-87 zapravo samo izjavila da se ne sjeca tog incidenta. Pretresno vijeće je, dakle, svoju odluku da ne osudi žalioca za silovanje FWS-87 utemeljilo na tome što se ona ne sjeca tog incidenta, a ne na tome što je bilo što zaniijekala.⁴³⁵ Respondent tvrdi da je u svakom slučaju sasvim razumljivo da se FWS-87 ne sjeca da je bila odvedena iz sportske dvorane "Partizan" i silovana s obzirom na to koliko puta ju je silovao veliki broj muškaraca.⁴³⁶ On smatra da to što FWS-87 to nije u svom

⁴²⁸ Prvostepena presuda, par. 246.

⁴²⁹ Vukovicev žalbeni podnesak, par. 125.

⁴³⁰ *Ibid.*

⁴³¹ Transkript žalbenog postupka, str. 203.

⁴³² Vukovicev žalbeni podnesak, par. 126.

⁴³³ T., str. 1293 i 1294.

⁴³⁴ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 2.22. Vidi i transkript žalbenog postupka, str. 228.

⁴³⁵ Transkript žalbenog postupka, str. 290.

⁴³⁶ *Ibid.*

svjedocanju potvrdila ne umanjuje dokaznu vrijednost svjedocenja FWS-50, koja je izjavila da ju je žalilac silovao.⁴³⁷

306. Respondent insistira na činjenici da je FWS-50 detaljno opisala kako je odvedena u jedan napušteni stan nedaleko od "Partizana" i silovana, i da se ne može od nje očekivati da kaže gdje se tačno nalazio taj stan. Prema tome, argument žalioca da se Pretresno vijeće nije rukovalo istim kriterijima koje je primijenilo na svjedocenje FWS-75 i FWS-87 je neosnovan i treba biti odbacen.⁴³⁸

307. I na kraju, što se tiče FWS-51, respondent podsjeća da je svjedokinja prepoznala žalioca u sudnici kao osobu "poznatog lica" te tvrdi da to što FWS-51 nije mogla pouzdano identifikovati žalioca nipošto ne znači da FWS-50 nije mogla prepoznati žalioca kao čovjeka koji ju je silovao.⁴³⁹

2. Diskusija

308. Žalbeno vijeće konstatuje da se u osnovi argument žalioca sastoji u tvrdnji da je zbog nepouzdanosti svjedocenja FWS-50 Pretresno vijeće pogriješilo što se oslonilo na to svjedocenje kad je žalioca proglasilo krivim po optužbi da je silovao i mucio FWS-50 u jednom stanu sredinom jula 1992.

309. FWS-50 je tokom sudenja objasnila zašto ranije nije pomenula prvo silovanje u Buk Bijeloj. Žalbeno vijeće smatra da, na osnovu njenog svjedocenja, nije bilo nerazumno od strane Pretresnog vijeća da zaključi da je prvo silovanje bilo naročito bolno i zastrašujuće za FWS-50 i da to što ga nije pomenula u svojoj prvoj izjavi nimalo ne umanjuje vjerodostojnost njenog svjedocenja. Žalbeno vijeće je ispitalo navodne nepodudarnosti između ranije izjave FWS-50 i njenog iskaza na sudenju i zaključilo da one nisu dovoljno velike da bi imalo dovele u sumnju svjedocenje FWS-50. Naprotiv, upravo bi odsustvo takvih prirodnih nepodudarnosti prije dalo razloga za sumnju u vjerodostojnost nekog svjedoka.

310. Što se tiče navodnih nepodudarnosti između svjedocenja FWS-87 i FWS-50, Žalbeno vijeće konstatuje da je prva samo rekla da se ne sjeca konkretnog incidenta koji je navela druga, te da nije zanimala da se taj incident dogodio. Sama činjenica da se FWS-87 nije

⁴³⁷ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 2.26 i transkript žalbenog podneska, str. 289.

⁴³⁸ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par 2.28.

⁴³⁹ *Ibid.* par. 2.31.

mogla sjetiti da je bila odvedena iz "Partizana" zajedno sa FWS-50 ne baca ni najmanju sumnju na svjedocenje ove potonje.

311. Kao odgovor na argument žalioca da FWS-50 nije objasnila gdje je bila odvedena i silovana, Žalbeno vijeće konstatuje da je svjedokinja na sudenju izjavila da je bila odvedena u jednu prostoriju s lijeve strane hodnika nekog napuštenog stana.⁴⁴⁰ Žalbeno vijeće smatra da bi, s obzirom na okolnosti ovog predmeta, bilo nerazumno očekivati da se svjedokinja sjeti tačne lokacije tog stana ili ulice u kojoj se nalazio.

312. I na kraju, što se tice FWS-51, Žalbeno vijeće konstatuje da ta svjedokinja jeste izjavila da je FWS-50⁴⁴¹ bila odvedena iz "Partizana", mada nije precizirala ko ju je odveo. Suprotno onome što, kako se čini, sugeriše žalilac, FWS-51 nije zaniijekala da se dogodio incident za koji se on tereti u paragrafu 7.11 optužnice IT-96-23/1. Ništa ne opravdava prihvatanje žalioceve teze.

313. Iz gore navedenih razloga, zaključak Pretresnog vijeca prema kojem svjedocenje FWS-50 predstavlja pouzdanu osnovu da se žalilac proglasi krivim za krivična djela za koja se tereti u paragrafu 7.11 optužnice IT-96-23/1 nije upitan. Ova žalbena osnova se, dakle, odbacuje.

C. Pitanje identifikacije

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Vukovic)

314. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješio kad je prihvatilo njegovu identifikaciju od strane FWS-50 i FWS-75.⁴⁴² Da bi to dokazao, izlaže sljedeće argumente.

315. Prije svega, žalilac tvrdi da ga je FWS-50⁴⁴³ identifikovala tek na sudenju i da je ta identifikacija u sudnici izvedena na neispravan način te da je time počinjena povreda načela krivičnog prava.⁴⁴⁴

---

⁴⁴⁰ T., str. 1293 i 1294.

⁴⁴¹ T., str. 1262.

⁴⁴² T., str. 1148.

⁴⁴³ Vukovicev žalbeni podnesak, par 129.

⁴⁴⁴ *Ibid.*

316. On tvrdi da FWS-62, mada je izjavila da je vidjela kako žalilac odvođi njenog muža (amidžu/daidžu FWS-75), nije žalioća mogla identificirati na sudenju.⁴⁴⁵ Žalilac smatra da se Pretresno vijeće nije moglo osloniti na njegovu identifikaciju od strane FWS-75 jer je nepouzdanost te svjedokinje pokazalo to što Pretresno vijeće nije povjerovalo njenim navodima o silovanju u stanu žalioća Kovaca.⁴⁴⁶

317. Žalilac tvrdi da je odluka Pretresnog vijeća da prihvati svjedocenje FWS-75 kojim ga ona identifikuje u suprotnosti sa stavom koje je usvojilo Pretresno vijeće u predmetu *Kupreškic* da se svjedocenje svjedoka koji je doživio tešku traumu mora ocjenjivati s oprezom.⁴⁴⁷

(b) Respondent

318. Respondent tvrdi da je Pretresno vijeće imalo osnova da u određenoj mjeri prihvati identifikaciju žalioća od strane FWS-50 u sudnici, mada prihvata da Pretresno vijeće nije smatralo da to svjedocenje ima dokaznu vrijednost. Respondent, međutim, podsjeća da je FWS-50 vidjela žalioća u Buk Bijeloj početkom jula 1992., kad ju je silovao oralnom penetracijom, i sredinom jula, kada ju je odveo iz sportske dvorane "Partizan" i silovao. Respondent u vezi s tim navodi da žalilac nije jasno pokazao u čemu je Pretresno vijeće pogriješilo oslanjajući se na to svjedocenje. Štaviše, FWS-50 je prepoznala žalioća na fotografijama koje su joj pokazali istražitelji Tužilaštva u septembru 1999.⁴⁴⁸ Respondent tvrdi da to što FWS-62 nije mogla prepoznati žalioća na sudenju nimalo ne umanjuje pouzdanost svjedocenja bilo FWS-50 bilo FWS-75.⁴⁴⁹

319. I naposljetku, respondent tvrdi da je Pretresno vijeće izuzetno pažljivo ispitalo sve dokaze koji se tiču identifikacije i da je postupalo s punom sviješću o traumaticnosti onoga što su te svjedokinje proživjele.⁴⁵⁰

2. Diskusija

320. Što se tiče identifikacija u sudnici, Žalbeno vijeće ponavlja svoj zaključak da je Pretresno vijeće imalo pravo kad im nije pridalo dokaznu vrijednost.⁴⁵¹

⁴⁴⁵ *Ibid.*, par. 130.

⁴⁴⁶ *Ibid.*, par. 131.

⁴⁴⁷ *Ibid.*, par 129, u kojem se citira prvostepena presuda u predmetu *Kupreškic*, par. 768.

⁴⁴⁸ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 2.45.

⁴⁴⁹ *Ibid.*, par. 2.51.

⁴⁵⁰ Transkript žalbenog postupka, str. 293.

321. Što se tice navoda da FWS-62 nije mogla identifikovati žalioca u sudnici, Žalbena vijeće konstatuje da se Pretresno vijeće prije svega oslonilo na svjedočenje FWS-50, koja je navela da je sigurna da je žalilac covjek koji ju je silovao oralnom penetracijom u jednom napuštenom stanu u Buk Bijeloj.⁴⁵² Mada oslanjanje na svjedočenje samo jednog svjedoka zahtijeva oprez, s obzirom na okolnosti ovog predmeta sasvim je razumljivo da je Pretresno vijeće smatralo da svjedočenje FWS-50 ima veću težinu od svjedočenja FWS-62.

322. Što se tice argumenta da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je prihvatilo identifikaciju žalioca od strane FWS-75, a odbacilo njeno svjedočenje da ju je žalilac silovao,⁴⁵³ Žalbena vijeće smatra da je žalilac pogrešno formulisao zaključke Pretresnog vijeca. Pretresno vijeće jeste prihvatilo svjedočenje FWS-75 da ju je žalilac silovao u Kovacevom stanu. Razlog tome što se ono tim iskazom nije poslužilo kao osnovom za proglašenje krivim ili za odmjerenje kazne jeste to što se za ovo djelo ne tereti u optužnici IT-96-23/1, a ne, kao što tvrdi žalilac, to što njeno svjedočenje nije vjerodostojno.⁴⁵⁴ Pretresno vijeće se, međutim, poslužilo tim dijelom svjedočenja FWS-75 u svrhu identifikacije,⁴⁵⁵ što je bilo osnovano. Na osnovu iznesenog, Žalbena vijeće smatra da Pretresno vijeće nije ni u čemu pogriješilo.

323. Konacno, što se tice žaliocovog argumenta da Pretresno vijeće nije s dovoljno opreza ocijenilo svjedočenje FWS-75, Žalbena vijeće podsjeća na sljedeći zaključak Pretresnog vijeca:⁴⁵⁶

Pretresno vijeće daje veliku težinu identifikaciji Vukovica od strane FWS-75 zbog traumaticnog konteksta u kojem je svjedokinja bila suocena s Vukovicem u Buk Bijeloj i u stanu Radomira Kovaca. Pretresno vijeće je stoga uvjereni da je FWS-75 pouzdano identificirala Vukovica.

324. Žalbena vijeće se slaže da u nacelu postoje situacije u kojima trauma koju je neka osoba proživjela može narušiti vjerodostojnost njenog svjedočenja i istice da pretresna vijeca moraju izuzetno strogo ocjenjivati svjedočenja u kojima se identifikuju optuženi. Međutim, ne postoji nikakvo prihvaceno pravilo dokaznog postupka prema kojem bi se zbog traumaticnosti iskustva svjedoka njegovo svjedočenje smatralo nepouzdanim. Potrebno je konkretno pokazati na koji način "traumaticni kontekst" nekom svjedočenju oduzima vjerodostojnost. Pretresno

⁴⁵¹ Vidi gore, par. 226 i 227.

⁴⁵² Prvostepena presuda, par. 814.

⁴⁵³ Vukovicev žalbeni podnesak, par. 129.

⁴⁵⁴ Prvostepena presuda, par. 789 i 796.

⁴⁵⁵ *Ibid.*, par. 589.

⁴⁵⁶ *Ibid.*, par. 789.

vijeće je dužno da primjerenim odvagivanjem relevantnih faktora donese razložnu odluku. Žalbeno vijeće konstatira da je u ovom predmetu Pretresno vijeće svoju odluku kratko, ali uvjerljivo obrazložilo.

325. Iz gorenavedenih razloga, ova žalbena osnova se odbacuje.

D. Diskusija o oslobadajucim dokazima

1. Argumentacija strana

(a) Žalilac (Vukovic)

326. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad ga je proglasilo krivim za silovanje FWS-50 jer je, kao što pokazuju dokazi izvedeni na sudenju o njegovoj "povredi" testisa, u predmetno vrijeme bio impotentan pa prema tome nije mogao pociniti to krivično djelo.⁴⁵⁷

327. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće na osnovu svjedočenja svjedoka odbrane DP i DV trebalo konstatovati da je on u predmetno vrijeme imao povredu testisa. On smatra da je Pretresno vijeće pogrešno zaključilo da je evidencija DV neprihvatljiva jer ne navodi kakvu povredu je Vukovic pretrpio.⁴⁵⁸

328. Žalilac nadalje tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je svjedočenju vještaka optužbe dr. de Gravea dalo prednost pred svjedočenjem svjedoka odbrane profesora Dunjica.⁴⁵⁹ Žalilac navodi da nijedan od dva vještaka nije isključio mogućnost da je on zbog pretrpljene povrede bio impotentan.⁴⁶⁰ Žalilac dodaje da je iskustvo vještaka optužbe ograničeno u poređenju sa iskustvom profesora Dunjica.⁴⁶¹

329. U svojoj replici žalilac Vukovic ponavlja da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je svjedočenju dr. de Gravea, koji je zaključio da bi takva povreda mogla dovesti samo do trodnevne impotencije, dalo prednost u odnosu na svjedočenje profesora Dunjica.⁴⁶² Podsjećajući da Pretresno vijeće nije utvrdilo tačan datum kad je pocinjeno silovanje za koje

---

⁴⁵⁷ Vukovicev žalbeni podnesak, par. 141 i 142.

⁴⁵⁸ *Ibid.*, par. 136.

⁴⁵⁹ *Ibid.*, par. 137.

⁴⁶⁰ Vukoviceva replika, par. 2.32.

⁴⁶¹ Vukovicev žalbeni podnesak, par. 139 i 140.

⁴⁶² Vukoviceva replika, par. 2.31.

ga se tereti u optužnici IT-96-23/1, žalilac istice da prema tome nije moguće isključiti mogućnost da je on u vrijeme počinjenja djela bio impotentan.⁴⁶³

(b) Respondent

330. Respondent odbacuje Vukoviceve argumente koji se odnose na zaključke Pretresnog vijeća u vezi s povredom i s njenim uticajem na žaliocevu sposobnost za seksualni odnos u predmetno vrijeme.⁴⁶⁴ Respondent navodi da je Pretresno vijeće pridalo veliku pažnju dokazima koje je podnijela odbrana⁴⁶⁵ i da je zaključilo da odbrana "nije iznijela nikakve uvjerljive dokaze ni o težini ni o vrsti povrede koju je zadobio optuženi".⁴⁶⁶ Naposljetku, respondent insistira na činjenici da je svjedočenje dr. de Gravea pokazalo da impotencija od koje je navodno patio Vuković nije mogla trajati duže od tri dana te da je Pretresno vijeće s pravom odbacilo svjedočenje profesora Dunjica budući da "on nije bio u mogućnosti da sa sigurnošću ustanovi da je došlo do impotencije".⁴⁶⁷

2. Diskusija

331. Žalbeno vijeće konstatuje da je veći dio argumenata koje je Vuković iznio u prilog ovoj žalbenoj osnovi već iznesen na sudu i da ih je Pretresno vijeće adekvatno ispitalo u prvostepenoj presudi.

332. Pretresno vijeće je odbacilo žalbenu osnovu odbrane koja se temelji na žaliocevoj impotenciji iz sljedećih razloga. Prije svega, ono je konstatovalo da je Vuković zadobio povredu testisa 15. juna 1992., a da se prvo silovanje za koje se tereti desilo 6. ili 7. jula 1992. Na osnovu toga, i ne isključujući mogućnost da je Vukovićeve impotencija mogla potrajati neko vrijeme, ono je smatralo da je u vrijeme počinjenja ovog krivičnog djela "optuženi već bio zdrav".⁴⁶⁸ Što se tiče težine Vukovićeve povrede, Pretresno vijeće se pozvalo na svjedočenje DV, iz kojeg se moglo zaključiti da je optuženi možda preuveličao svoju povredu kako bi izbjegao odlazak na front.⁴⁶⁹ U vezi s tim Pretresno vijeće je naglasilo da se iz evidencije DV, mada se u njoj navodi da je Vuković povrijeđen 15. juna 1992., ne može

⁴⁶³ *Ibid.* par. 2.33.

⁴⁶⁴ Odgovor optužbe na Vukovićeve žalbeni podnesak, par. 2.66.

⁴⁶⁵ *Ibid.*, par. 2.67, u kojem se citira prvostepena presuda, par. 802.

⁴⁶⁶ *Ibid.*, par. 2.68.

⁴⁶⁷ Prvostepena presuda, par. 803.

⁴⁶⁸ *Ibid.*, par. 801.

⁴⁶⁹ *Ibid.*, par. 802.

zaključiti ništa o težini te povrede.⁴⁷⁰ Nadalje, Pretresno vijeće se oslonilo na svjedocenje DP, bliskog prijatelja žalilaca, koji, mada je izjavio da je ovoga četiri do pet puta vozio u bolnicu radi liječenja, nije ništa rekao o vrsti ili posljedicama povrede. Konacno, Pretresno vijeće je primijetilo da vještak koga je pozvao Vukovic, profesor Dušan Dunjic, mada je naveo da zbog povrede takve vrste može doći do privremene impotencije neodređenog trajanja, nije mogao sa sigurnošću potvrditi da je došlo do impotencije. Iz tih razloga, Pretresno vijeće zaključuje kako slijedi:⁴⁷¹

ne postoji razumna mogućnost da je eventualno oštećenje testisa ili skrotuma optuženog imalo za posljedicu njegovu impotenciju u vrijeme relevantno za optužbe protiv njega.

333. Žalbeno vijeće smatra razumnim zaključak koji je donijelo Pretresno vijeće na osnovu dokaza koji su izvedeni na sudenju. Ono je analiziralo sve argumente koje je iznio žalilac. Puka tvrdnja da jedan vještak ima više iskustva od drugog nema nikakve vrijednosti. Žalilac nije na detaljan način i na temelju stručne procjene dokazao superiornost profesora Dunjica kao stručnjaka. Treba nadalje uzeti u obzir da su činjenice na kojima je taj vještak utemeljio svoje mišljenje krajnje neodređene i dopuštaju zaključke do kojih se došlo.

334. U ovim okolnostima, Žalbeno vijeće ne nalazi nikakvog razloga da promijeni konstatacije Pretresnog vijeća i zato se ova žalbena osnova odbacuje.

E. Zaključak

335. Žalba koju je žalilac Vukovic uložio na zaključke Pretresnog vijeća zbog toga se odbacuje.

---

⁴⁷⁰ *Ibid.*

⁴⁷¹ *Ibid.*, par. 805.

XI. ŽALBENE OSNOVE U VEZI S ODMJERAVANJEM KAZNE

A. Žalba na kaznu žalioca Dragoljuba Kunarca

336. Žalilac Kunarac osuđen je na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 28 godina jer je proglašen krivim po pet tacaka optužnice za zločine protiv čovječnosti i šest tacaka optužnice za kršenje zakona i običaja ratovanja. Žalba koju je uložio na izrecenu presudu pociva na sljedećim osnovama: 1) Pravilnik ne dozvoljava izricanje jedinstvene kazne, te bi svako krivično djelo za koje je optuženi osuđen trebalo biti predmet zasebne osude; 2) Pretresno vijeće trebalo bi se pridržavati raspona kazni koji se primjenjuje u bivšoj Jugoslaviji tako da kazna na koju je uložena žalba ne bi smjela biti veća od maksimalne kazne izricane na sudovima u bivšoj Jugoslaviji; 3) zločini koje je počinio žalilac ne zavreduju maksimalnu kaznu jer neke otežavajuće okolnosti u vezi sa tim zločinima nisu na odgovarajući način vrednovane; 4) kod odmjeravanja kazne trebalo je uzeti u obzir dvije olakšavajuće okolnosti; 5) Pretresno vijeće nije jasno navelo na osnovu koje verzije Pravilnika se vrijeme provedeno u pritvoru uracunava u izdržavanje izrecene kazne.

1. Da li je jedinstvena kazna u skladu sa Pravilnikom?

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Kunarc)

337. Žalilac u osnovi tvrdi da mu je Pretresno vijeće na osnovu odredbi pravila 101(C) Pravilnika, prema verziji koja je tada bila na snazi, trebalo izreći zasebnu kaznu za svako krivično djelo za koje ga je na kraju sudjenja proglasilo krivim.⁴⁷² On tvrdi da ta verzija pravila 101(C) "ni u kom slučaju ne dozvoljava izricanje jedinstvene kazne" jer u protivnom nije bilo razloga da se nedugo nakon završetka sudjenja mijenja Pravilnik.⁴⁷³ Žalilac tvrdi da Pretresno vijeće nije poštovalo princip na osnovu kojeg za svako krivično djelo treba izreći odgovarajuću

⁴⁷² Kunarcev žalbeni podnesak, par. 149. Pravilo 101(C) 18. verzije Pravilnika o postupku i dokazima, 2. august 2000.

⁴⁷³ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 150.

kaznu, te da opšta osudujuća presuda za sve zločine ne smije biti jednaka zbiru pojedinačnih kazni niti viša od najviše predviđene kazne za pojedino krivično djelo.⁴⁷⁴

(ii) Respondent

338. Respondent odgovara da žalilac nije, u smislu pravila 6(D) Pravilnika, dokazao na koji je način, u ovom slučaju, primjena Pravilnika štetila pravima koja ima kao optuženi.⁴⁷⁵ On tvrdi da je dotična izmjena kodifikovala praksu Međunarodnog suda na način da je dozvoljeno izricanje jedinstvene kazne za "zločine počinjene u ograničenoj geografskoj zoni i ograničenom vremenskom razdoblju".⁴⁷⁶ Respondent se pozvao na jednu drugu mjerodavnu odredbu Pravilnika, odnosno pravilo 87, uopšte ne odgovarajući na argumente žalioaca u vezi sa pravilom 101(C).

(b) Diskusija

339. Pretresno vijeće se zadovoljilo time da konstatuje da prema pravilu 6 Pravilnika "primjena posljednje izmijenjene verzije Pravilnika ne šteti pravima trojice optuženih,⁴⁷⁷ te da je jedinstvenu kaznu izreklo u skladu sa pravilom 87(C).⁴⁷⁸

340. Pravilo 101(C) Pravilnika (18. verzija, 2. august 2000.) propisuje:

Pretresno vijeće mora navesti da li će se više izrečenih kazni izdržavati jedna za drugom ili istovremeno.

Ta je odredba ukinuta na plenarnoj sjednici Međunarodnog suda održanoj u decembru 2000.

Pravilo 87(C) 18. verzije Pravilnika propisuje:

Ako Pretresno vijeće proglasi optuženog krivim za jednu ili više optužbi sadržanih u optužnici, istovremeno mora odrediti kaznu za svaku od optužbi za koju je optuženi proglašen krivim.

U 19. verziji Pravilnika (19. januar 2001.) pravilo 87(C) glasi:

---

⁴⁷⁴ *Ibid.*, par. 151.

⁴⁷⁵ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 8.5.

⁴⁷⁶ *Ibid.*, par. 8.9.

⁴⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 823, fusnota 1406.

⁴⁷⁸ *Ibid.*, par. 855.

Ako pretresno vijeće proglasi optuženog krivim za jednu ili više optužbi sadržanih u optužnici, izreći će kaznu za svaku od optužbi po kojoj je optuženi proglašen krivim i navesti da li će se kazne izdržavati konsekutivno ili uporedno, osim ukoliko ne odluci primijeniti svoju ovlast da izrekne jedinstvenu kaznu koja odražava ukupno zločinacko ponašanje optuženog.

Ta recentnija verzija pravila 87(C) objedinjuje odredbe pravila 87(C) i 101(C) 18. verzije Pravilnika i, između ostalog, pretresnim vijećima priznaje ovlast da izreknu jedinstvenu kaznu. Pravilo 6(D) čiji tekst u doticne dvije verzije nije mijenjan, propisuje:

Izmjene i dopune stupaju na snagu sedam dana nakon izdavanja službenog dokumenta Suda koji sadrži te izmjene i dopune, ali se neće primijeniti na način koji bi ugrozio prava optuženog u predmetu koji je u toku.

341. Žalbeno vijeće smatra da ta žalbena osnova ukazuje na navodnu grešku u primjeni prava. Jasno je da je primjena nove verzije pravila 87(C) omogućila Vijeću izricanje jedinstvene kazne. Pitanje koje Žalbeno vijeće mora razmotriti jeste da li su na kraju sudjenja narušena prava optuženog time što mu je na osnovu pravila 87(C) Pravilnika izrečena jedinstvena kazna.

342. Žalbeno vijeće smatra da pravilo 101(C) iz 18. verzije Pravilnika nije Pretresnom vijeću izricito propisivalo izricanje više kazni za više osuda. Taj tekst naprosto od pretresnog vijeća zahtijeva da kod izricanja više kazni navede da li izrečene kazne treba izdržavati jednu za drugom ili istovremeno. Svrha tog pravila bila je da pojašni modalitet izvršenja kazni. To je tumačenje takode implicitno usvojeno u prvostepenoj presudi u predmetu *Blaškic*⁴⁷⁹ gdje je Pretresno vijeće obrazložilo:⁴⁸⁰

U ovom su predmetu krivična djela koja se pripisuju optuženome kvalifikovana na više različitih načina, ali ona čine jedinstven skup kriminalnih radnji počinjenih na jednom određenom geografskom području u relativno dugom vremenskom razdoblju, čija je sama duljina doprinijela tome da se potvrdi kvalifikacija zločina protiv čovječnosti pri čemu se kod tih radnji ne može napraviti distinkcija između kriminalne namjere ili pobuda. Vijeće, nadalje, primjećuje da krivična djela za koje se tereti optuženi, osim zločina progona, počinjavaju na potpuno istim radnjama kao što su i one navedene za druga krivična djela za koja se optuženome sudi. Drugim riječima, nije moguće odrediti na koje radnje bi se odnosile pojedine tačke optužnice, osim onih koje podržavaju krivično gonjenje i osudu shodno tački 1 (Progon) koja uostalom pokriva duži vremenski period od bilo koje druge tačke optužnice. S obzirom na koherentnost cjeline, Vijeće smatra da je opravdano izricanje jedinstvene kazne za sve zločine za koje je optuženi proglašen krivim.

⁴⁷⁹ Presuda u predmetu *Blaškic* (žalbeni postupak u toku), par. 805.

⁴⁸⁰ *Ibid.*, par. 807.

343. Iz dispozitiva prvostepene presude u predmetu *Blaškic* jasno proizlazi da je optuženi proglašen krivim po razlicitim tackama zbog istih radnji za koje se teretio. Ta presuda jasno pokazuje da je u nekim slucajevima primjerenije izreci opštu i jedinstvenu osudujucu presudu nego niz kazni za pojedine osude. Prema drugostepenoj presudi u predmetu *Celebici* osnovni kriterijum s tim u vezi jeste "da kazna koju optuženo lice ima izdržati mora biti odraz ukupnog kriminalnog ponašanja optuženog."⁴⁸¹

344. Žalbeno vijeće smatra da ni pravilo 87(C) niti pravilo 101(C) u 18. verziji Pravilnika ne zabranjuju pretresnom vijeću izricanje jedinstvene kazne i podsjeća da jedinstvena kazna nije nepoznata u sudskoj praksi Medunarodnog suda niti u praksi MKSR-a.⁴⁸² Recentnija verzija pravila 87(C) kojom se Pretresno vijeće poslužilo kod odmjeravanja kazni u ovom predmetu jednostavno potvrđuje ovlasti pretresnih vijeća da izreknu takvu kaznu. Ako, kao u ovom slucaju, žalilac ne dovodi u pitanje pravicnost pravila 101(C) u 18. verziji Pravilnika, ne može osporavati ni pravicnost pravila 87(C) u 19. verziji Pravilnika, u kojoj je naprosto preuzeta ranija verzija pravila 101(C), te kodifikovana već postojeća praksa Medunarodnog suda. Stoga se ova žalbena osnova odbacuje.

2. Oslanjanje na sudsku praksu sudova bivše Jugoslavije prilikom odmjeravanja kazne

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Kunarac)

345. Žalilac tvrdi da se Pretresno vijeće mora pridržavati člana 24(1) Statuta i pravila 101(B)(iii) Pravilnika, što znači da izrecena "kazna ili kazne ne smiju biti veće od maksimuma predviđenog rasponom kazni u bivšoj Jugoslaviji, kao što ni sudovi u bivšoj Jugoslaviji ne smiju izricati osude koje prelaze maksimalnu predviđenu kaznu".⁴⁸³ On tvrdi da je "Pretresno vijeće pogriješilo i prekoracilo diskreciono pravo koje mu je povjereno članom 24 Statuta, čiji stav 1 zabranjuje pretresnim vijećima Medunarodnog suda da izricu kazne koje su veće od 20 godina zatvora, osim kada po strogo definisanim pravilima izricu doživotne kazne".⁴⁸⁴ Žalilac nije mogao očekivati da će za ratne zločine dobiti kaznu veću od 20 godina zatvora.⁴⁸⁵

⁴⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 771.

⁴⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda*, par. 100 do 112.

⁴⁸³ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 153.

⁴⁸⁴ Kunarceva i Kovaceva replika na podnesak respondenta, par. 6.58.

⁴⁸⁵ *Ibid.* par 154.

(ii) Respondent

346. Respondent tvrdi da se činjenica da Pretresno vijeće nije dužno da primjenjuje praksu sudova bivše Jugoslavije ne može "ozbiljno osporavati".⁴⁸⁶

(b) Diskusija

347. Pretresno vijeće smatra da tekst člana 24(1) Statuta i pravila 101(B)(iii) Pravilnika "upućuje na to da Pretresno vijeće nije *dužno* da se drži prakse odmjerenja kazni u bivšoj Jugoslaviji".⁴⁸⁷ Ono se s tim u vezi poziva na sudsku praksu Međunarodnog suda koja je u tom pogledu dosljedna⁴⁸⁸ i zaključuje da nije moguće "automatski primijeniti opšti raspon kazni u bivšoj Jugoslaviji".⁴⁸⁹

348. Član 24(1) Statuta propisuje:

Krivične sankcije koje izriče pretresno vijeće ograničene su na kaznu zatvora. Prilikom određivanja kazne zatvora pretresno vijeće imaće u vidu opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.

Pravilo 101(B)(iii) Pravilnika (19. verzija) propisuje da pretresno vijeće "uzme u obzir" opštu praksu izricanja kazni zatvora na sudovima u bivšoj Jugoslaviji.

349. Kao što je navedeno u prvostepenoj presudi, dosljedna sudska praksa Međunarodnog suda ne obavezuje pretresna vijeća da se kod odmjerenja kazne pridržavaju prakse sudova u bivšoj Jugoslaviji.⁴⁹⁰ Uostalom, Pretresno vijeće u ovom predmetu jeste uzelo u obzir praksu odmjerenja kazni na sudovima u bivšoj Jugoslaviji, saslušavši na tu temu vještaka odbrane, što znači da se pridržavalo odredbi člana 24(1) Statuta i pravila 101(B)(iii) Pravilnika. Pitanje koje se ovdje javlja jeste da li je Pretresno vijeće prekoračilo svoje diskrecione ovlasti kada je, usprkos tome što je uzelo u obzir praksu odmjerenja kazni na sudovima u bivšoj Jugoslaviji, izreklo strožu kaznu od maksimalne kazne koja je pomenutom praksom predviđena. Član 24(1) Statuta predviđa kaznu zatvora, ali nije utvrđena nikakva skala kazni, pa pretresna vijeća kod određivanja duljine trajanja kazne moraju uzeti u obzir citav niz faktora. U ovom slučaju,

⁴⁸⁶ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 8.12.

⁴⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 829.

⁴⁸⁸ *Ibid.*, citat iz drugostepene presude u predmetu *Celebici*, par. 813 i 820.

⁴⁸⁹ *Ibid.*

⁴⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Celebici*, par. 813 i 820, drugostepena presuda u predmetu *Kupreškic*, par. 418.

Pretno vijeće se pridržavalo svih etapa. Stoga Žalbeno vijeće smatra da ono nije zloupotrijebilo svoje ovlasti niti je u tom pogledu pogriješilo. Ova se žalbena osnova odbacuje.

3. Otežavajuće okolnosti

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Kunarac)

350. Žalilac tvrdi da se Pretno vijeće prvo trebalo osvjedociti da on doista zaslužuje maksimalnu kaznu predviđenu krivičnim zakonom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1977. (Krivični zakon iz 1977.), odnosno 20 godina umjesto smrtne kazne.⁴⁹¹ On tvrdi da ne bi bio osuđen na maksimalnu kaznu zatvora da su pojedine otežavajuće okolnosti bile ispravno vrednovane. Žalilac smatra da su otežavajuće okolnosti koje je Vijeće uzelo u obzir pogrešne iz sljedećih razloga: 1) ranjivost žrtava je obilježje krivičnog djela silovanja, a ne otežavajuća okolnost; 2) zaključci iz paragrafa 858 i 863 prvostepene presude međusobno si protuslove; 3) dob nekih žrtava, koje su uz izuzetak jedne bile mlade od 19 godina ne bi trebala predstavljati otežavajuću okolnost; 4) dugotrajno zatoceništvo predstavlja obilježje bica krivičnog djela porobljavanja, a ne otežavajuću okolnost; 5) diskriminatorne pobude predstavljaju sastavni dio krivičnih djela sankcionisanih članom 5 Statuta, a ne otežavajuću okolnost.

(ii) Respondent

351. Respondent tvrdi da, suprotno definiciji koju je ponudio žalilac, ranjivost žrtve nije konstitutivno obilježje bica krivičnog djela, tim više što je činjenica da se elementi krivičnog djela ubrajaju u otežavajuće okolnosti dio prakse MKSR-a.⁴⁹² On takode smatra da je Pretno vijeće vjerovatno "imalo u vidu status žena i djece koji su u vrijeme oružanog sukoba pod izricitom zaštitom Ženevskih konvencija i drugih instrumenata međunarodnog humanitarnog prava".⁴⁹³ S tog je stanovišta bilo "razumno zaključiti da činjenica da je žalilac nad ženama bez odbrane provodio teško nasilje zaslužuje posebno razmatranje".⁴⁹⁴ Respondent tvrdi da žalilac nije dokazao da je Pretno vijeće učinilo ikakvu vidljivu grešku.⁴⁹⁵

⁴⁹¹ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 154.

⁴⁹² Jedinostveni odgovor optužbe na žalbene podneske, paragrafi 8.15 i 8.16.

⁴⁹³ *Ibid.*, par. 8.17.

⁴⁹⁴ *Ibid.*

⁴⁹⁵ *Ibid.*, par. 8.18.

Respondent nije imao primjedbi u pogledu mladosti žrtava i zadovoljio se tvrdnjom da je pristup Pretresnog vijeca ispravan.⁴⁹⁶ Jednako tako, uzgredno je napomenuo da nije nerazumno kao razlog izricanja strože kazne uzeti duljinu zatoceništva.⁴⁹⁷ Respondent nadalje smatra da diskriminatorne pobude mogu predstavljati otežavajuću okolnost.⁴⁹⁸ On smatra da za Kunarca postoje mnogobrojne otežavajuće okolnosti.⁴⁹⁹

(b) Diskusija

352. Žalbeno vijeće napominje da se tackom 1) ove žalbene osnove koja se odnosi na ranjivost žrtava pokušava osporiti način na koji je Pretresno vijeće pristupilo tom pitanju. Pretresno vijeće je konkretno navelo: "Konačno, činjenica da su njegove žrtve bile žene i djevojke posebno ranjive i bez odbrane se takode uzima za otežavajuću okolnost".⁵⁰⁰ Dakle, Pretresno vijeće je ranjivost žrtava uzelo kao faktor težine krivičnih djela.⁵⁰¹ Član 24(2) Statuta propisuje da pretresna vijeća kod odmjeravanja kazne moraju uzeti u obzir težinu krivičnog djela. Bez obzira na to da li ranjivost žrtve predstavlja element krivičnog djela silovanja, ostaje činjenica da ranjivost žrtve ukazuje na težinu zločina, koja se prema odredbama Statuta može uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne. Pretresno vijeće nije u tom pogledu pogriješilo, pa se stoga ta tacka ove žalbene osnove odbacuje.

353. Kada se radi o tacki 2) ove žalbene osnove, žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće donijelo protuslovne zaključke u pogledu njegove uloge u oružanom sukobu u bivšoj Jugoslaviji. U paragrafu 858 prvostepene presude Pretresno vijeće je navelo da nijedan od optuženih nije imao relativno značajnu ulogu u "širem kontekstu sukoba u bivšoj Jugoslaviji", dok u paragrafu 863, Vijeće izjavljuje da "dokazi jasno pokazuju da je optuženi 'Kunarac' imao vodeću organizacijsku ulogu i da je imao znatan utjecaj na neke od drugih pocinilaca". Žalbeno vijeće ocjenjuje da je žalilac previdio da ta dva zaključka ne spadaju u isti kontekst. Pretresno vijeće je doista zaključilo da žalilac nije u vrijeme sukoba u bivšoj Jugoslaviji obavljao nikakvu komandnu funkciju te je stoga bio na niskom položaju u hijerarhiji koja je uspostavljena na tom dijelu teritorije. To nije ni najmanje u suprotnosti sa zaključcima koji se odnose na njegovu ulogu u zločinima za koje je proglašen odgovornim, a koji su ograničeni na

⁴⁹⁶ *Ibid.*, par. 8.21.

⁴⁹⁷ *Ibid.*, par. 8.22.

⁴⁹⁸ *Ibid.*

⁴⁹⁹ Transkript žalbenog postupka, str. 326.

⁵⁰⁰ Prvostepena presuda, par. 867.

⁵⁰¹ *Ibid.*, par. 858.

jedno određeno područje bivše Jugoslavije. U dva navedena paragrafa jasno je receno da on ne može snositi odgovornost nadređenog za te zločine. Taj dio žalbene osnove je neutemeljen, te je Žalbeno vijeće stoga u tom dijelu odbacuje.

354. Kada se radi o tacki 3) žalbene osnove, žalilac nije detaljnije obrazložio svoj argument da su u bivšoj Jugoslaviji djevojke između 16 i 17 godina mogle dobiti dozvolu za udaju. Osobu se može smatrati mladom čak i ako joj je zakonski dopušteno da se uda. Prema članu 73 Krivičnog zakona iz 1977., osoba u dobi od 16 do 18 godina smatrala se "starijim maloljetnikom" i podlijevala je drugačijim krivičnim sankcijama od odraslih. U skladu sa članom 1 Konvencije o pravima djeteta iz 1989.⁵⁰² koja se u bivšoj Jugoslaviji primjenjuje od 2. februara 1991. djetetom se smatra svako ljudsko biće mlade od 18 godina, osim ako se u skladu s nacionalnim zakonodavstvom punoljetnost stječe ranije. Iako su žrtve bile jako mlade (one na koje se odnosi ovaj dio žalbe imale su između 15 i po i 19 godina) nijedna odredba Krivičnog zakona iz 1977., konkretnije, Krivičnog zakona Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine (1977.) ne predviđa da se dob žrtve uzme kao otežavajuća okolnost kada se radi o osobi koja je proglašena krivom za silovanje maloljetnice mlade od 16 godina a starije od 14 godina. Član 91 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine predviđa strožu kaznu za silovanje maloljetnice mlade od 14 godina.

355. Pretresno vijeće je razmotrilo svjedočenje vještaka odbrane o kaznama za silovanje koje su izricane u bivšoj Jugoslaviji. Iz tog svjedočenja proizlazi da je mladost žrtava seksualnih zločina uzimana za otežavajuću okolnost.⁵⁰³ Vještak je na sudenju potvrdio da je u bivšoj Jugoslaviji za silovanje djevojaka mladih od 18 godina automatski izricana stroža kazna.⁵⁰⁴ Žalbeno vijeće smatra da svjedočenje vještaka nije u suprotnosti sa praksom koja se primjenjuje u bivšoj jugoslovenskoj Republici Bosni i Hercegovini, te da je Pretresno vijeće ispravno postupilo uzimajući to u obzir. Koristeći se svojim izvornim diskrecionim ovlastima, Pretresno vijeće je ispravno zaključilo da se starost od 19 godina može smatrati za otežavajuću okolnost jer je dovoljno blizu životne dobi u kojoj su osobe zbog svoje narocite ranjivosti zaštićene. Sigurno se zbog toga Pretresno vijeće govoreći o raznim žrtvama služilo pojmom "relativna mladost."⁵⁰⁵ Uostalom, s razlogom je napravilo razliku između zločina počinjenih u doba mira i zločina počinjenih u ratu. Ako želimo sprijeciti da žene postanu lake mete, za njih

⁵⁰² U.N. DOC., A/44/25, usvojen 20. novembra 1989.

⁵⁰³ Prvostepena presuda, par. 835.

⁵⁰⁴ T., str. 5392.

⁵⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 874.

je potrebna posebna zaštita bez obzira da li su mlade ili starije. Žalbeno vijeće smatra da Pretresno vijeće nije pogriješilo kad je u obzir uzelo mladost žrtava koje su posebno navedene u optužnici. Žalbena osnova se u tom dijelu odbacuje.

356. Tacka 4) žalbene osnove odnosi se na porobljavanje kroz duže razdoblje kao otežavajuću okolnost. Kada se radi o tacki optužnice za porobljavanje, Pretresno vijeće je zaključilo da su dvije žrtve bile podvrgnute zlostavljanju tokom dva mjeseca.⁵⁰⁶ Žalilac smatra da je trajanje element krivičnog djela porobljavanja i da stoga ne može biti uzeto kao otežavajuća okolnost. Kao što je već ranije receno, Žalbeno vijeće u potpunosti dijeli mišljenje Pretresnog vijeca da trajanje može biti faktor koji se uzima u obzir "kad se utvrđuje da li je postojalo porobljavanje".⁵⁰⁷ Dakle ono ne spada u obilježja krivičnog djela, već je faktor koji omogućuje utvrđivanje tih obilježja. Što dulje traje razdoblje porobljavanja to je krivično djelo teže. Pretresno vijeće je ispravno upotrijebilo svoju ovlast presuđivanja, zaključivši da je razdoblje od dva mjeseca dovoljno dugo da za sobom povlaci izricanje teže kazne. Stoga se žalbena osnova u tom dijelu odbacuje.

357. U tacki 5) žalbene osnove tvrdi se da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je diskriminatornu namjeru uzelo za otežavajuću okolnost jer se radi o elementu krivičnog djela prema članu 5 Statuta. Žalbeno vijeće se u tom pogledu poziva na drugostepenu presudu u predmetu *Tadic* gdje se kaže da je diskriminatorna namjera "neophodni pravni sastojak krivičnog djela samo u vezi s onim zločinima za koje se to izricito zahtijeva, tj. za član 5(h), koji se odnosi na razne vrste progona."⁵⁰⁸ Ta se namjera ne traži za druga krivična djela navedena u članu 5 Statuta. Stoga se žalbena osnova u tom dijelu odbacuje.

4. Olakšavajuće okolnosti

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Kunarac)

358. Žalilac tvrdi da činjenicu da njegova djela ni za jednu svjedokinju nisu imala teške posljedice treba smatrati za olakšavajuću okolnost. On takode traži da se i činjenica da je on

⁵⁰⁶ *Ibid.*, par. 744.

⁵⁰⁷ *Ibid.*, par. 542.

⁵⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadic*, par. 305.

otac troje male djece uzme u obzir kao olakšavajuća okolnost kao što je predviđeno rasponom kazni koje su izricali sudovi u bivšoj Jugoslaviji.⁵⁰⁹

(ii) Respondent

359. Respondent s tim u vezi ne iznosi nikakav zaključak, nego samo primjećuje da "Pretno vijeće nije dužno prihvatiti svjedočenje vještaka, a pogotovo ne onda kada su pretrpljene patnje i štetne posljedice toliko ocite".⁵¹⁰

(b) Diskusija

360. U dijelu presude koji se odnosi na kaznu koja je izrečena žalioću ne spominje se nijedan od ovih elemenata, budući da je Pretno vijeće naprosto konstatovalo "da ne postoji nijedna druga olakšavajuća okolnost koja se može uzeti u prilog" žalioću.⁵¹¹ Stoga Žalbeno vijeće smatra da se ova žalbena osnova žalioća zasniva na prigovoru Pretnom vijeću jer nije uzelo u obzir te faktore.

361. Argument o navodnom nepostojanju teških posljedica nije pominjan ni u završnom podnesku odbrane, a niti u njejoj završnoj rijeci. Stoga, Pretno vijeće nije pogriješilo što ga nije pominjalo. U članu 47(2) Krivičnog zakona iz 1977. postojanje teških posljedica navedeno je kao razlog za izricanje strože kazne za krivično djelo kao što je silovanje. Međutim, taj zakon ne sadrži nijednu odredbu prema kojoj bi odsustvo takvih okolnosti predstavljalo olakšavajuću okolnost. Uostalom, Pretno vijeće je zaključilo da krivična djela za koja je žalilac proglašen krivim predstavljaju "izrazito teške zločine". Inherentna težina tih zločina ključni je element kod odmjeravanja kazne i zahtijeva strogu kaznu koja se ne može ublažiti zato što ti zločini navodno nisu imali teške posljedice za žrtve. Stoga se ta žalbena osnova odbacuje.

362. Što se tice činjenice da je žalilac otac troje male djece, Žalbeno vijeće primjećuje da je odbrana na sudu rekla da je to "važan faktor kod odmjeravanja kazne optuženom Dragoljubu Kunarcu", te zatražila da se uzme u obzir kao značajna olakšavajuća okolnost.⁵¹² To je ponovila i na pretresu na kojem je održala završnu riječ.⁵¹³ Razlozi zbog kojih Pretno

⁵⁰⁹ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 158 i 159.

⁵¹⁰ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 8.23.

⁵¹¹ Prvostepena presuda, par. 870.

⁵¹² Završna riječ odbrane, par. K.h.4.

⁵¹³ T., str. 6447.

vijeće nije taj element uzelo u obzir nisu jasni. Žalbena vijeće smatra da se radi o olakšavajućoj okolnosti i sa stanovišta prakse Međunarodnog suda i stanovišta raspona kazni kakav se primjenjivao na sudovima u bivšoj Jugoslaviji. U osuđujućoj presudi u predmetu *Erdemovic*, licni podatak da optuženi ima malo djetete uvršten je u poglavlje "Olakšavajuće okolnosti".⁵¹⁴ U presudi u predmetu *Tadic*, licne prilike optuženog, između ostalog činjenica da je oženjen, razmatrane su zasebno, a ne u kontekstu olakšavajućih okolnosti.⁵¹⁵ Član 24(2) Statuta određuje da kod odmjeravanja kazne pretresna vijeća moraju uvažiti "individualne prilike" osuđenika koje mogu biti olakšavajuće ili otežavajuće. Porodična situacija u principu predstavlja olakšavajuću okolnost. Uostalom, u skladu sa članom 41(1) Krivičnog zakona iz 1977., sudovi u bivšoj Jugoslaviji su bili dužni uzeti u obzir okolnosti "privatnog života" osobe koja je proglašena krivom. Žalbena vijeće, stoga, zaključuje da je taj element trebalo uzeti u obzir kao olakšavajuću okolnost. Stoga se ta žalbena osnova djelomično usvaja. Međutim, uzimajući u obzir broj i težinu počinjenih krivičnih djela, Žalbena vijeće ocjenjuje da je kazna koju je izreklo Pretresno vijeće primjerena i stoga potvrđuje odluku Pretresnog vijeća.

5. Priznavanje vremena provedenog u pritvorskoj jedinici

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Kunarac)

363. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće u posljednjem paragrafu prvostepene presude "upotrijebilo jednu dvosmisleni formulaciju", u kojoj se poziva na pravilo 101 Pravilnika ne navodeći verziju Pravilnika na koju se poziva. On također tvrdi da, Pretresno vijeće "neće pogriješiti u primjeni prava" ako se za datum početka pritvora koji se uračunava u izdržavanje kazne odredi 4. mart 1998.⁵¹⁶

(ii) Respondent

364. Respondent se slaže sa žalioćem u tome da u posljednjem paragrafu prvostepene presude Pretresno vijeće nije odredilo na koji način će se vrijeme provedeno u pritvoru uračunati u izdržavanje kazne i poziva Žalbena vijeće da to pojasni.⁵¹⁷ On napominje da je

⁵¹⁴ Osuđujuća presuda u predmetu *Erdemovic*, par. 16.

⁵¹⁵ Presuda o kazni u predmetu *Tadic*, par. 26.

⁵¹⁶ Kunarcev žalbeni podnesak, par. 162.

⁵¹⁷ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 8.19.

Pretno vijeće u tekstu koji je procitano na pretresu 22. februara 2001., izreklo da vrijeme koje su trojica osuđenih proveli u pritvoru treba uracunati u izdržavanje kazne.⁵¹⁸

(b) Diskusija

365. Pretresno vijeće podsjeća da se "žalilac 4. marta 1998. predao Medunarodnom sudu".⁵¹⁹ Žalbeno vijeće smatra da se uracunavanje vremena provedenog u pritvoru može istaci kao žalbena osnova jedino ako se prvostepena presuda krivo protumaci. Naime, naslov relevantnog paragrafa, Uracunavanje vremena provedenog u pritvoru, ako se tumaci u smislu pravila 101(C) i 102 19. verzije Pravilnika koja se citira u tom paragrafu, ne ostavlja ni najmanju sumnju u vezi znacenja tog poglavlja presude. U fusnoti 1406 prvostepene presude, Pretresno vijeće je izricito navelo da ce se kod odmjeravanja kazne služiti 19. verzijom Pravilnika. Ranija verzija pravila 101(C) nema nikakve veze sa pitanjem uracunavanja vremena provedenog u pritvoru. Kao što tužilac ispravno navodi, Vijeće je 22. februara 2001. usmeno odredilo da ce se trojici osuđenika vrijeme koje su proveli u pritvoru uracunati u izdržavanje kazne. Ako je žalilac bio i u najmanjoj dilemi, mogao se putem svog branioca obratiti direktno Pretresnom vijecu tražeci pojašnjenja. To je pitanje trebalo razmotriti u tom kontekstu. Ta se žalbena osnova odbacuje uz napomenu da posljednji paragraf presude treba tumaciti u kombinaciji s tekstem koji je Pretresno vijeće procitalo na pretresu 22. februara 2001. Vrijeme provedeno u pritvoru koje ce se žalioocu uracunati u izdržavanje kazne racunat ce se od dana kada se on predao Medunarodnom sudu.

6. Zakljucak

366. Iz tih razloga, Žalbeno vijeće odbacuje žalbene osnove od 1 do 5 osim dijela žalbene osnove 4. Uzimajući u obzir relativnu težinu porodice situacije žaliooca kao olakšavajuću okolnost, Žalbeno vijeće ipak donosi odluku da neće mijenjati izrecenu kaznu na koju je uložena žalba.

B. Žalba na kaznu žaliooca Radomira Kovaca

367. Pretresno vijeće izreklo je Radomiru Kovacu jedinstvenu kaznu od 20 godina zatvora po dvije tacke za zlocine protiv covjecnosti i po dvije tacke za kršenje zakona i obicaja ratovanja. Kovaceva žalba na kaznu zasniva se na sljedecim osnovama: 1) Pretresno vijeće je

⁵¹⁸ T., str. 6568, 6572 i 6574.

retroaktivno primijenilo izmijenjeno pravilo 101 Pravilnika i time oštetilo prava žalioaca u postupku pred Međunarodnim sudom; 2) Pretresno vijeće je pogrešno primijenilo član 24(1) Statuta, budući da nije uzelo u obzir praksu izricanja zatvorskih kazni u bivšoj Jugoslaviji; 3) Pretresno vijeće je pogrešno shvatilo otežavajuće okolnosti; 4) Pretresno vijeće je pogriješilo kada je procijenilo da za žalioaca ne vrijede nikakve olakšavajuće okolnosti; i, na kraju, 5) iz prvostepene presude ne proizlazi jasno koliko će se vremena provedenog u pritvoru odbiti od kazne izrečene žalioacu. Žalilac je jasno izjavio da neće tražiti pojašnjenje nalaza Pretresnog vijeća u vezi sa pitanjem zakonitosti njegovog hapšenja.⁵²⁰

1. Pitanje jedinstvene kazne i strogosti kazne

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Kovac)

368. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće time što je retroaktivno primijenilo izmijenjeno pravilo 101 Pravilnika "oštetilo njegova prava". On smatra da je "neprihvatljivo" i "u direktnoj suprotnosti sa principom legaliteta" da se krivična djela kažnjavaju a da se za ta djela ne odredi "ljestvica kazni".⁵²¹ Žalilac objašnjava da time što dopušta jedinstvenu kaznu za više osuđujućih presuda, izmijenjeno pravilo 101 Pravilnika predstavlja "ozbiljnu povredu načela da za svako krivično djelo mora postojati propisana kazna (*nullum crimen nulla poena sine lege*),"⁵²² čime se krše njegova prava.⁵²³ U tom istom smislu, žalilac u pitanje dovodi i primjenu pravila 87(C), u onom obliku u kojem to pravilo glasi u 19. verziji Pravilnika.⁵²⁴ I na kraju, žalilac procjenjuje da "s obzirom na praksu izricanja zatvorskih kazni u bivšoj Jugoslaviji i prethodnu praksu" Međunarodnog suda, Pretresno vijeće njemu nije trebalo izreći "tako visoku i tešku kaznu".⁵²⁵

(ii) Respondent

369. Respondent je na to otpovnuo da se pravilom 87(C) Pravilnika (19. verzija) kodifikuje prethodno postojeca praksa Međunarodnog suda koja dozvoljava utvrđivanje jedinstvene

⁵¹⁹ Prvostepena presuda, par. 890.

⁵²⁰ Kovacev žalbeni podnesak, par. 179.

⁵²¹ *Ibid.*, par. 172; transkript žalbenog postupka, str. 183.

⁵²² Kovacev žalbeni podnesak, par. 174. Vidi takode transkript žalbenog postupka, str. 90 i 179.

⁵²³ Transkript žalbenog postupka, str. 97 i 98.

⁵²⁴ *Ibid.*, str. 92.

⁵²⁵ Kovacev žalbeni podnesak, par. 171.

kazne za više krivičnih djela u situacijama u kojima to tačnije reflektira ukupnost ponašanja osudene osobe.⁵²⁶

(b) Diskusija

370. Što se tice utemeljenosti primjene pravila 101 i osobito pravila 87(C) 19. verzije Pravilnika, Žalbeno vijeće upućuje na diskusiju izloženu u paragrafima 339-344 ove presude.

371. Argument prema kojem pravilo 87(C) 19. verzije Pravilnika, time što dozvoljava jedinstvenu kaznu za višestruke osude, gaji nacelo legaliteta, temelji se prema mišljenju Žalbenog vijeća na pogrešnoj pretpostavci da bi Statut trebao funkcionirati poput krivičnog zakona sa propisanim minimalnim i maksimalnim kaznama za pojedina krivična djela.

372. Konacno, žalilac presudu ne napada na temelju nacela *nullum crimen sine lege*, nego na osnovi njegovog pandana, *nulla poena sine lege*. Prvo nacelo nije sporno, slijedom Odluke u vezi s nadležnošću Suda u predmetu *Tadic* i drugostepene presude u predmetu *Aleksovski*. Drugo nacelo se odnosi na kaznu i njime se određuje da niko ne može biti kažnjen ako ne postoji zakonom predviđena kazna.⁵²⁷ Međutim, to nacelo ne zahtijeva da se zakonom propiše precizna kazna za svako krivično djelo, u ovisnosti o stepenu njegove težine. Bez obzira da li je riječ o anglosaksonskom ili o kontinentalnom pravnom sistemu, nacionalna zakonodavstva ne predviđaju kazne za svako moguće krivično djelo. Naprotiv, krivični zakoni često propisuju raspon kazni za jedno krivično djelo, to jest često određuju maksimalne i minimalne kazne. U okviru tog raspona sudije imaju diskreciono pravo da utvrde tačnu kaznu koja, naravno, zavisi od definisanih faktora koje sudije moraju imati na umu prilikom vršenja tog svog diskrecionog prava.

373. Statutom se ne navodi precizan raspon kazni, no predviđa se zatvorska kazna i propisuju razni faktori koje treba imati na umu prilikom odmjeravanja kazne. Maksimalna kazna jest doživotna zatvorska kazna, predviđena pravilom 101(A) Pravilnika (što je tačna interpretacija Statuta), za djela koja prema mišljenju država potpadaju u međunarodnu nadležnost zbog svoje težine i posljedica za međunarodnu zajednicu. Dakle, Statut je u odnosu na krivična djela iz nadležnosti Međunarodnog suda ispoštovao nacelo *nulla poena sine lege*.

⁵²⁶ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 8.4.

⁵²⁷ Vidi *S.W. v United Kingdom*, Evropski sud za ljudska prava, br. 47/1994/494/576, drugostepena presuda od 22. novembra 1995., serija A, sv. 335-B, par. 35.

Kao što je Međunarodni sud pravde jednom izjavio u vezi s nacelima *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*:⁵²⁸

Samo zakon određuje i kvalifikuje krivično djelo. Samo zakon određuje kaznu. Kazna se ne može izreći u nekom postupku ako nije predviđena zakonom za takav slučaj.

374. Osim toga, Statut obavezuje pretresna vijeća da imaju u vidu praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji. Svaki puta kada treba izreći neku kaznu, strane imaju na raspolaganju dovoljno vremena da iznesu svoje stavove. Pretresno vijeće određuje kaznu tek kad je razmotrilo sve relevantne faktore. Takva procedura jedva da ostavlja ikakvog mjesta riziku da dode do nepoštivanja prava optuženog. Dakle, u praksi Pretresno vijeće prilikom odlučivanja o kazni ne koristi nekakvu arbitrarnu vlast i optuženi uvijek uživa pravo na žalbu. Shodno tome, ova osnova za žalbu se odbacuje.

2. Oslanjanje na opštu praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji prilikom odmjerenja kazne

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Kovac)

375. Žalilac tvrdi da Pretresno vijeće ne može zanemariti sudsku praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji, te da "maksimalna kazna koja se može izreći, osim u slučaju doživotne kazne, iznosi dvadeset godina zatvora".⁵²⁹

(ii) Respondent

376. Respondent tvrdi da je u drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić* riješeno pitanje da li "pretresna vijeća u okviru diskrecionog prava koje im daje Statut mogu izreći kaznu od dvadeset godina".⁵³⁰ Respondent smatra da Pretresno vijeće u ovom predmetu jeste uzelo u obzir sudsku praksu u bivšoj Jugoslaviji, no da je odlucilo izreći strožu kaznu s obzirom na težinu krivičnih djela koja je počinio žalilac.⁵³¹

⁵²⁸ *Consistency of Certain Danzig Legislative Decrees with the Constitution of the Free City*, Međunarodni sud pravde, savjetodavno mišljenje, 4. decembar 1935., serija A/B, Judgments, Orders and Advisory Opinions, 1935, sv. 3, br. 65, str. 41/51.

⁵²⁹ Kovacev žalbeni podnesak, par. 175; transkript žalbenog postupka, str. 181.

⁵³⁰ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 8.35.

⁵³¹ *Ibid.*, par. 8.36, 8.38 i 8.39; transkript žalbenog postupka, str. 327.

(b) Diskusija

377. Kao što je već ranije objašnjeno,⁵³² pretresno vijeće mora uzeti u obzir sudsku praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji, ali ga ona ne obavezuje. Samo u slučaju da ta praksa o nekom pitanju šuti, ili da je neprimjerena u svjetlu međunarodnog prava, pretresno vijeće može razmotriti primjenu vlastitog pristupa. U drugostepenoj presudi o žalbi na kaznu u predmetu *Tadic* stoji da "sama formulacija potpravila 101(A) Pravilnika, koja omogućava izricanje doživotnih kazni, pokazuje da diskreciono pravo pretresnog vijeca pri izricanju kazne nije vezano maksimalnom zatvorskom kaznom koja se primjenjuje u nekom nacionalnom sistemu".⁵³³ Taj zaključak je utoliko pertinentniji što se odnosi na Tadicovu žalbu na kaznu od dvadeset godina, što je kazna koja odgovara onoj izrečenoj žalioocu. Osim toga, Pretresno vijeće u ovom predmetu jeste u obzir uzelo opštu praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji.⁵³⁴ Ova osnova za žalbu se stoga odbacuje.

3. Otežavajuće okolnosti(a) Argumentacija strana(i) Žalilac (Kovac)

378. Žalilac tvrdi da "nepostojanje ikakvog obilježja teškog fizičkog ili psihikog mučenja koje cine bice tog krivičnog djela jasno pokazuje da se za optuženog Radomira Kovaca ne može ustanoviti niti jedna otežavajuća okolnost koja bi opravdala dvadesetogodišnju zatvorsku kaznu izrečenu optuženomu".⁵³⁵ Osnova za žalbu oslanja se na sljedeće tačke: 1) relativna mladost nekih od žrtava; 2) činjenica da su žrtve zlostavljane kroz dulji vremenski period; 3) ranjivost pojedinih žrtava; 4) činjenica da je žrtava bilo više; i 5) činjenica da je retribucija kao svrha kazne zastarjela.

379. Što se tice prve tačke, žalilac smatra da dob jedne od žrtava, odnosno A.S. koja je imala 20 godina, nije trebalo smatrati otežavajućom okolnošću.⁵³⁶ Što se pak druge tačke tice, žalilac tvrdi da su tokom otprilike četiri mjeseca FWS-87 i A.S. "de facto uživale zaštitu", te da

⁵³² Vidi gore, par. 347-349.

⁵³³ Drugostepena presuda o žalbi na kaznu u predmetu *Tadic*, par. 21.

⁵³⁴ Prvostepena presuda, par. 829 do 835.

⁵³⁵ Kovacev žalbeni podnesak, par. 181.

⁵³⁶ *Ibid.*, par. 180.

tokom otprilike jednog mjeseca FWS-75 i A.B. nisu sa žaliocem imale nikakvih kontakata.⁵³⁷ Žalilac u vezi sa trecom tackom tvrdi da su ranjivost ili bespomoćnost žrtve obilježje krivinih djela porobljavanja, silovanja i povrede licnog dostojanstva, te da stoga ne mogu predstavljati otežavajuću okolnost.⁵³⁸ U odnosu na četvrtu tacku žalilac navodi da je "brojnost žrtava takode shvacena kao otežavajuća okolnost".⁵³⁹ Što se tice pete tacke, žalilac navodi da je Pretresno vijeće retribuciju shvatilo kao jedan od ciljeva kažnjavanja, dok je trend u međunarodnom pravu da se "kažnjavanje smatra mjerom opšte prevencije koja će na koncu dovesti do globalne prevencije".⁵⁴⁰

(ii) Respondent

380. U vezi sa prvom tackom, respondent odgovara da, čak i ako se pretpostavi da je taj argument djelimično tadan, i dalje vrijedi činjenica da je više drugih žrtava bilo mlade od 18 godina, a da je jedna od njih - A.B. - imala tek 12 godina.⁵⁴¹ Što se tice treće tacke, respondent tvrdi da ranjivost nije element bica krivinih djela porobljavanja, silovanja ili povrede licnog dostojanstva. U odnosu na petu tacku, respondent izjavljuje da je retribucija "jedan od glavnih elemenata koji se uzimaju u obzir kod odmjeravanja kazne" u praksi Međunarodnog suda⁵⁴² i da Pretresno vijeće tom elementu nije pridalo neopravdanu težinu.⁵⁴³

(b) Diskusija

381. U vezi sa prvom tackom, Žalbena vijeće upućuje na svoje zaključke iznesene u paragrafima 354 i 355. Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je dob žrtve, dvadeset godina, smatralo otežavajućom okolnošću. Ova osnova za žalbu se stoga odbacuje.

382. Što se tice druge tacke, Žalbena vijeće se slaže sa mišljenjem Pretresnog vijeca koje otežavajućom okolnošću smatra i dužinu trajanja krivinih djela porobljavanja, silovanja i povrede licnog dostojanstva, za koja je žalilac proglašen krivim, pri čemu su ta djela trajala između jednog i četiri mjeseca. Vijeće smatra da je apsurdno tvrditi da su FWS-87 i A.S., koje su obje tokom dugog vremenskog perioda bile izložene silovanjima, porobljavanju i povredama licnog dostojanstva, zapravo uživale zaštitu. Osim toga, Žalbena vijeće smatra da

⁵³⁷ *Ibid.*

⁵³⁸ *Ibid.*

⁵³⁹ *Ibid.*

⁵⁴⁰ *Ibid.*

⁵⁴¹ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 8.41.

⁵⁴² *Ibid.*, par. 8.43.

nije jasno zašto žalilac tvrdi da nije imao nikakvih kontakata sa žrtvama tokom vremena kada su one bile zatocene u njegovom stanu⁵⁴⁴ ili u prilikama kada ih je povremeno posjećivao na mjestima kamo su bile privremeno premještane.⁵⁴⁵ Ova osnova za žalbu se iz tih razloga odbacuje.

383. U odnosu na treću tačku, Žalbeno vijeće ponavlja zaključke koje je iznijelo gore u tekstu, u paragrafu 352. Ova žalbena osnova se odbacuje.

384. U prilog četvrte tačke žalilac ne iznosi nikakav argument. Žalbeno vijeće procjenjuje da po toj tački da nije potrebno odlučivati i odbacuje ovu osnovu za žalbu.

385. Što se tice pete tačke, Pretresno vijeće za svoju ocjenu da je retribucija jedan od opštih elemenata koje valja uzeti u obzir prilikom odlučivanja o kazni nalazi uporište u drugostepenoj presudi u predmetu *Aleksovski*.⁵⁴⁶ U sudskoj praksi Medunarodnog suda, kao i u praksi Medunarodnog suda za Ruandu, funkcija retribucije u kazni uvijek se uzimala u obzir,⁵⁴⁷ pri čemu je retribuciju "Pretresno? vijeće protumacilo kao kažnjavanje pocinioca za njegovo konkretno kriminalno postupanje".⁵⁴⁸ Žalilac nicim nije potkrijepio svoju tvrdnju o trendu u međunarodnom pravu koji se navodno razlikuje od prakse Medunarodnog suda i Medunarodnog suda za Ruandu. Ova žalbena osnova se stoga odbacuje.

4. Olakšavajuće okolnosti

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Kovac)

386. Žalilac smatra da je Pretresno vijeće trebalo u obzir uzeti sljedeće olakšavajuće okolnosti: 1) žalilac nije imao prethodnu namjeru da naudi Muslimanima, niti je znao da njegova djela predstavljaju dio rasprostranjenog i sistematskog napada; 2) bio je prisutan "kada

⁵⁴³ *Ibid.*, par. 8.44.

⁵⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 759.

⁵⁴⁵ *Ibid.*, par. 754.

⁵⁴⁶ *Ibid.*, par. 841, gdje se citira drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185.

⁵⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, fusnote 353-355.

⁵⁴⁸ Prvostepena presuda, par. 857.

je zlo moglo biti nanijeto bilo kojem Muslimanu⁵⁴⁹ i 3) žalilac se poziva na svoj odnos sa FWS-87 i zaštitu koju je pružao FWS-87 i A.S.

(ii) Respondent

387. Respondent odbacuje gorenavedene argumente, uz tvrdnju da se oni ili "odnose na osporavane činjenice koje je Pretresno vijeće već odbacilo ili ne predstavljaju olakšavajuće okolnosti".⁵⁵⁰

(b) Diskusija

388. Pretresno vijeće je zaključilo da su trojica optuženih "kao vojnici aktivno učestvovali" u sukobu koji je u Foci izbio između srpskih i muslimanskih snaga.⁵⁵¹ Prema mišljenju Pretresnog vijeća, žalilac je "bio potpuno svjestan kako napada na muslimanske seljane, tako i činjenice da njegova djela čine dio tog napada".⁵⁵² Znao je da su četiri žene nad kojima je imao kontrolu civilni,⁵⁵³ te ih je "zlostavljao, a tri djevojke je mnogo puta silovao, perpetuirajući tako napad na civilno muslimansko stanovništvo".⁵⁵⁴ Žalbeno vijeće smatra da je te faktore trebalo iznijeti u vezi s obilježjima krivičnih djela. Prije određivanja kazne, Pretresno vijeće je te faktore već prihvatilo kao dokazane van razumne sumnje i donijelo svoje zaključke u vezi sa krivicom optuženog. Dakle, žalilac ne može iznova pokrenuti to pitanje u okviru žalbe na kaznu. Shodno tome, ova žalbena osnova se odbacuje.

389. Drugi argument iznesen je na nejasan način i nije obrazložen. Žalbeno vijeće ovdje samo primjećuje da su četiri žene koje je žalilac držao u svom stanu i zlostavljao bile Muslimanke.⁵⁵⁵ Ova žalbena osnova se odbacuje.

390. Što se tiče trećeg argumenta, Pretresno vijeće je zaključilo da nije postojao ljubavni odnos između žalioca i FWS-87, nego se taj odnos zasnivao "na surovom oportunističkom odnosu Kovaceve strane, stalnim zlostavljanjima i dominacijom nad djevojkom koja je u to vrijeme imala samo petnaestak godina".⁵⁵⁶ Pretresno vijeće je također zaključilo da je žalilac "u velikoj

⁵⁴⁹ Kovacev žalbeni podnesak, par. 184.

⁵⁵⁰ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, par. 8.46.

⁵⁵¹ Prvostepena presuda, par. 567 i 569.

⁵⁵² *Ibid.*, par. 586.

⁵⁵³ *Ibid.*

⁵⁵⁴ *Ibid.*, par. 587.

⁵⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁵⁶ *Ibid.*, par. 762.

mjeri pomogao Jagošu Kosticu da siluje A.S.". ⁵⁵⁷ Žalbeno vijeće dijeli mišljenje Pretresnog vijeća. Vijeće stoga odbacuje ovu osnovu za žalbu.

5. Priznavanje vremena provedenog u pritvorskoj jedinici

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Kovac)

391. Žalilac tvrdi da će, ako se vrijeme koje je on proveo u pritvoru od 2. augusta 1999. ne uracuna u njegovu cjelokupnu kaznu, njegova prava biti narušena. ⁵⁵⁸

(ii) Respondent

392. Respondent se slaže da u posljednjem paragrafu prvostepene presude ne stoji nikakav nalog u vezi s uracunavanjem vremena provedenog u pritvoru, no navodi da je Pretresno vijeće 22. februara 2001. usmeno odredilo da će se vrijeme provedeno u pritvoru uracunati u trajanje cjelokupne kazne. ⁵⁵⁹

(b) Diskusija

393. Žalbeno vijeće podsjeća na primjedbe koje je iznijelo gore u tekstu, u paragrafu 365, i odbacuje ovu žalbenu osnovu, uz napomenu da posljednji paragraf prvostepene presude valja citati zajedno s usmenom izjavom Pretresnog vijeća od 22. februara 2001. Trajanje pritvora koje treba odbiti od kazne izrecene žalioocu racunace se od dana kada se žalilac predao Medunarodnom sudu.

6. Zaključak

394. Zbog gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće u cijelosti odbija žalbu žaliooca Radomira Kovaca na kaznu.

C. Žalba na kaznu žaliooca Zorana Vukovica

395. Žalilac Vukovic je osuđen na jedinstvenu kaznu od 12 godina zatvora po dvije tacke optužnice za zlocin protiv covjecnosti i po dvije tacke optužnice za kršenje zakona i obicaja

---

⁵⁵⁷ *Ibid.*, par. 761.

⁵⁵⁸ Kovacev žalbeni podnesak, par. 185; transkript žalbenog postupka, str. 92 i 93.

ratovanja. Njegova žalba pociva na dvije osnove: 1) za svako proglašenje krivice trebala bi se izreci zasebna kazna; cinjenica da je izrecena jedinstvena kazna za sva krivicna djela za koja je optuženi proglašen krivim u suprotnosti je s Pravilnikom; 2) Medunarodni sud je obavezan da se rukovodi praksom izricanja kazni na sudovima bivše Jugoslavije, prema kojoj silovanje kao ratni zlocin ne povlaci strožu kaznu od silovanja pocinjenog u doba mira; 3) otežavajuće okolnosti koje je Pretresno vijeće konstatovalo u vezi s FWS-50 nisu opravdane; 4) to što je žalilac pomagao muslimanskim porodicama te njegova porodicna situacija trebalo je da se uzme u obzir kao olakšavajuće okolnosti; i konacno 5) Pretresno vijeće nije tacno izracunalo vrijeme koje je žalilac proveo u pritvoru i koje treba biti oduzeto od njegove ukupne kazne.

1. Izricanje jedinstvene kazne zbog retroaktivne primjene Pravilnika

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Vukovic)

396. Žalilac smatra da je Pretresno vijeće pogriješilo kad je izreklo jedinstvenu kaznu po više osudujucih presuda.⁵⁶⁰ On tvrdi da Krivicni zakon iz 1977. i krivicni zakoni zemalja sljednica bivše Jugoslavije dozvoljavaju proglašenje jedinstvene kazne za više osudujucih presuda samo pod uslovom da ta kazna ne prelazi maksimalnu kaznu predvidenu zakonom. Nadalje, jedinstvena kazna ne smije predstavljati zbir kazni izrecenih po više osudujucih presuda.⁵⁶¹ Žalilac takode tvrdi da je Pretresno vijeće ne primijenivši pravilo 101(C) 18. verzije Pravilnika prekršilo princip koji zabranjuje retroaktivnu primjena Pravilnika.⁵⁶² Osim toga, dodaje žalilac, da je Pretresnom vijecu bilo moguće izreci jedinstvenu kaznu na osnovu "ranijih odredbi MKSJ-a, tada ne bi bilo potrebno da se mijenja pravilo 87(C)".⁵⁶³

(ii) Respondent

397. Respondent tvrdi da se "žalilac bez osnove pozvao na pravilo 101 (C) Pravilnika" jer je tim pravilom bilo propisano da pretresna vijeca moraju "precizirati na koji način će se izdržavati više izrecenih kazni",⁵⁶⁴ što ne znaci da su vijeca obavezna da izricu višestruke

⁵⁵⁹ T., str. 6568, 6572 i 6574.

⁵⁶⁰ Vukovicev žalbeni podnesak, par. 177.

⁵⁶¹ *Ibid.*

⁵⁶² *Ibid.*, par. 178.

⁵⁶³ *Ibid.*, par. 42.

⁵⁶⁴ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 4.6.

kazne.⁵⁶⁵ Respondent se poziva na drugostepenu presudu u predmetu *Kambanda* u kojoj se izricito zagovara izricanje jedinstvene kazne za više osudujucih presuda.⁵⁶⁶ On takode tvrdi da žalilac nije naveo "u cemu je Pretresno vijeće zloupotrijebilo svoja diskreciona prava izricuci jedinstvenu kaznu", i "na koji način izricanje jedinstvene kazne predstavlja povredu njegovih prava".⁵⁶⁷

(b) Diskusija

398. Žalbeno vijeće razlikuje dva dijela ove žalbene osnove: 1) navodna retroaktivna primjena Pravilnika koja je omogućila izricanje jedinstvene kazne; 2) pitanje da li je izricanje jedinstvene kazne uređeno odredbama koje su slične onima u Krivičnom zakonu iz 1977. Ovim drugim pitanjem pozabavit ćemo se u okviru razmatranja prakse izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji.

399. Što se tiče prvog dijela, Žalbeno vijeće upućuje na zaključke iznesene u paragrafima 339 do 344 i ponavlja da se pravilom 87(C) 19. verzije Pravilnika samo potvrđuje pravo pretresnih vijeća da izreknu jedinstvenu kaznu. Ova žalbena osnova se, prema tome, odbacuje.

2. Oslanjanje na sudsku praksu sudova bivše Jugoslavije prilikom odmjeravanja kazne

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Vuković)

400. Žalilac u osnovi tvrdi da je Pretresno vijeće bilo obavezno da se drži člana 24(1) Statuta, odnosno da se mora rukovoditi opštom praksom izricanja kazni na sudovima bivše Jugoslavije, prema kojoj je maksimalna zatvorska kazna 20 godina.⁵⁶⁸ On tvrdi da se doživotna zatvorska kazna koju predviđa Statut ne treba upoređivati sa smrtnom kaznom koja je bila predviđena krivičnim zakonima republika bivše Jugoslavije nego sa dvadesetogodišnjom zatvorskom kaznom kakva je postojala u predmetno vrijeme.⁵⁶⁹ Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće trebalo voditi računa o praksi izricanja kazni za silovanje u bivšoj Jugoslaviji, koju je izložio vještak odbrane. On smatra da nije važno to što se vještak usredotocio na mirnodopsku

⁵⁶⁵ *Ibid.*

⁵⁶⁶ *Ibid.*, par. 4.7.

⁵⁶⁷ *Ibid.*, par. 4.10 i 4.11.

⁵⁶⁸ Vukovićeve žalbeni podnesak, par. 180 i 183.

⁵⁶⁹ *Ibid.*

praksu jer je po njegovom mišljenju polna sloboda zaštićena jednako u miru kao i za vrijeme oružanog sukoba.⁵⁷⁰ Žalilac tvrdi da izrecena kazna ne bi smjela prelaziti tri godine zatvora.⁵⁷¹ On nadalje navodi da je prema Statutu praksa kojom se treba rukovoditi upravo mirnodopska praksa bivše Jugoslavije.⁵⁷² On pokušava objasniti da bi silovanje bilo teže djelo od mucenja da oba djela sadrže iste elemente.⁵⁷³ On naposljetku tvrdi da retribucija ne bi trebala biti svrha kazne.⁵⁷⁴

(ii) Respondent

401. Respondent smatra da "Pretresno vijeće prilikom odmjeravanja kazne nije obavezno primjenjivati zakone bivše Jugoslavije nego da ih samo treba uzeti u obzir."⁵⁷⁵

(b) Diskusija

402. Ova žalbena osnova u nacelu preuzima argumente žalilaca Kunarca i Kovaca. Žalbeno vijeće upućuje na svoje zaključke u paragrafima 374 do 349 i 377. Ono dodaje da je Pretresno vijeće uzelo u obzir dokaze koje je podastro vještak odbrane o praksi izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji pri čemu se naročito usredotocio na silovanje.⁵⁷⁶ Međutim, kako je primijetilo Pretresno vijeće, svjedočenje tog vještaka se uglavnom odnosi na silovanje u doba mira pa je "njegova relevantnost ovdje malena".⁵⁷⁷ Silovanje kao zločin protiv čovječnosti ili kao kršenje zakona i običaja ratovanja zahtijeva dokazivanje elemenata koji nisu sadržani u nacionalnim krivičnim zakonima, na primjer napad na civilno stanovništvo (u prvom slučaju) ili postojanje oružanog sukoba (u drugom slučaju). Težina silovanja kao krivičnog djela u nadležnosti Međunarodnog suda je svakako veća od težine tog djela po nacionalnom pravu. To pokazuje i razlika u maksimalnim kaznama za silovanje koje predviđaju Statut Međunarodnog suda i Krivični zakon Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine iz 1977. Zbog toga se ova žalbena osnova odbacuje.

---

⁵⁷⁰ *Ibid.*, par. 181.

⁵⁷¹ *Ibid.*

⁵⁷² *Ibid.*, par 182.

⁵⁷³ *Ibid.*, par. 184.

⁵⁷⁴ *Ibid.*, par. 185.

⁵⁷⁵ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 4.14.

⁵⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 835.

⁵⁷⁷ *Ibid.*

3. Otežavajuće okolnosti

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Vukovic)

403. Žalilac tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo konstatovavši da je u vrijeme terećenih događaja FWS-50 imala 15 i po godina jer je ona zapravo imala 17 godina. Dodaje da se ona prema zakonu tada mogla udati i da njenu dob nije trebalo smatrati otežavajućom okolnošću.⁵⁷⁸ On takode smatra da to što je FWS-50 bila narocito ranjiva i bespomocna ne predstavlja otežavajuću okolnost.⁵⁷⁹

(ii) Respondent

404. Respondent odgovara da Pretresno vijeće "nije pogriješilo zaključivši da mladost žrtve predstavlja otežavajuću okolnost", čak i ako ona nije imala 15 i po godina.⁵⁸⁰ On takode tvrdi da ranjivost i bespomocnost žrtve nisu elementi krivičnih djela⁵⁸¹ i da Pretresno vijeće nije pocinilo nikakvu grešku smatrajući ih otežavajućim okolnostima.⁵⁸²

(b) Diskusija

405. Što se tice pitanja da li dob žrtve predstavlja otežavajuću okolnost, Žalbeno vijeće upućuje na svoje konstatacije u paragrafima 354 i 355 gore. Ono smatra da to što se navodi o dobi žrtve u prvostepenoj presudi malo razlikuju (oko 16 godina⁵⁸³ i 15 i po godina⁵⁸⁴) ne mijenja cinjenicu da je ona, u vrijeme kad su nad njom pocinjena krivična djela, bila mlada. Žalbeno vijeće se slaže sa mišljenjem sudija Pretresnog vijeca koji su ocijenili da ta cinjenica može povećati žaliocevu kaznu. Što se tice argumenta u vezi sa ranjivošću i bespomocnošću žrtve, Žalbeno vijeće upućuje na svoje konstatacije u paragrafu 352 gore. Ova žalbena osnova se, dakle, odbija.

⁵⁷⁸ Vukovicev žalbeni podnesak, par. 186.

⁵⁷⁹ *Ibid.*

⁵⁸⁰ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 4.16.

⁵⁸¹ *Ibid.*, par. 4.19.

⁵⁸² Transkript žalbenog postupka, str. 328 i 329.

⁵⁸³ Prvostepena presuda, par. 235.

⁵⁸⁴ *Ibid.*, par. 879.

4. Olakšavajuće okolnosti(a) Argumentacija strana(i) Žalilac (Vukovic)

406. Žalilac tvrdi da je on pomogao "brojnim muslimanskim porodicama" i da se ta činjenica treba uzeti u obzir kao olakšavajuća okolnost, a ne, kako je zaključilo Pretresno vijeće, kao dokaz da je on znao za napad na muslimansko stanovništvo.⁵⁸⁵ Žalilac nadalje želi da se kao olakšavajuća okolnost prihvati činjenica da njegova djela nisu dovela do teških posljedica i da nije bilo upotrebe sile ili vršenja pritiska.⁵⁸⁶ Žalilac na kraju iz istih razloga navodi da je oženjen i da ima dvoje djece.⁵⁸⁷

(ii) Respondent

407. Respondent tvrdi da Pretresno vijeće nije pogriješilo kad nije uzelo u obzir kao olakšavajuću okolnost to što je žalilac pomagao Muslimanima, budući da se ono bavilo pitanjem "kazne koju je žalilac zaslužio za silovanje žrtve, a ne njegovim postupcima prema ljudima koji su uživali njegovu naklonost".⁵⁸⁸ Respondent se, međutim, slaže da je Pretresno vijeće pogriješilo u tome što nije kao olakšavajuću okolnost uzelo u obzir Vukovicevu porodičnu situaciju, mada taj faktor ne bi uticao na kaznu.⁵⁸⁹

(b) Diskusija

408. Žalbeno vijeće smatra da to što je žalilac pomagao drugim Muslimanima u toku sukoba ni u čemu ne mijenja činjenicu da je počinio teška krivična djela nad FWS-50. Eventualne olakšavajuće okolnosti u kažnjavanju za njegova djela nad FWS-50 mogu biti samo one vezane za ta djela. Žalbeno vijeće se slaže da je žaliocevu porodičnu situaciju trebalo uzeti u obzir kao olakšavajuću okolnost. Žalbena osnova se, dakle, u tom dijelu prihvata. Međutim, Žalbeno vijeće potvrđuje dužinu zatvorske kazne koju je odredilo Pretresno vijeće.

409. Što se tice žaliocevog argumenta da bi se olakšavajućom okolnosti trebalo smatrati to što njegova djela nisu imala posljedica, Žalbeno vijeće podsjeća da je u prvostepenoj presudi

⁵⁸⁵ Vukovicev žalbeni podnesak, par 188.

⁵⁸⁶ Vukoviceva replika, par. 4.3.

⁵⁸⁷ Vukoviceva replika, par. 188.

⁵⁸⁸ Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak, par. 4.20.

⁵⁸⁹ *Ibid.*, par. 4.21.

konstatovalo da je silovanje FWS-50 "nanijelo tešku duševnu i tjelesnu bol".⁵⁹⁰ Kao i Pretresno vijeće, Žalbeno vijeće smatra da su žalioceva djela imala teške posljedice. U prvostepenoj presudi se o silovanju te žrtve kaže da je ona "iz Sportske dvorane "Partizan" odvedena u neki stan, gdje ju je Vukovic [...] primorao na polni odnos, potpuno svjestan činjenice da ona na to ne pristaje".⁵⁹¹ Taj zaključak jasno pokazuje da je silovanje izvršeno uz primjenu sile ili pritiska. U vezi s tim, Pretresno vijeće upućuje na svoj zaključak da koercitivni uslovi u kojima su počinjena ova krivična djela potpuno isključuju mogućnost pristanka žrtve.⁵⁹² Ova žalbena osnova je, dakle, neutemeljena i Žalbeno vijeće je odbacuje.

5. Priznavanje vremena provedenog u pritvoru

(a) Argumentacija strana

(i) Žalilac (Vukovic)

410. Žalilac tvrdi da prvostepena presuda u tom pogledu nije jasna i da bi neuracunavanje u kaznu vremena provedenog u pritvoru, od 23. decembra 1999., predstavljalo grešku.⁵⁹³

(ii) Respondent

411. Respondent tvrdi da je, iako posljednji paragraf prvostepene presude ne sadrži nalog o uracunavanju u kaznu vremena provedenog u pritvoru, Pretresno vijeće 22. februara 2001. naložilo *viva voce* da se vrijeme koje su trojica osuđenih provela u pritvoru uzme u obzir prilikom izracunavanja kazne.⁵⁹⁴

(b) Rasprava

412. Žalbeno vijeće upućuje na svoje konstatacije u paragrafu 365 gore. Ova žalbena osnova se odbija, uz napomenu da se posljednji paragraf presude mora citati zajedno sa usmenom izjavom Pretresnog vijeca od 22. februara 2001. U žaliocevu kaznu uracunace se vrijeme provedeno u pritvoru, od dana kad je doveden u pritvorsku jedinicu Medunarodnog suda.

⁵⁹⁰ Prvostepena presuda, par. 815.

⁵⁹¹ *Ibid.* par. 817.

⁵⁹² Vidi gore, par. 133.

⁵⁹³ Vukovicev žalbeni podnesak, par. 190.

⁵⁹⁴ T., str. 6568, 6572 i 6574.

6. Zaključak

413. Iz tih razloga, Pretresno vijeće odbacuje žalbu koju je uložio Zoran Vuković, osim u pogledu argumenta da bi se njegova porodična situacija trebala uzeti u obzir kao olakšavajuća okolnost. Međutim, s obzirom na okolnosti u ovom predmetu, odnosno to da je žalilac počinio teško krivično djelo, ovaj faktor ne mijenja dužinu kazne izrecene u prvostepenoj presudi.

D. Zaključak

414. Iz ovih razloga, Žalbeno vijeće odbacuje žalbe koje su uložili žalioци Kunarac, Kovac i Vuković. Iz već navedenih razloga, Žalbeno vijeće potvrđuje kaznu koju je žalioцима izreklo Pretresno vijeće, a u koju će biti uračunato vrijeme koje su proveli u pritvoru.

XII. DISPOZITIV

Iz gorenavedenih razloga,

A. Žalba Dragoljuba Kunarca na osuđujuće presude i kaznu

1. Osuđujuće presude

Žalbeno vijeće,

ODBACUJE žalbu Dragoljuba Kunarca na osuđujuće presude protiv njega, te stoga

POTVRĐUJE osuđujuće presude koje je Pretresno vijeće izreklo Dragoljubu Kunarcu po taktama 1 do 4, 9 do 12 i 18 do 20 optužnice IT-96-23.

2. Kazna

Žalbeno vijeće,

ODBACUJE žalbu Dragoljuba Kunarca na kaznu,

USKLADUJE dispozitiv teksta prvostepene presude s tekstom koji je Vijeće procitalo na pretresu u skladu s kojim se vrijeme provedeno u pritvoru uracunava u izdržavanje kazne, pa stoga Dragoljubu Kunarcu u izdržavanje kazne treba uracunati vrijeme koje je proveo u pritvoru od dana kada se predao Medunarodnom sudu, odnosno od 4. marta 1998.,

I

IMAJUCI U VIDU broj i težinu pocinjenih krivicnih djela ZAKLJUCUJE da je Pretresno vijeće izreklo primjerenu kaznu.

Žalbeno vijeće stoga POTVRĐUJE kaznu od 28 godina zatvora koju je izreklo Pretresno vijeće.

B. Žalba Radomira Kovaca na osuđujuće presude i kaznu

1. Osuđujuće presude

Žalbeno vijeće,

ODBACUJE žalbu Radomira Kovaca na osuđujuće presude protiv njega, te stoga

POTVRĐUJE osuđujuće presude koje je Pretresno vijeće izreklo Radomiru Kovacu po tackama 22 do 25 optužnice IT-96-23.

2. Kazna

Žalbeno vijeće,

ODBACUJE žalbu Radomira Kovaca na kaznu koja mu je izrecena,

USKLAĐUJE tekst dispozitiva presude s tekстом koje je Pretresno vijeće procitalo, a u skladu s kojim se vrijeme provedeno u pritvoru uracunava u izdržavanje kazne, pa stoga Radomiru Kovacu u izdržavanje kazne treba uracunati vrijeme koje je proveo u pritvoru od dana kada je uhapšen, odnosno od 2. augusta 1999.,

I

IMAJUCI U VIDU težinu pocinjenih krivicnih djela ZAKLJUCUJE da je Pretresno vijeće izreklo primjerenu kaznu.

Žalbeno vijeće stoga POTVRĐUJE kaznu od 20 godina zatvora koju je izreklo Pretresno vijeće.

C. Žalba Zorana Vukovica na osuđujuće presude i kaznu

1. Osuđujuće presude

Žalbeno vijeće,

ODBACUJE žalbu Zorana Vukovica na osuđujuće presude protiv njega, te stoga

POTVRĐUJE osude koje je Pretresno vijeće izreklo Zoranu Vukovicu po tackama 33 do 36 optužnice IT-96-23/1.

2. Kazna

Žalbeno vijeće,

ODBACUJE žalbu Zorana Vukovica na kaznu koja mu je izrečena,

USKLAĐUJE dispozitiv presude s tekstom koji je Pretresno vijeće procitalo, a u skladu s kojim se vrijeme provedeno u pritvoru uracunava u izdržavanje kazne, pa stoga Zoranu Vukovicu u izdržavanje kazne treba uracunati vrijeme koje je proveo u pritvoru od dana kada je uhapšen, odnosno 23. decembra 1999.,

I

IMAJUCI U VIDU broj i težinu pocinjenih krivичnih djela ZAKLJUČUJE da je Pretresno vijeće izreklo primjerenu kaznu.

Žalbeno vijeće stoga POTVRĐUJE kaznu od 12 godina zatvora koju je izreklo Pretresno vijeće.

D. Izvršenje kazne

Na osnovu pravila 103(C) i 107 Pravilnika, Žalbeno vijeće nalaže da se Dragoljub Kunarac, Radomir Kovac i Zoran Vukovic zadrže u pritvoru Medunarodnog suda dok se ne utanace modaliteti njihovog prebacivanja u zemlje u kojima će izdržavati kazne.

Sastavljeno na engleskom i francuskom, pri čemu je mjerodavna francuska verzija.

/potpis na originalu/

Claude Jorda,
predsjedavajući
Žalbenog vijeća

/potpis na originalu/

Mohamed Shahabuddeen

/potpis na originalu/

Wolfgang Schomburg

/potpis na originalu/

Mehmet Güney

/potpis na originalu/

Theodor Meron

Dana 12. juna 2002.

U Hagu (Nizozemska)

[pecat Medunarodnog suda]

DODATAK A: ISTORIJAT POSTUPKA

A. Žalbe

415. Pretresno vijeće je svoju presudu donijelo 22. februara 2001. Žalioci Kovac⁵⁹⁵ i Vukovic⁵⁹⁶ podnijeli su najave žalbe 6. marta 2001., a žalilac Kunarac⁵⁹⁷ 7. marta 2001.

416. Žalioci su 18. maja 2001. dostavili zajednicki zahtjev za produženje roka za dostavu žalbenih podnesaka prema pravilu 111 Pravilnika,⁵⁹⁸ s obrazloženjem da nisu dobili prijevod prvostepene presude na B/H/S. Tužilac je odgovorio na taj zahtjev,⁵⁹⁹ a Žalbeno vijeće je naložilo da se žalbeni podnesci dostave u roku od 30 dana od datuma dostavljanja prijevoda presude na B/H/S.⁶⁰⁰

417. Branilac žalioca Vukovica obavijestio je 28. maja 2001. Žalbeno vijeće da ne može obavljati svoj posao advokata odbrane, zato što mu je istekla viza, a nizozemske vlasti je nisu obnovile.⁶⁰¹

418. Žalioci su 25. juna 2001. dostavili zajednicki zahtjev da se odobri prekoracenje propisanog broja stranica u žalbenom podnesku.⁶⁰² Tužilac je 5. jula 2001. odgovorio na taj zahtjev,⁶⁰³ a 10. jula 2001. Žalbeno vijeće je zahtjev odbilo.⁶⁰⁴

419. Žalilac Vukovic je svoj žalbeni podnesak dostavio 12. jula 2001. u povjerljivom obliku.⁶⁰⁵ Žalioci Dragoljub Kunarac⁶⁰⁶ i Radomir Kovac⁶⁰⁷ svoje su žalbene podneske dostavili 16. jula 2001.

⁵⁹⁵ Najava žalbe na presudu od 22. februara 2001., 6. mart 2001.

⁵⁹⁶ Najava žalbe na presudu od 22. februara 2001., 6. mart 2001.

⁵⁹⁷ Najava žalbe na presudu od 22. februara 2001., 7. mart 2001.

⁵⁹⁸ Zahtjev za produženje roka za dostavu žalbenih podnesaka, 18. maj 2001.

⁵⁹⁹ Odgovor tužioca na zahtjev za produženje roka za dostavu žalbenih podnesaka, 22. maj 2001.

⁶⁰⁰ Odluka po zahtjevu za produženje roka, 25. maj 2001.

⁶⁰¹ Nemogućnost obavljanja poslova advokata odbrane Zorana Vukovica, 28. maj 2001.

⁶⁰² Zajednicki zahtjev da se odobri prekoracenje propisanog broja stranica u žalbenom podnesku, 25. juni 2001.

⁶⁰³ Odgovor optužbe na "Zajednicki zahtjev da se odobri prekoracenje propisanog broja stranica u žalbenom podnesku", 5. juli 2001.

⁶⁰⁴ Odluka po zajednickom zahtjevu da se odobri prekoracenje propisanog broja stranica u žalbenom podnesku, 10. juli 2001.

⁶⁰⁵ Vukovicev žalbeni podnesak, 12. juli 2001. (povjerljivo).

⁶⁰⁶ Kunarcev žalbeni podnesak, 16. juli 2001.

⁶⁰⁷ Kovacev žalbeni podnesak, 16. juli 2001.

420. Tužilac je 10. augusta 2001. zatražio sljedeće: (i) produženje roka za dostavu podnesaka respondentu prema pravilu 112 Pravilnika; i (ii) dozvolu za prekoracenje dozvoljenog broja stranica tih podnesaka.⁶⁰⁸ Podnesci respondentu dostavljeni su u okviru roka. Odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak dostavljen je 13. augusta 2001.,⁶⁰⁹ a jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, kao i popis relevantnih izvora u vezi sa žalionicima Kunarcem i Kovacem, dostavljeni su 15. augusta 2001.⁶¹⁰ Međutim, u jedinstvenom odgovoru optužbe prekoracen je dozvoljeni broj stranica. Žalbeno vijeće je prihvatilo taj podnesak kao da je podnesen na propisan način, odnosno uz dozvolu Vijeća.⁶¹¹ Tužilac je 26. septembra 2001. u povjerljivom obliku dostavio zahtjev kojim traži pojašnjenje te odluke.⁶¹² Žalbeno vijeće naložilo je sljedeće: (i) jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske sva tri žalioaca smatra se i prihvaća kao propisno podnesen 15. augusta 2001. uz dozvolu Žalbenog vijeća; i (ii) žaliocu Vukovicu se daje dozvola da odgovori u roku od 15 dana od izdavanja naloga Vijeća.⁶¹³

421. Žalioci Kunarac i Kovac uložili su 20. augusta 2001. zahtjev za produženje roka za dostavljanje replike na jedinstveni odgovor optužbe.⁶¹⁴ Tužilac je odgovorio na taj zahtjev,⁶¹⁵ a Vijeće ga je odobrilo, naloživši da replike moraju biti dostavljene najkasnije do 4. septembra 2001.

422. Replike žalilaca dostavljene sljedećim redom: 28. augusta 2001. za Vukovica,⁶¹⁶ a 4. septembra 2001. za Kunarca i Kovaca.⁶¹⁷ Replike Kunarca i Kovaca prekoralice su dozvoljeni broj stranica, no predžalbeni sudija odobrio je *a posteriori* njihovo ulaganje.⁶¹⁸

⁶⁰⁸ Zahtjev optužbe za produljenje roka, najava podnošenja podnesaka respondentu dužih od 100 stranica i, eventualno, zahtjev za prekoracenje dozvoljenog broja stranica u odgovoru optužbe, 10. august 2001.

⁶⁰⁹ Odgovor optužbe na žalbeni podnesak optuženog Zorana Vukovica protiv presude od 22. februara 2001., 13. august 2001. (povjerljivo).

⁶¹⁰ Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske, 15. august 2001. (povjerljivo) i Izvori za Jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske (povjerljivo).

⁶¹¹ Odluka po zahtjevu optužbe za produženje roka, najavi podnošenja podnesaka respondentu dužih od 100 stranica, i, eventualno, zahtjevu za prekoracenje dozvoljenog broja stranica u odgovoru optužbe, 3. septembar 2001.

⁶¹² Zahtjev optužbe za pojašnjenje, 26. septembar 2001.

⁶¹³ Odluka po zahtjevu optužbe za pojašnjenje, 11. oktobar 2001.

⁶¹⁴ Zahtjev odbrane za produženje roka, 20. august 2001.

⁶¹⁵ Odgovor optužbe na zajednicki podnesak žalilaca Radomira Kovaca i Dragoljuba Kunarca pod naslovom 'Zahtjev odbrane za produženje roka' od 20. augusta 2001., 23. august 2001.

⁶¹⁶ Vukoviceva replika, 28. august 2001.

⁶¹⁷ Replika Kunarca i Kovaca, 4. septembar 2001.

⁶¹⁸ Nalog o ograničenju broja stranica, 7. septembar 2001.

423. Žalilac Kunarac zatražio je 19. septembra 2001. privremeno puštanje na slobodu prema pravilu 65(I) Pravilnika kako bi mogao otici u Beograd na liječenje.⁶¹⁹ Tužilac je 25. septembra 2001. odgovorio na taj zahtjev u povjerljivom obliku,⁶²⁰ a 16. oktobra 2001. Žalbeno vijeće je zahtjev žalioaca odbacilo.⁶²¹

424. Branilac žalioaca Vukovica oba vijestio je 20. septembra 2001. Žalbeno vijeće da mu je Sekretarijat uskratio mogućnost sastajanja sa klijentom.⁶²²

425. Imenovani predžalbeni sudija izdao je 2. oktobra 2001. nalog kojim od strana traži da podnesu redigovanu javnu verziju žalbenog podneska žalioaca Vukovica, odgovora tužioca na Vukovicev žalbeni podnesak i jedinstvenog odgovora optužbe na žalbene podneske.⁶²³ Javne verzije posljednja dva dokumenta dostavljene su 9. oktobra 2001. Žalilac Vukovic je 11. oktobra 2001. obavijestio Žalbeno vijeće da njegov žalbeni podnesak od 12. jula 2001. nikada nije bio označen kao povjerljiv, te da ga treba smatrati javnim dokumentom.⁶²⁴ Sekretarijat je 18. oktobra 2001. ukinuo povjerljivi status tog dokumenta.⁶²⁵ Žalioci Kunarac i Kovac dostavili su 22. oktobra 2001. sličan dokument, kojim su obavijestili Žalbeno vijeće da njihove žalbene podneske od 16. jula 2001. takođe treba smatrati javnim dokumentima.⁶²⁶

426. Žalbeno vijeće je 29. oktobra 2001. donijelo nalog o rasporedu, u kojem stoji da će pretres po žalbenim podnescima započeti 4. decembra 2001.⁶²⁷

427. Žalilac Vukovic je 6. novembra 2001. zatražio da mu se u skladu sa pravilom 115 Pravilnika dopusti izvođenje dodatnih dokaza,⁶²⁸ odnosno da se u spis uvrsti izvod iz maticne knjige rođenih Bosne i Hercegovine, kojim se dokazuje dob njegove kceri, Marijane Vukovic.

⁶¹⁹ Zahtjev odbrane za privremeno puštanje na slobodu optuženog Dragoljuba Kunarca, 19. septembar 2001.

⁶²⁰ Odgovor optužbe na podnesak pod naslovom 'Zahtjev odbrane za privremeno puštanje na slobodu optuženog Dragoljuba Kunarca' od 19. septembra 2001., 25. septembar 2001.

⁶²¹ Nalog Žalbenog vijeća po zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu Dragoljuba Kunarca, 16. oktobar 2001.

⁶²² Obavijest advokata odbrane optuženog Zorana Vukovica u kojoj se navodi da je Sekretarijat braniocu uskratio pristup njegovom klijentu, 20. septembar 2001.

⁶²³ Nalog o podnošenju javnih verzija dokumenata, 2. oktobar 2001.

⁶²⁴ Obavijest u vezi sa nalogom o podnošenju javne verzije žalbenog podneska optuženog Zorana Vukovica, 11. oktobar 2001.

⁶²⁵ Dokument pod naslovom 'Interni memorandum', 18. oktobar 2001.

⁶²⁶ Obavijest u vezi sa nalogom o podnošenju javne verzije žalbenih podnesaka optuženih Dragoljuba Kunarca i Radomira Kovaca, 20. oktobar 2001.

⁶²⁷ Nalog o rasporedu, 29. oktobar 2001.

⁶²⁸ Zahtjev odbrane optuženog Zorana Vukovica kojim se traži izvođenje dodatnih dokaza, 6. novembar 2001.

Tužilac je na taj zahtjev odgovorio 16. novembra 2001,⁶²⁹ a Vijeće je zahtjev odbilo 30. novembra 2001.⁶³⁰

428. Trojica žalilaca dostavili su 6. novembra 2001. zajednicku izjavu u vezi s programom iznošenja svoje argumentacije u žalbenom postupku.⁶³¹ Tužilac je na tu izjavu odgovorio 9. novembra 2001.⁶³² Trojica žalilaca dostavili su 26. novembra 2001. zajednicku izjavu, u kojoj su iznijeli tacan predvideni vremenski raspored za iznošenje svojih argumenata.⁶³³

429. Žalilac Kovac dostavio je 18. decembra 2001. izjavu kojom obavještava Žalbeno vijeće o tacnim referencama u vezi sa jednim predmetom koji je citirao tokom žalbenog pretresa.⁶³⁴

B. Imenovanje sudija

430. Predsjednik Medunarodnog suda odredio je 21. maja 2001. da će u ovom žalbenom postupku rješavati sljedeće sudije: sudija Jorda, predsjedavajući, te sudije Vohrah, Shahabuddeen, Nieto-Navia i Liu.⁶³⁵

431. Dana 8. juna 2001. sudija Shahabuddeen imenovan je za predžalbenog sudiju koji će odlučivati o svim podnescima proceduralne prirode.⁶³⁶ S obzirom na odlazak nekih od sudija i novi sastav vijeca, predsjednik Medunarodnog suda izmijenio je 23. novembra 2001. sastav Žalbenog vijeca za ovaj postupak i imenovao sljedeće sudije: sudiju Jordu, predsjedavajućeg, te sudiju Shahabuddeena, Schomburga, Güneya i Merona.⁶³⁷

C. Statusne konferencije

432. Statusne konferencije održane su u skladu sa pravilom 65*bis* Pravilnika 25. juna 2001.⁶³⁸ i 16. oktobra 2001.⁶³⁹

⁶²⁹ Odgovor optužbe na 'Zahtjev odbrane optuženog Zorana Vukovica kojim se traži izvođenje dodatnih dokaza', 16. novembar 2001.

⁶³⁰ Odluka po zahtjevu odbrane optuženog Zorana Vukovica kojim se traži izvođenje dodatnih dokaza, 30. novembar 2001.

⁶³¹ Zajednicka izjava odbrane u vezi s programom iznošenja žalbenih podnesaka, 6. novembar 2001.

⁶³² Izjava tužioca u vezi s programom iznošenja argumentacije žalilaca, 9. novembar 2001.

⁶³³ Zajednicka izjava odbrane u vezi s rasporedom iznošenja argumentacije, 26. novembar 2001.

⁶³⁴ Izjava odbrane optuženog Radomira Kovaca, 18. decembar 2001.

⁶³⁵ Nalog predsjednika kojim se imenuju sudije u Žalbeno vijeće, 21. maj 2001.

⁶³⁶ Nalog o imenovanju predžalbenog sudije, 8. juni 2001.

⁶³⁷ Nalog predsjednika o sastavu Žalbenog vijeca u predmetu, 23. novembar 2001.

⁶³⁸ Nalog o rasporedu, 11. juni 2001.

⁶³⁹ Nalog o rasporedu, 26. septembar 2001.

D. Žalbeni pretres

433. Predžalbeni sudija je 16. novembra 2001. izdao nalog o rasporedu za žalbeni pretres,⁶⁴⁰ koji je trajao tri dana, od 4. do 6. decembra 2001.

---

⁶⁴⁰ Nalog o rasporedu za žalbeni pretres, 16. novembar 2001.

DODATAK B: GLOSAR

ABiH	vojska Muslimana Bosne i Hercegovine
DE	dokazni predmet odbrane
druga odluka o optužnici u predmetu <i>Brdanin</i>	<i>Tužilac protiv Radoslava Branina i Momira Talica</i> , predmet br. IT-99-36-PT, Odluka o formi dodatno izmijenjene optužnice i zahtjevu Tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. juni 2002.
drugostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua</i> , predmet br. ICTR-96-4-A, Presuda, 1. juni 2001.
drugostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000.
drugostepena presuda u predmetu <i>Celebici</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalica i drugih</i> , predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001.
drugostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-A, 21. juli 2000.
drugostepena presuda u predmetu <i>Jelusic</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisica</i> , predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. juli 2001.
drugostepena presuda u predmetu <i>Kambanda</i>	<i>Jean Kambanda protiv tužioca</i> , predmet br. ICTR-97-23-A, Presuda, 19. oktobar 2000.
drugostepena presuda u predmetu <i>Kayishema</i>	<i>Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , predmet br. ICTR-95-1-A, Obrazloženje presude, 1. juni 2001.
drugostepena presuda u predmetu <i>Kupreškic</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškica i drugih</i> , predmet br. IT-95-16-A, Presuda, 23. oktobar 2001.
drugostepena presuda u predmetu <i>Tadic</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadic</i> , predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. juli 1999.
FWS	pseudonimi svjedoka optužbe / <i>Foca Witness Statements</i> /

HVO	Hrvatsko vijeće obrane
jedinstveni odgovor optužbe na žalbene podneske	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23 i 23/1-A, <i>Prosecution's Consolidated Respondent's Brief</i> , 15. august 2001. (povjerljivo, javna verzija predana 9. oktobra 2001., postoji samo na engleskom)
Konvencija protiv mučenja	Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni i postupaka, koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 10. decembra 1984. i koja je stupila na snagu 26. juna 1987.
Konvencija protiv ropstva iz 1926.	Konvencija protiv ropstva, koja je usvojena 25. septembra 1926. i koja je stupila na snagu 9. marta 1927.
Kovac	Radomir Kovac
Kovacev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23-A i IT-96-23/1-A, <i>Appellant's Brief for the Accused [sic] Radomir Kovac Against Judgement of 22 February 2001</i> , 16. juli 2001. (javna verzija, postoji samo na engleskom)
Krivični zakon iz 1977.	Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), koji je usvojila Skupština SFRJ na sjednici Saveznog vijeća održanoj 26. septembra 1976., i koji je izmijenjen i dopunjen 1977. (nezvanični prijevod nalazi se u knjižnici Međunarodnog suda)
Kunarac	Dragoljub Kunarac
Kunarcev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23-A i IT-96-23/1-A, <i>Appellant's Brief for the Accused [sic] Dragoljub Kunarac Against Judgement of 22. February 2001</i> , 16. juli 2001. (javna verzija, postoji samo na engleskom)
MKSJ, Međunarodni sud ili Sud	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava

pocinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991.

MKSR

Medunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za krivična djela genocida i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava pocinjena na teritoriji Ruande i gradana Ruande odgovornih za takva djela i kršenja pocinjena na teritoriji susjednih zemalja između 1. januara i 31. decembra 1994.

odgovor optužbe na Vukovicev žalbeni podnesak

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih, predmet br. IT-96-23 i 23/1-A, *Prosecution Respondent's Brief in Relation to "Appellant's Brief for the Accused Zoran Vukovic against Judgement of 22 February 2001"*, 13. august 2001. (povjerljivo, javna verzija predana 9. oktobra 2001., postoji samo na engleskom)

odluka o izmijenjenoj optužnici u predmetu *Brdanin*

Tužilac protiv Radoslava Brdanina i Momira Talica, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka po prigovoru Momira Talica na formu izmijenjene optužnice, 20. februar 2001.

odluka o izmijenjenoj optužnici u predmetu *Krnojelac*

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-PT, Odluka po prigovoru odbrane na formu izmijenjene optužnice, 11. februar 2000.

odluka o optužnici u predmetu *Krnojelac*

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-PT, Odluka po prigovoru odbrane na formu optužnice, 24. februar 1999.

odluka o optužnici u predmetu *Tadic*

Tužilac protiv Duška Tadic, predmet IT-94-1-A, Odluka po prigovorima odbrane na formu optužnice, 14. novembar 1995.

odluka u predmetu *Kunarac* u vezi s dokazima

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih, predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, Odluka po zahtjevu Tužilaštva za neprihvatanje dokaza i ogranicavanje svjedocenja, 3. juli 2000.

odluka u predmetu *Kupreškic* u vezi s dokazima

Tužilac protiv Zorana Kupreškica i drugih, predmet br. IT-95-16, Odluka o dokazima u potvrdu dobrog karaktera optuženog i o

odluka u predmetu <i>Kvočka</i> u vezi s dokazima	odbrani <i>tu quoque</i> , 17. februar 1999. <i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke i drugih</i> , predmet br. IT 98-30/1-PT, Odluka po prigovorima odbrane na izmijenjenu i dopunjenu optužnicu, 12. april 1999.
odluka u predmetu <i>Mrkšić</i> shodno pravilu 61	<i>Tužilac protiv Mileta Mrkšića i drugih</i> , predmet br. IT-95-13-R61, Pregled optužnice u skladu sa pravilom 61 Pravilnika o postupku i dokazima, 3. april 1996.
odluka u predmetu <i>Nikolić</i> shodno pravilu 61	<i>Tužilac protiv Dragana Nikolića</i> , predmet br. IT-94-2-R61, Pregled optužnice u skladu sa pravilom 61 Pravilnika o postupku i dokazima, 20. oktobar 1995.
odluka u predmetu <i>Tadić</i> shodno pravilu 115	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet IT-94-1-A, Odluka po zahtjevu za produženje roka i prihvatanje dodatnih dokaza, 15. oktobar 1998.
odluka u vezi s nadležnošću Suda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost Suda, 2. oktobar 1995.
optužba, respondent ili tužilac	Tužilaštvo
optužnica IT-96-23	optužnica protiv Dragoljuba Kunarca i Radomira Kovaca
optužnica IT-96-23/1	optužnica protiv Zorana Vukovića
optužnice	optužnice IT-96-23 i IT-96-23/1
osudjujuća presuda u predmetu <i>Erdemović</i>	<i>Tužilac protiv Dražena Erdemovića</i> , predmet br. IT-96-22Tbis, Osudjujuća presuda, 5. mart 1998.
par.	paragraf
PE	dokazni predmet Tužilaštva
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Medunarodnog suda
presuda o kazni u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-T, Presuda o kazni, 14. juli 1997.

presuda o žalbi na kaznu u predmetu <i>Tadic</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadic</i> , predmet br. IT-94-1-A i IT-94-1-Abis, Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000.
presuda u vezi s nepoštivanjem Suda u predmetu <i>Tadic</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadic</i> , predmet br. IT-94-1-AR77, Presuda o navodima protiv prethodnog pravnog zastupnika Milana Vujina, 31. januar 2000.
prvostepena presuda	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001.
prvostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua</i> , predmet br. ICTR-96-4-T, Presuda, 2. septembar 1998.
prvostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-T, Presuda, 25. juni 1999.
prvostepena presuda u predmetu <i>Blaškic</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškica</i> , predmet br. IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000. (žalbeni postupak u toku)
prvostepena presuda u predmetu <i>Celebici</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalica i drugih</i> , predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998.
prvostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998.
prvostepena presuda u predmetu <i>Kupreškic</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškica i drugih</i> , predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000.
prvostepena presuda u predmetu <i>Kvocka</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvocke i drugih</i> , predmet br. IT-98-30/1-T, Presuda, 2. novembar 2001. (žalbeni postupak u toku)
prvostepena presuda u predmetu <i>Tadic</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadic</i> , predmet br. IT-94-1-T, Presuda, 7. maj 1997.
replika Kunarca i Kovaca	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23-A i IT-96-23/1-A, <i>Appellant's Reply on Prosecutor's Consolidated Respondent's Brief</i> , 4. septembar 2001. (povjerljiva verzija, javna verzija predana 20. oktobra 2001., postoji samo na engleskom)

SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
Statut	Statut Međunarodnog suda
T., str.	strane transkripta; svi brojevi strana navedeni u ovoj presudi odgovaraju neslužbenoj, nekorigovanoj verziji transkripta, pa je moguće da će, kad se objavi konačna verzija transkripta, postojati mala odstupanja u paginaciji
transkript sudenja	transkript sudenja u predmetu br. IT-96-23 i IT-96-23/1-T, <i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i>
transkript žalbenog pretresa	transkript žalbenog pretresa od 4. do 6. decembra 2001.; svi brojevi stranica navedeni u ovoj presudi odgovaraju neslužbenoj, nekorigovanoj verziji transkripta, pa je moguće da će, kad se objavi konačna verzija transkripta, postojati mala odstupanja u paginaciji
Vukovic	Zoran Vukovic
Vukovicev žalbeni podnesak	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23-A i IT-96- 23/1-A, <i>Appellant's Brief for the Accused [sic] Zoran Vukovic Against Judgement of 22 February 2001</i> , 12. juli 2001. (povjerljivo, povjerljivi status ukinuo Sekretarijat 18. oktobra 2001., postoji samo na engleskom)
Vukoviceva replika	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23-A i IT-96- 23/1-A, <i>Appellant's Brief in Reply on Prosecutor's Respondent's Brief</i> , 28. august 2001. (javna verzija, postoji samo na engleskom)
zajednicki član 3	član 3 koji je zajednicki za četiri Ženevske konvencije od 12. augusta 1949.
žalbeni pretres	žalbeni pretres u predmetu br. IT-96-23-A i IT-96-23/1-A, <i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , održan od 4. do 6. decembra 2001.

žalioci	zajednicki naziv za Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovaca i Zorana Vukovica, ili samo neke od njih, ovisno o kontekstu
završna riječ odbrane	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i drugih</i> , predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, <i>Defence Final Trial Brief</i> , 10. novembar 2000. (postoji samo na engleskom)
Ženevske konvencije	četiri Ženevske konvencije od 12. augusta 1949: Ženevska konvencija (I) za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu; Ženevska konvencija (II) za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru; Ženevska konvencija (III) o postupanju s ratnim zarobljenicima; Ženevska konvencija (IV) o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata